

Beskyttelse og verdighet

Handlemåter hos kvinner som ikke kontaktet
hjelpeapparatet mens de levde med vold fra mannlig partner

Randi Saur og Yngvil Grøvdal

Beskyttelse og verdighet

Handlemåter hos kvinner som ikke kontaktet hjelpeapparatet mens de levde med vold fra mannlig partner

Randi Saur og Yngvil Grøvdal

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ble stiftet i 2003. Selskapet er fra 1. juli 2019 en del av Norwegian Research Centre AS (NORCE).

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning innen temaene:

- vold og overgrep i nære relasjoner
- tvungen migrasjon og flyktninghelse
- katastrofer, terror og stressmestring

NKVTS har en egen seksjon for implementering og behandlingsforskning som arbeider på tvers av temaområdene våre. Senteret har også en nasjonal beredskapsfunksjon på området katastrofer og stressmestring.

Virksomheten ved senteret finansieres av flere departementer og direktorater, Norges forskningsråd, EU, frivillige organisasjoner og andre.

Vår visjon: «Et bedre liv for berørte av vold og traumer».

ISBN 978-82-8122-155-0 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-156-7 (PDF)

ISSN 0809-9103

Illustrasjonsfoto forside: mimagephotography / shutterstock

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Forord

Denne rapporten bygger på kvalitative intervjuer med kvinner som hadde vært utsatt for vold fra partner, og er en del av et større forskningsprogram finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet, hvor vold i nære relasjoner er blitt studert med ulike metoder og tilnærminger. Randi Saur tok initiativet til prosjektet som danner grunnlag for denne rapporten, og har foretatt intervjuene og analysen. Rapporten er skrevet av Randi Saur og Yngvil Grøvdal i fellesskap.

I en prosjektgruppe bestående av Monika Rosten i tillegg til oss to som allerede er nevnt, var hovedformålet å undersøke hvordan kvinner og menn som ikke hadde søkt hjelp hadde håndtert livet med vold, og hvordan kvinner og menn som ikke hadde anmeldt tenkte om det, og om politiet. Sammen utviklet vi de tre prosjektene, der henholdsvis menn (Rosten), kvinner (Saur) og både menn og kvinner (Grøvdal), ble intervjuet om blant annet forholdet mellom vold og bistand fra andre. Etter at intervjurundene var avsluttet samarbeidet vi dessuten om analyser av enkelte intervjuer. Samarbeidet var både hyggelig og godt, og vi sender en varm takk til Monika, som nå arbeider som forsker ved NOVA.

En stor takk går også til professor emeritus Liv Finstad og forsker II ved NKVTS, Elise B. Johansen, som begge har lest og kommentert rapporten. Deres tilbakemeldinger var av stor betydning, og bidro til en forbedring av rapporten. Vi takker også Solveig Bergman for lesing og tilbakemeldinger.

Hege Eriksen Oswald, bibliotekar ved NKVTS, har – som hun alltid gjør – stilt opp med hjelp til å sikre riktig bruk av referanser. Formidlingsstaben har stilt opp med støtte i det praktiske arbeidet med å forberede rapporten til trykking, og med forberedelser til presentasjon og øvrig formidling av den. Vi takker Heidi, Toril og Runhild. Likeledes rettes en stor takk til våre IT-spesialister Tore og Alexander for utrettelig bistand i forbindelse med ulike tekniske problemer underveis.

Vi vil også gjerne rette en stor takk til alle dem som velvillig stilte sine lokaler til disposisjon for intervjuer på universiteter, høyskoler og på familievernkontorer.

Sist, men ikke minst, vil Randi Saur rette en særskilt takk til kvinnene som meldte seg for å bli intervjuet i undersøkelsen. Takk for at dere tillitsfullt valgte å dele

deres opplevelser og refleksjoner rundt fysisk, psykisk og seksuell vold i parforholdet. Dere har bidratt til å gi oss ny kunnskap ved å fortelle om hva dere gjorde for å håndtere livet med vold. Gjennom dette har vi fått viktig innsikt i hvor vanskelig og sammensatt livet med vold kan være og i alle de mange hensynene som kan være nødvendig å ta, dersom man ikke ønsker å involvere andre i problemene.

Oslo, november 2019

Yngvil Grøvdal, prosjektleder

Randi Saur

Forsker og prosjektmedarbeider

Innhold

Forord	3
Sammendrag	7
Summary	13
1 Bakgrunn for studien	19
1.1 Formål og forskningsspørsmål	20
1.2 Rapportens oppbygning	20
2 Tidligere forskning	22
2.1 Hva er vold i parforhold?	23
2.2 Hvor mange kvinner utsettes for vold fra partner, og hvor vanlig er det at kvinnene søker hjelp?	25
2.3 Forhold som medvirker når kvinner utsatt for partnervold ikke søker hjelp	28
2.4 Sentrale forståelser av kvinner som utsettes for vold fra mannlig partner	33
3 Metode	38
3.1 Rekruttering	38
3.2 Gjennomføring av intervjuene	39
De åtte kvinnene	41
Volden kvinnene hadde blitt utsatt for	42
Ethiske betraktninger	42
3.3 Analyse av intervjuene	44
Tilbakeskuende fortellinger om vold	45
Begreper i analysen	46

4	Tre fortellinger om vold fra partner	49
5	Kvinnenes beskyttelsesarbeid	54
5.1	Å hindre og begrense volden og dens konsekvenser	55
	Avverge og avlede	56
	Kvinnenes anstrengelser for å beskytte og skjerme barna	68
	Noen oppsummerende betraktninger	71
5.2	Kvinnenes selvbilder og deres behov for verdighet	75
	Skjule volden for å ivareta eget omdømme	76
	Beskytte barn og fedre mot skamfølelse og verdighetstap	78
	«Å søke profesjonell hjelp var ikke noe for meg»	80
	«Når jeg ikke sa nei, så var det ikke voldtekt»	83
	Sårbar og sterk	86
	Oppsummering – selvbilder og risiko for tap av verdighet	92
6	Avsluttende drøftinger	97
6.1	Sentrale handlemåter og oppfatninger	97
	Strategier og motmaktstrategier mot volden, og behovet for å ha kontroll	97
	Selvbilder og verdighet som måtte beskyttes	99
	Passive ofre eller beskyttelsesarbeidere?	101
	Åpenhet om volden – og åpenhetens dilemmaer	105
	Litteratur	110

Sammendrag

I denne rapporten har vi undersøkt hvordan kvinner som i flere år levde med vold og trusler fra sine mannlige ektefeller og partnere, håndterte sin livssituasjon. Men vet vi ikke nok om dette?

Det nye med denne studien er at intervjudeltakerne er rekruttert blant kvinner som ikke hadde søkt hjelp fra offentlige eller frivillige hjelpetjenester på bakgrunn av volden de ble utsatt for, så lenge de var i forholdet. Vårt hovedformål har vært å undersøke hvordan kvinnene håndterte det å leve med volden. Etter hva vi har kunnet bringe på det rene, finnes så langt ingen studier i Norge, der dette er undersøkt spesifikt.

Omfangsundersøkelser har vist at 70 til 90 prosent av kvinner som utsettes for vold fra partneren, ikke oppsøker hjelp mens de lever i parforholdet. Likevel vet vi mest om dem som har gjort det, blant annet i form av kunnskap som først og fremst er basert på kvalitative intervjuer med kvinner som har benyttet seg av ulike hjelpe- eller behandlingstilbud, deriblant krisesentrene. Vi vet imidlertid lite om hvordan flertallet av kvinnene som lever med vold fra partneren, håndterer sin hverdag. Gjennom denne kvalitative studien har vi ønsket å tilføre ny kunnskap om dette.

Tidligere forskning har i stor grad dreid seg om at kvinner som utsettes for vold i parforhold søker hjelp når de ønsker å avvikle forholdet, og/eller om hjelpen de trenger til å håndtere selve bruddet. Å søke hjelp kan sies å ha blitt noe i nærheten av et samfunnsmessig «krav» eller en norm når det gjelder slik vold. I denne studien har det imidlertid ikke vært et formål å undersøke kvinnenes begrunnelser for at de lot være å søke hjelp, selv om noen av kvinnene i løpet av intervjuene snakket om sitt forhold til hjelpsøking.

Denne rapporten bygger på dybdeintervjuer med åtte kvinner som levde med vold i parforholdet. På intervjutidspunktet hadde alle kvinnene avsluttet forholdet til mennene, de fleste flere år i forkant. Volden som kvinnene fortalte om i intervjuene, kan i de fleste tilfellene karakteriseres som grove, fysiske voldshandlinger som ofte medførte skader. Trusler om drap og selvdrap, tvang, seksuell vold og grov voldtekt var en del av det samlede voldsbildet. Det var ingen

fortellinger om fysisk vold mot de berørte barna i dette intervjumaterialet, men flere av kvinnene fortalte at barn kunne ha sett deler av voldsepisoder, eller hørt og forstått hva som foregikk.

De fleste kvinnene hadde aldri tidligere fortalt så mye og sammenhengende til noen om volden i parforholdet. Kvinnenes beretninger var en blanding av minner fra en nær fortid og fortellinger om hendelser som lå flere år tilbake i tid. Ifølge kvinnene selv hadde enkelte hendelser festet seg i minnet, mens andre minner, erfaringer og ikke minst måten de forsto det de hadde opplevd på, kunne ha endret seg med tiden.

Kvinnenes beskyttelsesarbeid

Rapporten belyser kvinnenes handlemåter fra ulike vinkler, og resultatene av våre analyser og fortolkninger av kvinnenes fortellinger om en sammensatt virkelighet, er presentert i to hovedkapitler. I det første kapitlet tar vi for oss noe av det kvinnene gjorde for å forhindre eller begrense voldshandlingene og for å redusere konsekvensene både for seg selv og for eventuelle barn. I det andre kapitlet viser vi blant annet hvordan kvinnenes sårbarhet, deres selvforståelse og behov for verdighet var av betydning for hvordan de handlet og forholdt seg til sine sosiale omgivelser, i bred forstand. Disse handlemåtene har vi med et samlebegrep kalt *beskyttelsesarbeid*.

Til tross for at kvinnene langt fra alltid befant seg i posisjoner der de hadde kontroll, og til tross for at de til tider måtte tilpasse seg og tåle mennenes handlinger, var kvinnenes fordømmelse av volden de ble utsatt for, et framtrødende trekk i intervjuene. På ulike måter viste de sin motstand mot mennenes handlinger, blant annet ved å ta i bruk forskjellige former for det vi kan kalle motmakt. Motmakten kunne omfatte handlemåter som ga dem pusterom fra det problematiske livet, tiltak som dempet mennenes tendens til å bruke vold, eller at kvinnene forsøkte å komme volden i forkjøpet, eksempelvis ved selv å være den som tok initiativet til sex – med andre ord handlemåter som kunne gi dem en slags styring med livet.

Et annet, tydelig trekk i kvinnenes fortellinger var deres vedvarende, og mangeartede, forsøk på å beskytte seg og sine nærmeste, ikke minst barna. Dette innebar at kvinnene, så godt det lot seg gjøre, forsøkte å etablere en form for kontroll i hverdagen. Eksempler på dette var å forholde seg helt stille når de ble

utsatt for smertefulle og skremmende handlinger for å unngå at barna skulle våkne og bli redde, eller at kvinnen sendte barna ut av huset dersom hun mistenkte at mannen snart ville gå løs på henne. I rapporten beskrives også hva kvinnene foretok seg for å hindre at mennene gjorde alvor av trusler om drap på hele familien eller trusler om selvmord. Kvinnene var dessuten nøye med hvem de fortalte om volden til. De fleste av dem vi intervjuet betraktet det som langt mer risikofylt å be egen familie om hjelp, enn å henvende seg til svigerfamilien. Det var viktig for kvinnene å unngå at familiemedlemmer sa eller gjorde noe som kunne gjøre situasjonen deres vanskeligere eller direkte farlig. I tilfeller der kvinnene ble nødt til å oppsøke helsehjelp, ble skader alltid forklart med andre hendelser enn vold. Hensikten var den samme, nemlig å unngå tap av kontroll over situasjonen.

En annen side ved å skjule det kvinnene opplevde, var et ønske om å beskytte sine nærmeste, eksempelvis foreldre, mot den vonde virkeligheten.

Behovet for å ivareta og beskytte eget selvbilde og egen følelse av verdighet kom særlig til uttrykk i kvinnes måte å forholde seg til sine sosiale omgivelser på. Det var ikke bare familien som ikke fikk vite om volden. Kvinnene unnlot gjennomgående å fortelle noen om det som foregikk bak husets fire vegger, og forsøkte med ytterst få unntak å unngå at naboer, kolleger, bekjente eller venner oppdaget at de hadde fått skader eller merker som en følge av mennenes handlinger.

Beskyttelsen av selvbildet medførte imidlertid også det vi har beskrevet som en form for forhandlinger om hva mennenes handlinger skulle kalles eller hvordan de skulle forstås. Disse forhandlingene, som for det meste foregikk i kvinnes egne tanker, kunne bestå i å definere seksuell vold og/eller tvang og handlinger som kvinnene fortalte at de i realiteten oppfattet som voldtekt, som handlinger som er «vanlige» i et parforhold. I noen tilfeller unnlot kvinnene også å si nei til uønsket sex for ikke å føle seg misbrukt. Andre bagatelliserte voldshandlingene, i enkelte tilfeller etter alt å dømme for å overbevise seg selv om at de ikke trengte hjelp fra noen.

Intervjuene viste imidlertid også hvor vanskelig det var å leve med slike «omskrivninger», og flere av kvinnene hadde tydeligvis hatt behov for blant annet å finne forklaringer på at de ble i ekteskap eller samboerforhold så lenge som de gjorde. Noen bar med seg svært vanskelige barndomserfaringer av ulik karakter,

som seksuelle overgrep, fysisk vold og/eller det de beskrev som omsorgssvikt, erfaringer som de benyttet både for å forstå seg selv og det de hadde opplevd som voksne. Kvinnene mente at de på grunn av disse erfaringene hadde båret på en sårbarhet store deler av sitt liv.

Et svært sentralt tema i intervjuene var behovet kvinnene hadde for å bli oppfattet som «vanlige» kvinner. Noen hadde en uttalt frykt for at omverdenen ville betrakte dem som «mishandlete kvinner», som de forbandt med noe de ikke kjente seg igjen i, eller i alle fall ikke hadde lyst til å assosieres med. Det kom tydelig fram at kvinnene ønsket å beskytte seg mot forståelser som fortsatt er en del av en offentlig diskurs om kvinner som utsettes for vold i parforhold, nemlig at de – hovedsakelig på grunn av mennenes handlinger – fremstår som litt stakkarslige, passive og hjelpeløse. Med en slik forståelse følger ofte overbevisninger eller oppfatninger om at kvinnene trenger hjelp, først og fremst til å komme seg ut av parforholdet. Selv om det å leve et liv der de ble utsatt for vold gjorde kvinnene vi intervjuet sårbare, oppfattet de seg også på mange måter som sterke og handlekraftige. De ønsket med andre ord å bli sett som mennesker med mange sider og egenskaper.

Forskning har dessuten vist at det å komme seg ut av et samliv med vold ofte er en prosess som tar tid. Dette vises ikke minst i vår undersøkelse. I samlivet med mennene fantes det også noe som flere av kvinnene verdsatte og hadde behov for. Derfor kunne det ta tid å innse at situasjonen ikke ville bli bedre og at volden de ble utsatt for, var av en så destruktiv karakter at forholdet måtte opphøre. For å unngå mer vold og fare, måtte mange av kvinnene gå varsomt fram, og bruke mer tid enn de kanskje ønsket på å bryte ut av samlivet. Vi kan på mange måter si at kvinnene avvirket forholdet følelsesmessig lenge før de i praksis brøt med mannen.

Åpenhetens dilemmaer

Gjennom sine handlinger beskyttet kvinnene vi intervjuet seg altså mot de faktiske voldshandlingene og mot å måtte ta innover seg at de levde med noe de selv ikke egentlig aksepterte. Det siste medførte også mye skam. Kvinnene snakket blant annet om skam knyttet til at volden mennene utsatte dem for, var i strid med deres egne idealer om hva et kjærlighetsforhold skal være. At de ikke forlot forholdet, bidro bare til å øke skammen. Men hvordan ville det vært om kvinnene hadde valgt å være åpne om volden? Er åpenhet utelukkende bra?

Svarene på disse spørsmålene er verken enkle og entydige. Selv om det å være åpen kanskje kunne ha spart kvinnene for lidelse og for mye av det tunge ansvaret de bar, ikke minst for sine barn, knyttet det seg likevel, slik kvinnene så det, risiko til det å snakke med andre – også med formelle hjelpere – om volden. Vold i parforhold er handlinger som møtes med fordømmelse i samfunnet, og et tema i intervjuene var frykten for at denne fordømmelsen også skulle klebe ved kvinnene selv, blant annet i form av å bli betraktet på en spesiell måte. Som allerede påpekt, var kvinnene også redde for at åpenheten skulle føre til tap av kontroll i en vanskelig hverdag og sågar til at livet ble farligere. Vi kan dermed si at ideelle forestillinger om at hjelp (som forutsetter åpenhet) er «til det beste», av enkelte kvinner blir ansett som det motsatte. Tidligere forskning har vist at en viktig forutsetning for å fortelle noen om volden, er at man har brutt – eller nærmer seg tidspunktet da man er klare til å bryte – samlivet, og vi ser noe av det samme i denne undersøkelsen. Så lenge forholdet vedvarer og ofte i lang tid etter bruddet, vil ofte behovet for å ha en viss grad av kontroll være stort. Dermed vil det også kunne være vanskelig å ta imot råd som man kanskje verken oppfatter som gode eller er klar til å følge, ikke minst fordi kvinnen da kan komme til å framstå som en som ikke vet sitt eget beste.

I rapporten viser vi imidlertid også eksempler på hvordan åpenhet på et for kvinnen riktig og viktig tidspunkt kan bidra til større trygghet og forutsigbarhet, og bedre kontroll. Allianser med, og støtte fra, arbeidsgivere, venner og familie kan være av stor betydning. Dessuten kom det fram at det å være åpen også kunne ha en konkret funksjon: For å si fra var det nødvendig for kvinnen å trosse egen skamfølelse, noe som gjorde at mannen også mistet noe av makten over henne.

Dobbeltlivet og i mange tilfeller også den selvpålagte ensomheten som kvinnene vi intervjuet, fortalte om, var en belastning for mange. I løpet av arbeidet med undersøkelsen har vi mange ganger tenkt at kvinnene kunne ha trengt noen de kunne vært åpne overfor og fått støtte fra. Samtidig ser vi altså at spørsmålet om åpenhet fra kvinnenens side må sies å være fullt av dilemmaer. I den sammenheng er det kanskje også betimelig å stille spørsmål ved om den mangeårige offentlige oppmerksomheten rundt vold i parforhold har ført til at det er lettere å være åpen om volden nå, enn før. Kvinnene vi intervjuet har ikke bekreftet en slik utvikling. Det er fortsatt langt fra en hverdagslig ting å snakke med noen om at partneren utøver vold, og vi har tilsynelatende et stykke igjen å gå som samfunn når det gjelder å redusere følelsen av skam som slik vold ofte fører med seg. Kanskje står

vi også overfor en større utfordring i dag enn tidligere: Selv om vi kan håpe på at mer økonomisk frihet og andre former for likestilling som kvinner oppnår vil gjøre det lettere å si fra, er det også mulig å tenke seg at dette kan gjøre det enda vanskeligere for kvinner å fortelle om at de lever i et forhold der det utøves vold.

Vi håper at denne rapporten kan være et godt bidrag til fremtidige diskusjoner om hvordan vi som samfunn kan bidra til å redusere volden i parforhold. Vi kan ikke si noe om hvorvidt det kvinnene i denne undersøkelsen har fortalt oss er representativt for kvinner som ikke har søkt hjelp så lenge de levde i parforholdet. Ved å stille spørsmål om hvordan kvinnene handlet, har vi imidlertid fått kunnskap som både viser behovet for å tenke over hvordan vi kan bidra til mindre taushet og mindre skam, og behovet for å nyansere synet på kvinner som utsettes for vold fra partneren. Når vekten legges på hva kvinner gjør når de lever i et forhold der mannen utøver vold, blir deres handlinger både synlige og konkrete. Uten slik kunnskap kan vi komme til å underkjenne kvinnenens innsats for å beskytte sine barn, seg selv og andre mennesker som betyr noe for dem.

Summary

This report is about women who for many years have been subjected to violence and threats of violence from their male partners. Has this topic not been sufficiently described?

The novelty of this study is that its participants comprised women who did not seek help from either the public or the voluntary service sectors in respect of the violence they experienced during the time they lived with a violent partner. Most importantly though, we have asked these women about how they handled their everyday life in a relationship where violence was committed. We have not found studies in Norway on this specific topic.

Prevalence studies show that 70 to 90 per cent of women subjected to violence from a male partner do not seek help while in the relationship. Nevertheless, most of the research available relates to women who have turned to service provisions or clinical services, including shelters. However, we have limited knowledge about how the majority of the women who are in abusive relationships, deal with the violence on a daily basis. We wanted to contribute to this knowledge by conducting this qualitative study.

Most researchers have focused on help-seeking women who have decided to leave an abusive relationship and who need to deal with the break-up itself. Seeking help may reflect a societal “demand” or a norm with regard to domestic violence. In this study, however, the aim has not been to investigate the women’s reasons for not seeking help, although some of the women talked about their perspectives on seeking help.

This report is based on in-depth interviews with eight women subjected to partner violence. At the time of the interviews, all the women had terminated their relationships with these men, most of them several years ago. The greater part of the violence the women described in the interviews may be characterised as serious, physical violence that often resulted in injuries. Threats of murder and suicide, coercion, sexual violence and aggravated rape were parts of the overall picture of the violence. There were no accounts of physical violence against the affected children in this research material, but several of the women reported that

children may have seen parts of the violent episodes or could have heard and understood what was going on.

Most of the women had never before told so much and talked so coherently about the abuse to anyone. The women's accounts represented a combination of memories from a near past and recollections about episodes several years past. According to the women, they were able to recall certain incidents in detail while other memories, and how they understood the episodes, may have changed over time.

The women's protective work

In this report we elucidate the women's actions from different angles. We describe the results of our analyses and interpretation of the women's stories about their complex realities in two main chapters. In the first chapter, we present how the women tried to prevent or reduce the violent incidents or tried to lessen the consequences of these incidents to themselves and potential children. In the second chapter, we show how the women's vulnerability, self-understanding and need for dignity was of importance for how they acted and how they related to their social surroundings in a broad sense. Our collective term for these ways of acting is "protective work".

Although the women often lacked control over the situation and had to adjust to and resist the men's violent actions, a prominent feature in the interviews was the women's condemnation of the violence they were subjected to. In various ways, they demonstrated their opposition to the men's violence, for example by using different forms of what we call "counterpower". The counterpower included actions that gave the women respite from their problematic lives, and measures that reduced the men's violent tendencies. The women also initiated preventive activities to avoid the violence, for example by initiating sex – in other words, ways of acting that provided some control over their lives.

Another distinct feature of the women's stories was their persistent and multifaceted attempts to protect themselves and their close ones, especially their children. This meant that the women, as far as possible, tried to establish a form of control in their everyday lives. Examples of this included to stay completely silent, even when they were subjected to painful and terrifying acts of violence to prevent the children from waking up and being afraid, or that the woman sent the

children out of the house if she suspected that the man would soon batter her. In the report, we also describe how the women acted in order to prevent the men from acting on their threats to kill the whole family or commit suicide. Moreover, the women were careful about whom they spoke to about the violence. Most of the women we interviewed deemed the risk greater when asking their own family for help, rather than asking their parents-in-law. For the women, it was important to avoid having their family members say or do anything that could make their situation more difficult or directly dangerous. When in need of medical treatment, the women would always explain their injuries as having other causes than violence. The purpose was the same: to avoid losing control over the situation.

Another reason for not communicating their experiences was a desire to protect their close family members from the harsh reality of their lives.

The need to take care of and protect their own self-image and their dignity was particularly visible when the women talked about the relations to their social surroundings. Their families were not the only ones to be kept in the dark about the violence. The women avoided telling anyone what was going on behind closed doors. They tried, with very few exceptions, to prevent neighbours, colleagues, friends and acquaintances from discovering the bruises and marks caused by the violent actions of their male partners.

The women's protection of their self-images led, however, to what we have described as a form of negotiation as to what the men's actions should be called, or how these actions should be understood. These "negotiations" included no one but the women themselves and could involve defining sexual violence and/or coercion, and actions the women reported to have perceived as rape, as experiences that are common in romantic relationships. In some cases, the women did not decline unwanted sex, so as not to feel abused. Others trivialised the violent acts, in some cases doing so to convince themselves they did not need help from anyone.

However, the interviews also demonstrated how difficult it was to live with these "re-written narratives", and several of the women obviously had a need to find explanations for why they stayed in the marriages and cohabiting relationships as long as they did. Some of the women told of very difficult childhood experiences, including sexual assaults, physical violence and/or what they described as neglect. The women referred to their childhood experiences to explain themselves

and to understand what they had experienced as adults and stated that they had been vulnerable for long periods of their lives, because of their personal histories.

A particularly central theme in the interviews was the need the women had to be perceived as “ordinary” women. Some feared that society would perceive them as “battered women”, a term they neither recognised as applying to themselves nor wanted to be associated with. It was rather evident that the women wanted to protect themselves from interpretations and understandings that are still part of a public discourse on women subjected to partner violence, namely that men’s violent acts leave women passive or helpless. Such an understanding often leads to a perception of such women as being in need of help, primarily to get out of the relationship. Despite the fact that the men’s violence left the women vulnerable, they also considered themselves strong, autonomous and action-oriented. In other words, they wanted others to regard them as multifaceted persons.

Research also shows that terminating a violent relationship often is a process that takes time. This is also evident in our interviews. The women also cherished and needed parts of the life they shared with the men. Consequently, it took time to realise that the situation would not improve, and that the violence was so destructive that the relationship had to end. To avoid more violence and danger, many of the women had to tread lightly, and spent more time than perhaps they wanted on breaking out of the relationship. A relevant description of the women’s course of action is that they dismantled the relationship emotionally long before physically leaving the men.

The dilemmas of openness

Through their actions, the women protected themselves against the violent acts, as well as against coming to terms with elements of their lives they in fact did not accept. This entailed many shameful feelings. The women talked about how the shame of being subjected to violence by the men was contrary to their ideals of a loving relationship. Not leaving the relationship led to increased shame. What would it have been like if the women had chosen to be open about the violence? Is openness exclusively a good thing? The answers to these questions are neither simple nor unambiguous. Even though being open could have saved the women from a lot of suffering and the heavy responsibility they carried, especially for their children, it was also, in their opinion, risky to speak to others – including

formal helpers – about the violence. Partner violence is met with condemnation in society, and a theme in the interviews was the fear that this condemnation would «stick to» the women themselves, by them being perceived in a special way. The women were also afraid that the openness would lead to loss of control in a difficult everyday situation, and that life itself would be more dangerous. Hence, we can state that ideal conceptions about help (requiring openness) being an indisputable good, was regarded by some women as the exact opposite. Previous research shows that an important prerequisite to telling someone about the violence is that the relationship already has ended, or is close to ending, and we see some of the same phenomena in this research. As long as the relationship continues, the need for having a degree of control is great. Thus, it may be difficult for a woman to take advice that she neither perceives to be good advice nor is ready to follow, not least because she might appear as someone who does not know her own good.

In this report, we also present examples of how openness at a correct and important point in time can contribute to greater safety and predictability, and thus provide more control for the women. Alliances with, and support from, one's employer, friends and family can be of great significance. Besides, being open could have a practical function: To let someone know about the violence, the women had to brave their own feelings of shame, which in turn felt like the men lost some of the power they had in the relationship.

The double life and in many cases the self-imposed loneliness the women described, was straining for many of them. During the course of the study, we have repeatedly thought that the women could have needed someone to confide in and from whom they could have received emotional and other types of support. At the same time, we observe that the issue of openness was filled with dilemmas for the women. Considering this, a timely question might be whether the longstanding, public attention regarding intimate partner violence has made it easier to be open about the violence, compared to earlier. The women interviewed have not confirmed such a development. Even today, it is still unusual to talk about being subjected to intimate partner violence. As a society, we apparently have a long way to go in reducing feelings of shame caused by this type of violence. We may even be facing greater challenges today than before: While hoping that increased financial freedom for women as well as other forms of gender equality can lead to more openness, one can also wonder if in fact such

changes can make it even harder for women to disclose that they are living in relationships where violence occurs.

We hope that this report will be a valued contribution to future discussions on how we as a society can contribute to reducing partner violence. Based on this study, we cannot claim that the experiences conveyed by the women are representative of women who have not sought help while in the relationship. However, by drawing attention to the women's ways of handling their lives, we have gained knowledge that shows both the need to reflect on how we can contribute to less silence and less shame and the need to nuance the perceptions of women being subjected to partner violence. When we emphasise what the women do while living in a relationship with a man who commits violence, their actions become both visible and explicit. Without this knowledge, we may fail to recognise the women's efforts to protect their children, themselves and other loved ones.

1 Bakgrunn for studien

Flere norske omfangsundersøkelser har vist at flertallet av kvinnene som blir utsatt for vold fra partneren, *ikke* kontakter hjelpeapparat eller politi, ikke engang i tilfeller der forskerne beskriver volden som grov (Haaland, Clausen og Schei, 2005; Pape & Stefansen, 2004; Thoresen, Hjemdal & Myhre, 2014). Haaland og kolleger fant at bare 7 prosent av kvinnene søkte hjelp så lenge de var i forholdet, men at andelen økte til 32 prosent blant dem som hadde brutt med partneren (2005, s. 145). Forskerne syntes å være overrasket over dette og skriver: «Det er en bemerkelsesverdig liten andel av de voldutsatte som har søkt bistand» (Haaland et al., 2005, s. 150). Uttalelsen uttrykker en forventning om at langt flere av dem som utsettes for vold fra partner, ville ha søkt bistand, enn det som er tilfellet.

I Norge har vi mye kvalitativ kunnskap om ulike aspekter ved livet til kvinner som har blitt utsatt for vold i parforhold, men denne kunnskapen er hovedsakelig basert på intervjuer med kvinner som har vært i kontakt med offentlige eller frivillige hjelpetjenester, som krisesentrene (se for eksempel Askeland, Strand & Sætre, 2002; Grøvdal, 2012; Grøvdal, Saur & Skaalerud, 2014; Engnes, 2008; Jonassen og Eidheim, 2001; Skjørten, 1988). En grunn til at det er slik, er sannsynligvis at det har vært relativt enkelt å rekruttere kvinner som har vært utsatt for vold fra partneren, til forskningsintervjuer via hjelpeapparatet. Derimot har vi begrenset kunnskap om situasjonen til kvinner som ikke søker hjelp, og vi vet svært lite om hvordan de takler livet med vold.

I den siste nasjonale forekomstundersøkelsen om vold og voldtekt i Norge (Thoresen & Hjemdal, 2014) kom det fram at bare omkring en fjerdedel av kvinnene som hadde vært utsatt for det forskerne karakteriserte som grov vold, hadde søkt helsehjelp. I denne studien ble deltakerne intervjuet over telefon, og for mange av dem var det også første gang de snakket med andre om volden. Forekomstundersøkelsen gir imidlertid lite grunnlag for å si noe om hva som kan være grunnen til at så få hadde bedt om hjelp (ibid., s. 126).¹ Om dette skrev forskerne:

1 Sidetallene er fra nettversjonen av rapporten som ligger på hjemmesiden til NKVTS.

At så mye av volden og de seksuelle overgrepene, også av de mest alvorlige, verken anmeldes eller fører til kontakt med helsevesenet, reiser spørsmål både om hvorfor det er slik og om hvilke konsekvenser det får, både for de utsatte og for samfunnet for øvrig. (Thoresen, Hjemdal & Myhre, 2014, s. 124)

1.1 Formål og forskningsspørsmål

Formålet med denne studien er nettopp å få kunnskap om noen som det finnes lite kunnskap om i Norge og i andre nordiske land, det vil si kvinner som ikke har oppsøkt hjelpetilbud for å få hjelp med volden i parforholdet. Vi har begrenset oss til å undersøke situasjonen til kvinner som levde i heteroseksuelle forhold.

Ved å benytte kvalitative intervjuer har vi utforsket kvinnenenes egen forståelse av situasjonen de hadde vært i, for å få kunnskap om hva som var viktig for dem, og om hvordan de *handlet* så lenge de ble værende i forholdet til mannen. Slik kunnskap kan ha betydning for hvordan kvinner som utsettes for partnervold, ses på i samfunnet og ser på seg selv, og dessuten for dem som kan være i posisjon til å tilby hjelp eller støtte. Samtidig kan en slik undersøkelse bidra til en utvidet forståelse av livssituasjonen og handlemåtene til kvinner som befinner seg i liknende eller tilsvarende situasjoner. Undersøkelsen inneholder ingen form for kartlegging av kvinnenenes forhold til hjelpetilbud som fantes der de bodde, deres syn på disse tjenestene eller begrunnelser for ikke å henvende seg til dem.

Ut fra problemstillingen har vi formulert følgende forskningsspørsmål:

Hvilke handlemåter og strategier utvikler kvinnene for å håndtere volden?

Vi kjenner for øvrig ikke til at det har vært gjennomført undersøkelser med en tilsvarende problemstilling – og med kvinner som ikke hadde søkt hjelp for problemene med volden som deltakere – verken i Norge eller i Norden.

1.2 Rapportens oppbygning

Rapporten er delt i seks kapitler. I kapittel to presenteres innledningsvis noen forståelser av vold i parforhold. Vi går deretter kort inn på undersøkelser som viser forekomsten av vold i parforhold blant kvinner i Norge, og presenterer så noe av det vi vet om hvor mange som søker hjelp, og eventuelt når dette skjer. Vi har altså ikke funnet forskning med en tilsvarende problemstilling som vår, men

vi har gått gjennom en del studier der kvinner er blitt intervjuet om grunner til at de ikke har søkt hjelp. Kapittel to inneholder også en gjennomgang av forskning som problematiserer forståelser av kvinner som er blitt utsatt for vold fra partneren. Grunnen til at vi redegjør for denne forskningen, er at bestemte forståelser ser ut til å ha fått en sentral plass i den offentlige samtalen, samt at slike forståelser også så ut til å ha fått betydning for hvordan kvinnene vi intervjuet, forholdt seg til volden. Kapittel tre er metodekapitlet, der ulike sider ved rekrutteringen og forskningsprosessen beskrives. Vi gir også en kort – og anonymisert – presentasjon av deltakerne. I kapittel fire har vi, med godkjenning fra de aktuelle kvinnene, sammenfattet noen elementer fra tre intervjuer for å gi et inntrykk av hvordan livet med volden kunne arte seg. Kapittel fem, som er todelt, inneholder resultatet av våre fortolkninger og analyser. I sjetten og siste kapittel oppsummerer og diskuterer vi noen dilemmaer som både kvinnene og vi som samfunn står i når det gjelder hvordan vi skal forholde oss til vold i parforhold som sosialt problem.

2 Tidligere forskning

Vold mot kvinner har lenge vært regnet som et alvorlig samfunnsproblem, med sosiale og helsemessige konsekvenser. I de nordiske landene har denne volden vært gjenstand for politisk oppmerksomhet og forskning siden omkring slutten av 1970-tallet, og rundt årtusenskiftet ble vold i parforhold og andre nære relasjoner et nasjonalt satsningsområde i Norge. Dette har blant annet ført til at skiftende regjeringer har utformet nasjonale handlingsplaner med tiltak for å redusere forekomsten av volden.

I forskningen har strukturelle forklaringer som manglende likestilling og menns overordnede posisjon i samfunnet, vært anvendt for å forstå hva som gjør at kvinner blir utsatt for maktmisbruk i samlivet. Arbeidet for økt likestilling – og det å oppnå en endring av de tradisjonelle kjønnsrollemønstrene – har blitt sett som et viktig virkemiddel for å minske slikt maktmisbruk. Her vil vi ikke gå nærmere inn på hvorvidt økt likestilling fører til mindre vold i parforhold, men kun påpeke at det ikke er gitt at alle brudd med tradisjonelle mønstre har en voldsdempende virkning. Sosiologen Heidi Bjellands forskning viser for eksempel at kvinner med høyere inntekt eller utdanning enn partneren, eller som er i arbeid når partneren er arbeidsledig, opplever økt risiko for å utsettes for vold i parforholdet (Bjelland, 2011, s. 97).

Det strukturelle perspektivet kan blant annet sies å være en reaksjon på individorienterte forklaringsmodeller, der voldsutøvelsen knyttes til dysfunksjoner hos den enkelte mann, for eksempel fordi han er psykisk syk, lider av personlighetsforstyrrelser eller har alkoholproblemer (se for eksempel Dutton, 2006: 62 ff.). Blant de individorienterte forklaringene finner vi for øvrig også voldsutøvelse som et forsøk på å etablere en maskulin identitet som tilsier at mannen har den dominerende posisjonen i forholdet (se for eksempel NOU, 2003: 31, s. 31). Årsakene til at noen menn – og noen kvinner – utøver vold i parforhold er etter alt å dømme sammensatte, og vi trenger derfor ulike forklaringsmodeller.

I årenes løp er det dessuten blitt rettet økt oppmerksomhet mot barn som utsettes for vold og overgrep, og mot andre som ofte regnes som sårbare, som eldre og mennesker med ulike funksjonsnedsettelsler. Det faktum at også menn

utsettes for vold fra partner, har i større grad blitt et tema for forskning. Mens man tidligere snakket om kvinnemishandling med det formål å markere det man oppfattet som voldens klare kjønnsretning, ble det kjønnsnøytrale begrepet *vold i nære relasjoner* tatt i bruk på begynnelsen av 2000-tallet. Hensikten sett fra et myndighetsperspektiv, var å favne ulike former for voldshandlinger mellom mennesker som lever i relasjoner med gjensidige forpliktelser og/eller avhengighet (NOU 2003: 31).

2.1 Hva er vold i parforhold?

En viktig forutsetning for å forske på temaet vold er å klargjøre hva vi mener når vi bruker begrepet vold. Vold er ikke et fast, naturgitt fenomen, eller et entydig begrep. Vold kan tvert om sies å være en konstruksjon – en sosial, kulturell og historisk konstruksjon. Hva som blir regnet som vold, kan variere fra sted til sted, mellom sosiale sjikt i samfunnet og fra tidsepoke til tidsepoke. Slike forhold får også betydning for hvordan vi som samfunn reagerer på ulike handlinger, eksempelvis for hvorvidt vi mener at handlingene er straffbare eller ikke. At *vold* beskrives som en sosial konstruksjon, er ikke det samme som å si at *handlingene* i seg selv ikke kan oppleves som skremmende, plagsomme og illegitime for menneskene som utsettes for dem. Det betyr bare at ubehagelige og smertefulle erfaringer kan omtales og defineres på ulike måter (se for eksempel Balvig, 2000, s. 62; Putnam, 1994 i Hacking 1999, s. 101; Christie, 2004a).

Det finnes en rekke definisjoner av vold. Felles for mange av dem er at de snarere omhandler konsekvensene som (volds)handlingene kan føre med seg, enn beskrivelser av volden som fenomen. Et eksempel på en slik definisjon er Per Isdals: «Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, skremmer eller krenker, får den andre til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil» (Isdal, 2000, s. 36). Isdal understreker at fysisk vold bare er en av mange handlinger som kan benyttes for å kontrollere og påvirke en annen person. I sin forståelse av vold inkluderer han blant annet materiell vold, psykisk vold (omfatter trusler), seksuell vold og latent vold, for eksempel frykt som kan oppstå på bakgrunn av tidligere voldsbruk (ibid.).

En av de store diskusjonene om vold i parforhold dreier seg om kjønn: menns vold mot kvinner og kvinners vold mot menn. Enkelte forskere hevder at kvinner anvender vold i parforhold i like stor grad som menn (se for eksempel Pape,

2003, Straus, 2005). Mye av forskningen som danner grunnlag for dette synet, er basert på bruken av den såkalte Conflicts Tactics Scale (CTS), som den amerikanske forskeren Murray Straus utviklet på 1970-tallet. CT-skalaen er imidlertid blitt kritisert for en rekke forhold. Det hevdes blant annet at den ikke fanger opp den alvorlige volden man finner når man for eksempel undersøker situasjonen for kvinner som har søkt tilflukt på krisesentre. Noen forskere har også påpekt det problematiske i at man ikke tar med forskjellene i antall voldshandlinger som rammer kvinner, sammenliknet med antallet som rammer menn. Man får således ikke fram at volden som kvinner utsettes for, samlet sett både er mer alvorlig og mer omfattende enn volden menn utsettes for (se for eksempel Walby & Towers, 2017). Den amerikanske sosiologen Michael P. Johnson har forsøkt å rydde opp i striden mellom dem han kaller *familievoldsforskere* og *feministisk orienterte forskere*, ved å påpeke at det her er snakk om ulike former for vold (2008, s. 18). De første, som ofte har undersøkt vold ved bruk av CT-skalaen, får hovedsakelig kunnskap om det Johnson karakteriserer som *situational partner violence*, av Hilde Pape beskrevet som *episodisk partnervold* (Pape, 2003, s. 2019). Som det norske navnet antyder, er dette vold som forekommer sporadisk. Det kan være snakk om ensidig eller gjensidig vold som har sitt utspring i konflikter mellom partene. Forskerne med feministiske perspektiver undersøker derimot det Johnson kaller *patriarchal terrorism* (patriarkalsk terrorisme), som i hans senere arbeider er blitt til *intimate terrorism* (intimterrorisme). Dette er en form for vold som i stor grad preger hele forholdet mellom kvinnen og mannen. Sterk kontroll og annen atferd som er egnet til å bryte mennesker ned, i mange tilfeller koblet med alvorlig fysisk vold, er kjennetegn ved denne voldsformen (Johnson, 2008 s. 18 ff. Se også NOU 2003: 31, s. 35, 37).² Pape har for øvrig argumentert for at volden som kommer fram gjennom spørreundersøkelser i den såkalte normalbefolkningen, trolig er den mest utbredte, mens den grove volden som hun mener i størst grad har styrt myndighetenes innsats, er langt mindre utbredt og, sagt med hennes egne ord, er «toppen av isfjellet» (Pape, 2003, s. 2016.³ Se også Lamb, 1999, s. 109).

2 Johnson har også introdusert voldsformene «voldelig motstand» og «gjensidig voldelig kontroll» (*violent resistance* og *mutual violent control*) (Johnson, 2008: 7 ff.).

3 Politidirektoratets halvårlige og årlige rapporteringer av anmeldt vold i nære relasjoner viser også det bildet Pape peker på, nemlig at det er den mindre grove volden som dominerer også når det er snakk om anmeldelser etter den såkalte familievoldsparagrafen. Eksempelvis ble det i 2010 anmeldt 2320 saker om mishandling med legemskrenkelse, mens tilsvarende tall for grov mishandling med legemskrenkelse var 39 (POD, 2010, s. 15).

Former for vold i parforhold vi hittil ikke har nevnt, er seksuelle overgrep, seksuell tvang og voldtekt, som utgjør en betydelig del av volden kvinner utsettes for. Slike handlinger er i relativt begrenset grad tema hos Michael Johnson. Margunn Bjørnholt og Hannah Helseth har forsøkt å sette ord på og å utarbeide en typologi som omfatter seks ulike former for seksuell vold, og de har blant annet trukket veksler på Johnsons regimebegrep. Det er snakk om 1) dominerende beføling der kontrollen skjer gjennom å utfordre kvinnens intimsone, 2) seksuell (selv-)objektivering, der kvinnens seksualitet gjøres til en bruksgjenstand av mannen, 3) sex uten vilje, der kvinnen føler seg presset til å ha sex fordi forholdet ikke gir rom for kvinnens seksuelle subjektivitet, 4) sex med tvang, der mannen ikke søker kvinnens samtykke, 5) reproduktiv vold, der mannen utnytter kvinnens avhengighet ved graviditet, fødsel og barsel og 6) et seksualisert voldsregime der hele forholdet gjennomføres av seksuelle krenkelses (Bjørnholt & Helseth, 2019a, s. 93 ff. Se også Bjørnholt & Helseth, 2019b, s. 37 ff.). Bjørnholt og Helseth ønsker å vise hvor omfattende den seksuelle volden kan være, og at den tar mange uttrykksformer, som blant annet spenner fra det som kalles gråsonehandlinger, til seksuell trakassering og voldtekt.

2.2 Hvor mange kvinner utsettes for vold fra partner, og hvor vanlig er det at kvinnene søker hjelp?

Norske undersøkelser av vold i parforhold viser ikke store forskjeller når det gjelder hvor mange kvinner og menn som utsettes for vold fra partner. Ulike måter å spørre på, og variasjon i hvilke aldersgrupper som er inkludert, gjør at tallene varierer noe, og undersøkelsene er dermed heller ikke helt sammenliknbare. De fleste undersøkelser viser imidlertid store forskjeller mellom kjønnene når det er snakk om alvorlig vold. I NKVTS' omfangsundersøkelse svarte noe over 17 prosent av både menn og kvinner over 18 år at de noen gang i livet hadde vært utsatt for fysisk vold fra partner. Dette bildet endret seg vesentlig når forskerne så spesifikt på alvorlig partnervold, det vil si vold med betydelig fysisk skadepotensial. Litt over ni prosent av kvinnene og bortimot to prosent av mennene i undersøkelsen hadde vært utsatt for alvorlig partnervold.⁴ I tillegg var nesten fire prosent av kvinnene og én promille av mennene blitt voldtatt av partneren (Hjemdal & Thoresen, 2014, s. 81). Ettersom denne rapporten handler om kvinner som har

4 Kriterier for alvorlig vold i undersøkelsen til NKVTS inkluderte å ha blitt slått med knyttneve eller hard gjenstand, blitt sparket, tatt kvelertak på, banket opp, truet med våpen, angrepet fysisk på andre måter (Hjemdal & Thoresen, 2014, s. 74).

vært utsatt for vold fra en mannlig partner, skal vi i det følgende konsentrere oss om forekomsten av vold mot kvinner i heterofile parforhold.

Haaland og kollegaers omfangsstudie fra 2005 viser noe høyere tall for kvinners utsatthet for vold gjennom livsløpet enn undersøkelsen til NKVTS. Det kan ha sammenheng med at de hadde inkludert trusler om vold og tvungen sex i sin definisjon, og dessuten registrerte vold i parforhold fra 15 års alder. Mer enn hver fjerde kvinne hadde vært utsatt for noen form for vold fra partner i løpet av livet (Haaland et al., 2005). Forekomsten av alvorlig partnervold, eller maktanvendelse med meget stort skadepotensial, var i denne undersøkelsen tilnærmet den samme som Thoresen og Hjemdal fant i sin undersøkelse. Noe over åtte prosent av kvinnene hadde opplevd dette.

I en undersøkelse av Oslo-befolkningens utsatthet for vold fant Pape og Stefansen at 12 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for grov, fysisk vold fra partner eller ekspartner (Pape & Stefansen, 2004, s. 41, 56).⁵ Fire av ti kvinner som hadde opplevd grov vold, hadde verken oppsøkt hjelpeinstanser eller politi (Stefansen, Pape, & Hjemdal, 2004, s. 117). Dette gjaldt alle kvinner som var utsatt for grov vold, uavhengig av relasjon, og det sies ikke noe om hvordan andelen som ikke hadde søkt hjelp, så ut når det gjaldt kvinner som hadde vært utsatt for vold fra partner.

I Haaland og medarbeidernes omfangsundersøkelse gikk det fram at omtrent en tredjedel av kvinnene som hadde brutt med en partner som brukte vold, hadde henvendt seg til formelle hjelpere. Forhold som hadde betydning for om kvinnene søkte formell hjelp, ble først og fremst oppgitt å være alvorlige skader, frykt og psykiske ettervirkninger. Det var for eksempel tre og en halv ganger så mange av dem som hadde fått alvorlige fysiske skader, som søkte hjelp, sammenliknet med voldstilfeller der fysiske skader ikke forekom (Haaland et al., 2005, s. 146–147). Et liknende bilde ser vi også i Solveig Karin Bø Vatnars doktorgradsavhandling om kvinner som søker hjelp når de er utsatt for partnervold. I en artikkel fra avhandlingen som hun skrev sammen med Stål Bjørkly, kom det fram at alvorlige skader etter fysisk og psykisk vold mer enn doblet sannsynligheten for at kvinnene søkte helsehjelp (Vatnar & Bjørkly, 2009, s. 239).

5 Ifølge forskerne var det satt strenge kriterier for hva som ble regnet som grov vold. Kriteriene inkluderte bl.a. å ha vært utsatt for fysisk vold som medførte behov for legehjelp eller ga synlige merker, å ha blitt banket opp, ha opplevd gjentatt fysisk vold fra samme eller flere partnere, drapstrusler eller å ha vært utsatt for voldtekt (Stefansen, Pape & Hjemdal, 2005, s. 113).

Det var ikke bare alvorlige skader som hadde betydning for hvorvidt man søkte hjelp, hvis vi ser på undersøkelsen til Haaland og hans kolleger. En regresjonsanalyse viste at det som var mest utslagsgivende for om kvinner og menn søkte hjelp, var om de hadde brutt parforholdet eller ikke. Seks og en halv ganger som mange av dem som hadde avsluttet relasjonen hadde søkt hjelp sammenliknet med dem som ikke hadde gått fra partneren, og disse tallene var like for både kvinner og menn (Haaland et al., 2005, s. 147).

Forekomstundersøkelsen til NKVTS viste at omtrent en fjerdedel av kvinnene som hadde vært utsatt for alvorlig vold med skader, hadde kontaktet helsetjenester raskt etter hendelsen. Dette innebærer at tre fjerdedeler *ikke* kontaktet helsetjenester. I likhet med funnene i Oslo-undersøkelsen var det heller ikke her skilt mellom dem som var utsatt for vold i hjemmet (eller i parforhold), og personer som var blitt utsatt for vold på andre arenaer (Thoresen, Hjemdal & Myhre, 2014, s. 126).

Også internasjonale studier av fenomener knyttet til vold og overgrep har vist at mange ikke har søkt hjelp eller snakket med andre om sine erfaringer med vold eller overgrep. Ifølge den kanadiske omfangsundersøkelsen *The Canadian General Social Survey (GSS)* rapporterte 29 prosent av kvinnene som deltok, at de hadde vært utsatt for fysiske eller seksuelle overgrep fra partner noen gang i livet. Tallene i undersøkelsen viste en nedgang i andelen voldsutsatte kvinner som søkte hjelp, fra 34 prosent i 2004 til 28 prosent i 2009 (Rogers, 1994, i Alaggia, Regehr & Jenney 2012, s. 301). Forskerne fant ingen åpenbare forklaringer på nedgangen, som hadde oppstått på tross av økt satsing på kampanjer og informasjon om tilgjengelige tjenestetilbud. Etter å ha gjennomgått litteratur om vold i parforhold og hjelpsøkende strategier fant Ramona Alaggia og hennes kolleger at mye av forskningsinteressen syntes å være rettet mot *prosesser med å forlate partner*, og hjelpsøking i denne forbindelse. Deres studie omhandler derimot forhold som motvirket, eller bidro til, at kvinner som var utsatt for vold fra partner, bestemte seg for å snakke med noen om volden,⁶ for deretter å kunne påbegynne en prosess med å søke hjelp (Alaggia et al., 2012, s. 302 f.).

6 I artikkelen benyttes uttrykket *disclose* som henspiller på å åpne opp eller avsløre noe som tidligere har vært skjult. I denne sammenhengen brukes det om å snakke med noen om opplevd vold fra partner som før har vært fortiet.

2.3 Forhold som medvirker når kvinner utsatt for partnervold ikke søker hjelp

Vi kan altså konkludere med at de fleste kvinner som utsettes for vold fra partneren, unnlater å søke hjelp, også når volden kan kategoriseres som alvorlig. Forekomstundersøkelsene og forskningen vi har gitt innblikk i over, bidrar imidlertid hovedsakelig med kunnskap om at kvinnene som utsettes for vold i parforhold, ikke søker hjelp, men ikke om hva dette skyldes. Vi har heller ikke funnet mye forskning som tar for seg forhold knyttet til det å unnlate å kontakte hjelpeinstanser, og ikke noe som tar for seg det som er problemstillingen for denne undersøkelsen, nemlig hva kvinner som utsettes for vold gjør når de ikke søker hjelp mens de er i forholdet.

Michelle Fugate og hennes kolleger ville imidlertid undersøke hva kvinner som utsettes for vold i parforhold sier om hvorfor de ikke har søkt hjelp eller anmeldt volden til politiet. De begrunner dette med at forskere har vært lite opptatt av hva kvinnene selv vurderer som hjelpsomt i situasjonen de befinner seg i. Det som ifølge Fugate og kolleger ofte har interessert forskere, har vært intervensjoner som kan føre til en slutt på volden eller parforholdet (Fugate, Landis, Riordan, Naureckas & Engel, 2005, s. 291 f.). Bakgrunnen for undersøkelsen deres var at alle kvinner som i løpet av 1997 oppsøkte et sykehus og fire helsesentre i Chicago-området, ble spurt om de hadde opplevd vold det siste året. 491 kvinner som hadde svart bekreftende, deltok deretter i intervjuer ansikt til ansikt. Forskerne benyttet et spørreskjema der det var mulig å gi korte, kvalitative begrunnelser for noen av svarene. Artikkelen vi har benyttet, er basert på den delen av undersøkelsen der kvinnene kunne gi begrunnelser for at de ikke hadde anmeldt til politiet, søkt helsehjelp, rådgivning eller snakket med noen de kjente om volden (ibid., s. 294).⁷ En anelig majoritet av kvinnene hadde verken anmeldt (62 prosent), oppsøkt helsevesenet (74 prosent) eller søkt rådgivning (82 prosent). Nær en tredjedel (29 prosent) av deltakerne hadde *ikke* snakket med noen kjente. Begrunnelsene for ikke å ta kontakt var stort sett de samme når det gjaldt alle de formelle instansene, selv om andelen begrunnelser varierte med tiltakene. Blant begrunnelsene var at kvinnene ikke betraktet kontakten med instansene som nyttig eller nødvendig, at de av ulike årsaker ikke ville gjøre

7 Det er her snakk om en delundersøkelse i *The Chicago Women's Health Risk Study* (CWHRs), der den overordnede hensikten var å identifisere risikofaktorer for død og livstruende skader, og å bidra med viktig informasjon til profesjonelle som arbeider direkte med kvinner som lever i forhold med vold (Fugate et. al., 2005, s. 292).

volden kjent (blant annet var det en del som opplevde det som skamfullt og ukomfortabelt), at de var redde for ytterligere represalier fra mennenes side, at de manglet tillit til instansene, at de fryktet at andre instanser kunne bli koblet inn mot deres vilje, og at de ville beskytte mennene og fortsette forholdet. Noen av kvinnene ga uttrykk for at de trodde de måtte ha brutt forholdet for å få hjelp. At mennene hindret dem, dårlig råd, at de ikke hadde forsikring eller tid til å søke hjelp, ble beskrevet som *barrierer* (Fugate et al., 2005, s. 295 ff.).

En annen studie som også omhandler faktorer som påvirker kvinners hjelpsøking etter vold fra partner, er den tidligere nevnte studien fra Canada, utført av Ramona Alaggia, Cheryl Regehr og Angelique Jenney (2012). Forskerne benyttet seg av kvalitative så vel som kvantitative metoder, og både ansatte i offentlige tjenester og kvinner som hadde vært utsatt for vold, deltok i studien. Bakgrunnen for undersøkelsen var dels at andelen kvinner som søkte hjelp hadde gått ned i en femårsperiode. Forskerne ønsket dessuten å undersøke erfaringer som kvinner utsatt for vold, hadde med hjelpetjenester, samt deres begrunnelser for å la være å kontakte ulike hjelpetilbud (Alaggia et al 2012, s. 301 f. Se også Grauwiler, 2008; Liang, Goodman, Tummala-Narra & Weintraub, 2005; Ptacek, 1999). Forskerne benyttet en økologisk modell, hvor volden ses i sammenheng med fire nivåer som i den økologiske modellen samspiller: individnivå, de nærmeste relasjoner, ytre fellesskap og samfunnsnivået (Heise, 1998). Studien synliggjorde at egen helse, dilemmaer knyttet til familie og kulturelle faktorer hadde betydning for hjelpsøking. Møter med hjelpetjenester ble opplevd som problematiske, og lover og regler i samfunnet gjorde det vanskelig å søke hjelp. Kvinner med minoritetsbakgrunn var redde for å bli utvist fra landet dersom de forlot mannen som utøvde vold. Blant andre betingelser som gjorde hjelpsøking vanskelig, var frykt for å bli fratatt omsorgen for barna, og frykt for hva som kunne skje med partneren. Kvinnene ble også påvirket av råd fra venner som selv hadde negative erfaringer med å søke hjelp (Alaggia et al. 2012, s. 305 ff.). Mange oppfattet at de ulike tjenestenes rolle i et eventuelt samarbeid, var uklare, men samtidig hadde mange lite kunnskap om hva instanser kunne tilby dem, og hvilke fordeler det kunne ha å ta kontakt. Forskerne konkluderte med at det kvinnene oppfattet som negative følger av å fortelle om sin situasjon, veide tyngre i beslutningen om ikke å søke hjelp, enn fordelene, og at mange av kvinnene syntes det var risikabelt å fortelle noen i tjenesteapparatet om partnerens vold (ibid., s. 310).

I en serbisk undersøkelse fant forskerne at bare 22 prosent av de partnervoldsutsatte kvinnene hadde søkt hjelp i offentlige tjenester. Som i

Vatnars og Bjørklys artikkel kom det også her fram at alvorlig vold doblet sannsynligheten for at kvinnene ville søke hjelp (Djikanovi et al., 2012). Forskerne hadde også laget svarkategorier med begrunnelser for hvorfor man ikke hadde søkt hjelp. Kvinnene hadde krysset av for svar om at volden var til å holde ut eller at relasjonen opphørte, frykt for uønskede konsekvenser, deriblant skamfølelse og det å bli påført skyld, frykt for mer vold eller andre negative utfall, manglende tillit til instansene, at kvinnene påtok seg skylden for volden, og at kvinnene hadde håp om at partneren ville endre seg (ibid.).

Forskerne i en nederlandsk intervjuundersøkelse med fjorten kvinner som ikke hadde kontaktet hjelpeapparatet i forbindelse med vold i parforhold, ønsket å få innsikt i voldsutsatte kvinners atferdsmønster i hjelpsøkingprosesser (Prosman, Lo Fo Wong, & Lagro-Janssen, 2014). Kvinnene de intervjuet, hadde vært med i en større kvantitativ evalueringsstudie der deltakerne ble rekruttert på venterommene hos det som i artikkelen blir beskrevet som husleger (*family practitioners*). Ti av kvinnene hadde i nær fortid vært utsatt for vold fra partner, mens de øvrige fire fortsatt levde med slik vold. Kvinnene rapporterte om flere forhold som forskerne beskriver som hindringer for å søke hjelp. Det dreide seg blant annet om at kvinnene dels ikke definerte seg som utsatt for partnervold, og dels at de mente volden ikke var alvorlig nok til at det var nødvendig å søke hjelp. Flere kvinner hadde en oppfatning om at de måtte ordne opp i problemene selv, og var skeptiske til å snakke med sin egen lege eller bruke krisesentre. Mange oppfattet krisesentrene som steder for innvandrerkvinner og kvinner som var alvorlig fysisk mishandlet, og følgelig ikke noe for dem selv (Prosman et al., 2014). Forskerne går ikke nærmere inn på skepsisen eller motstanden mot å gjøre bruk av etablerte tjenester, men konkluderer med at manglende kunnskap om skadelige konsekvenser som volden kunne ha for dem og deres barn, førte til at kvinnene ikke så behovet for profesjonell bistand. De hevder for øvrig at kvinnene ville ha søkt hjelp hvis de hadde hatt mer kunnskap om slike skadevirkninger. Forskernes kritikk retter seg derfor mot myndigheter og helsetjenester, som verken gir tilstrekkelig informasjon eller tilrettelegger godt nok for at kvinner som utsettes for vold, kan få hjelp til å definere sin situasjon som problematisk og følgelig som noe de trenger profesjonell hjelp til å håndtere (ibid. s. 9).

Den seksuelle volden som for flere kvinner er en del av partnervoldsbildet, er ofte underkommunisert, til tross for at seksuell vold og tvang kan redusere den utsattes livskvalitet betydelig (se for eksempel Bjørnholt & Helseth, 2019a, s. 22). Vi nevner derfor også to kvalitative studier, en dansk og en norsk, hvor

forskerne undersøkte hva kvinner som har vært utsatt for seksuelle overgrep⁸ og voldtekt, fortalte om hva som hadde holdt dem fra å henvende seg til hjelpeinstanser. Det var riktignok bare et fåtall av overgrepene i disse undersøkelsene som ble utøvd av partner, men det kan likevel være visse likhetstrekk i handlemåtene, ikke minst fordi alle de øvrige overgrepene ble begått av mennesker som deltakerne kjente.

Marianne Lyngby fra Danmark (2009) intervjuet 11 kvinner i sin studie. De fleste hadde ikke søkt hjelp fra en offentlig instans før det hadde gått en stund siden voldtekten. En vesentlig grunn var at handlingene i de fleste tilfellene ikke ble oppfattet som voldtekt, men likevel ble tolket på en måte som vakte følelser av skyld, skam, frykt og håpløshet (ibid., s. 60, 122). Dette førte til at de holdt hendelsene skjult og forsøkte å unngå å tenke på dem. Andre, som i tillegg hadde vært utsatt for både fysisk og psykisk kontroll fra utøveren, var redde for at det å fortelle kunne føre til represalier. Noen trodde også at det ville være en forutsetning å anmelde om de søkte hjelp, noe de fleste ikke ønsket på grunn av negative forventninger til rettssystemet (Lyngby, 2009).

I en norsk studie utført av kriminologen Lene Østby var spørsmålet om hva som hindrer mennesker utsatt for seksuelle overgrep i å søke hjelp, én av fire problemstillinger (2012, s. 7). Studien er basert på intervjuer med åtte kvinner og en mann som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, samt 11 fagpersoner som arbeider med bistand til overgrepsutsatte. Bare to av de utsatte hadde opplevd seksuelle overgrep fra partner (ibid., s. 33). Felles for deltakerne i studien var at ingen hadde søkt hjelp umiddelbart etter overgrepene. Den viktigste grunnen var at hendelsen ikke ble tolket som et seksuelt overgrep eller som voldtekt. Forståelsen av handlingene var både knyttet til hvilken relasjon de utsatte hadde til den som utøvde dem, og til hvordan de selv hadde opptrådt i situasjonen (ibid., s. 35). Som i den danske undersøkelsen var noen også redde for hva den som hadde utøvd volden, ville gjøre dersom de skaffet seg hjelp. Mange skammet seg fordi de mente at de ikke hadde opptrådt slik de burde ha gjort, og dermed kunne tillegges et slags ansvar for det som var skjedd. Følgelig ble overgrepene vanskelige å snakke om. Flere av de utsatte kvinnene hadde dessuten hatt negative erfaringer med hjelpeapparatet før overgrepene fant sted, og var derfor skeptiske (ibid.).

8 Kriminologen Lene Østby, som har foretatt den norske undersøkelsen, bruker nokså gjennomgående ordene seksuelle overgrep eller bare overgrep (Østby, 2012).

Basert på forskningen vi har gått gjennom her og i kapittel 2.3, er andelen kvinner som kontakter hjelpetilbud på grunn av at de er blitt utsatt for vold av partneren, tilsynelatende nokså lav både i land i Europa og på det nordamerikanske kontinentet. Det er flere grunner til at undersøkelsene ikke umiddelbart kan sammenliknes. Ulikheter hva angår premisser, perspektiver og metodebruk er noen grunner til dette. Historiske, kulturelle og samfunnsmessige forhold kan dessuten føre til at kvinnenens utgangspunkt for ikke å søke hjelp kan være forskjellige. For å ta et eksempel: Mens Norge inntok andreplassen i *The Global Gender Gap Report* fra 2018, som det nest mest likestilte landet av alle de undersøkte, havnet Serbia på 38. plass (World Economic Forum, 2018, s. 10). I et intervju med sin norske oversetter Marit Holten fortalte den serbiske forfatteren Svetlana Djordjevic om de sterke patriarkalske tradisjonene som eksisterer i Serbia. Jenter og gutter blir oppdratt svært tradisjonelt, og kvinner har langt dårligere tilgang til utdanning enn menn. Vold mot kvinner er utbredt, og feminisme er nesten et skjellsord, også blant kvinner. De eksisterende kritesentrene i landet, som drives av ideelle organisasjoner, får svært lite økonomisk støtte, og lovgivningen mot familievold praktiseres i begrenset grad.⁹ For mange kvinner i en slik situasjon synes kanskje ikke mulighetene til å få god hjelp å være mange. Det er også store forskjeller mellom landene når det gjelder tilgang til hjelpetilbud og velferdstjenester. Som nevnt over, kunne ikke kvinner i den amerikanske undersøkelsen søke visse former for hjelp på grunn av dårlig økonomi og mangel på forsikring (Fugate et al., 2005, s. 299). På den annen side ser vi også at svært mange kvinner som utsettes for vold, unnlater å søke hjelp i et land som Norge, der vi har høy grad av likestilling og en sterk velferdsstat.

Det som synes å være likt på tvers av landegrensene når kvinner ikke søker hjelp, er at flere ulike forhold virker inn. Slike forhold ser overalt ut til å være knyttet til sider ved relasjonen, til kvinnenens selvbilder, til deres oppfatning av hvor trygt eller utrygt det vil være å fortelle om problemene til andre, samt til hvorvidt de har tillit til hva som kan komme ut av kontakten med ulike hjelpeinstanser.

I det følgende vil vi skifte tema og gå nærmere inn på noen forståelser av kvinner som utsettes for vold i parforhold, som har fått en sentral plass i den offentlige samtalen, og som også synes å ha hatt betydning for hvordan kvinnene vi intervjuet, handlet.

9 <http://marxisme.no/marit-holten/>

2.4 Sentrale forståelser av kvinner som utsettes for vold fra mannlig partner

Det finnes i dag en offentlig diskurs om vold i parforhold. En offentlig diskurs kan sies å være den bestemte måten eller de bestemte måtene et fenomen framstilles på i mediene, i diskusjoner blant politikere, i politiet og blant forskere (se for eksempel Grøvdal, 2014, s. 337). Ifølge Berit Andersson og Magnus Lundberg har mishandling av kvinner «... konstruerats som en spesiell fråga, med en viss typ våld, med en viss sorts gärningsman och et specifikt slags offer» (2001, s. 67). Det er riktignok slik at en hvilken som helst kvinne kan rammes av menns vold, og menn som utøver vold er også gjerne en «vanlig mann». Bildet av «den mishandlede kvinnen» har kommet til å romme en mengde forestillinger om hvordan kvinnen bør være, hvordan hun bør tenke og føle, og hvilke beslutninger hun bør ta (ibid., s. 87). En oppfatning som har fått godt fotfeste, er at kvinnen straks må forlate sin mannlige partner hvis han utsetter henne for vold (Andersson & Lundberg, 2001; Brännvall, 2016). Oppfatningen avspeiles blant annet i det retoriske spørsmålet «Hvorfor går hun ikke?» (Haaland et al., 2005; Hydén, 1999). Den samme forståelsen kom også til uttrykk i en intervjustudie med sosialarbeidere som arbeidet med kvinner som ble utsatt for vold fra partner: Kvinner som, ifølge sosialarbeiderne, hadde vansker med å bryte relasjonen til mannen, ble anbefalt å gå i terapi for å få dette til. Dette framsto som del av en standardisert arbeidsmåte og et tolkningsredskap som ble benyttet av sosialarbeiderne når en kvinne var utsatt for vold i parforhold (Saur, 2007, s. 69 f.).

Det faktum at kvinner blir værende i lang tid i forhold med en partner som utsetter dem for vold, kan altså både være vanskelig å forstå, og nokså uakseptabelt for omverdenen. En amerikansk holdningsundersøkelse om vold i parforhold viser at kvinner som selv ikke hadde vært utsatt for vold fra partner, stilte seg uforstående til at det gikk an å fortsette samlivet med en mann som utøvde vold mot kvinnen. Kvinnene hevdet de ville ha brutt samlivet, uansett hva slags følelser de hadde for mannen (Greenblat, 1985, i Skjørten, 1994, s. 144. Se også Iversen & Rymoén, 2016, s. 14). Når noen stiller seg uforstående til at kvinnene ikke forlater mennene, følger det ifølge Hydén en mer eller mindre implisitt kritikk av kvinnen: Det må være noe galt med henne, hun kan rett og slett ikke være normal, som fortsetter å leve med en som slår (Hydén, 1999, s. 449). I enkelte sammenhenger legges sågar skylden for handlingene på den som blir utsatt for dem (se for eksempel Eriksen, 2014, s. 353 f.; Nielsen & Snare, 1998, s. 25 ff.). Kvinner som

er blitt utsatt for voldtekt, har opplevd å bli klandret for å ha kledd seg «utfordrende» eller for å ha vært for beruset, og å være ansvarlig for å ha satt seg selv i situasjonen (se også Ekström, 2002). For kvinnebevegelsen ble det imidlertid uakseptabelt at kvinnen skulle sitte med skyld for noe mannen hadde gjort (se for eksempel Skjørten, 1994, s. 144 f.). Det ble tvert om viktig å framheve at kvinner som ble utsatt for vold, var uskyldige, og at det ikke var noe galt med dem.

Når kvinnen utsettes for vold, forutsettes det altså at hun forlater mannen. Så hva kommer det av at så mange kvinner ikke gjør det som oppfattes som riktig og «naturlig», men i stedet ofte blir værende i forholdet over lang tid? Forklaringer på dette finnes både i forskningen og i klinisk og praksisbasert kunnskap der både kvinnens psyke, forholdet mellom henne og mannen, eller mer sosiale og samfunnsrelaterte forklaringer er blitt benyttet (se også Steen, 2003, s. 110 f.). Den amerikanske psykologen Lenore Walker er en av forskerne som har forsøkt seg på en forklaring. Walkers teori går – noe forenklet og kort forklart – ut på at mannen fanger kvinnen i en syklus av vold. Ved at anger, kjærlighetserklæringer og annen forsonende atferd avløser negativ spenningsoppbygging og voldsbruk i en slags evig gjentakelse, gis det næring til håpet om at ting kan komme til å bli bedre. I stedet blir volden ofte bare verre, og i prosessen lærer kvinnen hjelpeløsheten som gjør det svært vanskelig for henne å fri seg fra mannen og volden. Dette beskrives som *the battered woman syndrome* (Walker, 2000).

Walkers perspektiver har fått stor gjennomslagskraft og er blant annet sentrale i norsk politis veileder for arbeidet med vold i nære relasjoner (POD, 2009). Perspektivene har møtt en god del kritikk, både fordi det er snakk om sykeliggjøring av kvinnene, og for å være en for enkel framstilling av forhold der det forekommer vold. En av Walkers kritikere er sosiologen Kathleen Ferraro. I en bok fra 2006 som hun baserte på et større forskningsprosjekt, viste Ferraro hvordan kvinnene ofte beskrev forholdet til mennene som langt mer komplekst og sammensatt, enn som en gjentakende syklus. Grensene mellom voldsbruk og annen atferd var ofte uklare, og det var heller ikke nødvendigvis slik at voldsutøvelse ble fulgt av unnskyldninger og/eller gode dager. For de fleste kvinnene handlet forholdet til mennene generelt sett om gode og dårlige perioder, snarere enn om perioder som fulgte hverandre i et mønster (2006, s. 9, 22 f., 108 ff. Se også Grøvdal, 2012, s. 170). Ifølge Ferraro er det dessuten urimelig å anta at alle kvinner reagerer likt på å bli utsatt for vold, og hun går så langt som til å si at Walkers teorier burde bli forkastet (Ferraro, 2006, s. 167).

Eva Lundgrens teori om «normalisering» – som ikke minst har fått innflytelse i Sverige, gir en liknende forståelse. Riktignok kan det sies at måten teorien ofte benyttes på – og hvordan vi presenterer den her – til en viss grad er forenklet. Lundgrens teori inneholder nemlig også en beskrivelse av det komplekse forholdet mellom kvinner, menn, vold, seksualitet og måten kjønn konstitueres på, i en patriarkalsk historisk sammenheng. Den forenklete forståelsen tilsier at kvinner som utsettes for vold, med tiden nærmest blir hjernevasket av mannen til å tro at de ikke er noe verdt, og at voldsutøvelsen etter hvert blir sett som noe «normalt». Et sentralt poeng i disse teoretiske perspektivene er at ansvaret for utøvelse og konsekvensene av volden plasseres hos mannen. Kvinnen blir i forholdet som en følge av hva mannens atferd gjør med henne – det er verken hennes skyld eller henne det i utgangspunktet er noe i veien med (Lundgren, 1991).

Flere forskere, både nasjonalt og internasjonalt, har imidlertid påpekt de utilsiktede, ofte negative resultatene av slike perspektiver. Å være en mishandlet kvinne blir ikke bare ensbetydende med å være offer for vold i den forstand at man er blitt *utsatt* for volden. Ifølge Charlotte Agevall knytter det seg også skam til en slik forståelse:

I berättelsen om våld, blir kvinnans centrala karaktär inte längre flickvännens eller makans, utan «den mishandlade kvinnan». Den våldsutatta kvinnan tvingas därmed förhålla seg til en potentielt skambar position, genom att den kulturella narrative identiteten, i hvilken den «mishandlade kvinnan» konstrueras som ett rent offer, upprätthåller en förväntan om passivitet, underordning, tacksamhet och en explicit önskan om att få hjälp av andra att göra sorti. (Agevall, 2012, s. 279. Se også Andersson & Lundberg, 2001, s. 87; Ericsson, 1993, s. 76 f., 81; Ferraro, 2006, s. 167; Lamb, 1999, s. 111, 120).

I norsk sammenheng er sosiologen Helga Eggebø blant dem som har undersøkt betydningen av offerbegrepet og måten det oppfattes på (2007). I sin masteroppgave¹⁰ viser hun blant annet hvordan dette perspektivet spilte en viktig rolle i kvinnebevegelsens arbeid med å sette menns vold mot kvinner på dagsordenen på 1970- og 1980-tallet. I henhold til Eggebø kan offerbegrepet på den ene siden være nyttig som redskap for å vise fram ulikheter i makt,

10 Den relativt omfattende bruken av masteroppgaver i rapporten skyldes blant annet at studenter på masternivå ofte har vært tidlig ute med å beskrive en del fenomener innenfor forskningen om vold i parforhold.

ressurstilgang og sosial posisjon. På den annen side mener hun at det også er en fare for å reprodusere ulikheter og stigmatisere de utsatte. Hun påpeker blant annet hvordan en del feminister har vært kritiske til offertenkningen fordi den står i motsetning til begrepet *empowerment*, som var sentralt i kampen for kvinnefrigjøring. Eggebø viser også hvordan ansatte i Krisesentersekretariatet som hun intervjuet, var motstandere av å snakke om kvinner som utsettes for vold, som ofre, blant annet fordi de mente at offerbegrepet var lite egnet til å beskrive kompleksiteten i de utsatte kvinnenes situasjon (Eggebø, 2007).

Et syn på offerbegrepet som stigmatiserende kan også ses i Renate Larsens masteroppgave i sosialt arbeid, basert på fokusgrupper med kvinner som ikke selv hadde vært utsatt for vold. Ingen av dem som deltok i fokusgruppene, ønsket seg en posisjon som offer. Posisjonen framsto som så lite ettertraktelsesverdig «at det nesten synes verre å bli kalt et offer, enn faktisk å bli utsatt for vold» (Larsen, 2010, s. 73). Også Kjersti Ericsson har påpekt de negative sidene ved offertenkningen. Et utgangspunkt for Ericsson er ikke at mishandling av kvinner ikke fantes før kvinnebevegelsen «oppdaget» fenomenet på 1970-tallet. Hun påpeker blant annet at familieterapeuter lenge hadde arbeidet med familier der det forekom vold, men volden ble sett som et handlingsmønster som begge parter bidro til å opprettholde (1993, s. 76).

Med kvinnebevegelsen ble volden derimot tolket som et resultat av ulikhet i makt mellom kvinner og menn, «som et ledd i mannekjønnets disiplinering av kvinnekjønn» (ibid.). Da kvinner som levde med vold i parforhold, ble tilkjent retten til å være et offer i betydningen «å være utsatt for en kriminell handling» – fulgte, ifølge Ericsson, også plikten til å være stakkarlig, passiv og svak. En utilsiktet konsekvens er altså at offerperspektivet kan fungere som et slags undertrykkelsesperspektiv. «Å se seg sjøl som et passivt objekt for andres handlinger, er uutholdelig for de fleste mennesker», skriver Ericsson (ibid., s. 77). Kvinner handler, selv om posisjonen de befinner seg i, setter rammer for hva de kan foreta seg (ibid., s. 79 f.). Hun tar også opp forventningene om hvordan kvinnene bør handle, og oppfatningene om at vold overhodet ikke er forenlig med gode følelser. Denne entydigheten kan bidra til at kvinner som utsettes for vold, føler skyld og skam over å bli i forholdet, og ikke minst over at følelsene deres ikke er riktige eller passende, men tvert om motsetningsfylte og forvirrende. Ericsson mener det er viktig å anerkjenne at følelser ikke er enkle og entydige for noen av oss (ibid., s 82 ff.).

Ifølge Sharon Lamb kan ansvaret for utviklingen av forståelsene som hun mener gjennomsyrrer fortellingene om kvinner utsatt for vold fra partneren, tilskrives psykologer og andre terapeuter, forskere, feminister, offerorganisasjoner og mediene (Lamb, 1999, s. 108 ff.). Fra sitt ståsted i psykologien i 1999 beskrev hun det hun kalte en rådende tankegang, nemlig at kvinner som utsettes for vold, nærmest forventes å utvikle en eller annen form for (psyko)patologi (ibid., s. 108 ff. Se også Ferraro, 2006, 166 ff.; Steen, 2003, s. 109). Om dette kan sies å være en rådende tankegang i dag, 20 år etter, kan selvsagt diskuteres. I informasjonen om vold i parforhold og andre nære relasjoner på Norsk psykologforenings hjemmeside heter det at «mange mennesker utsatt for vold utvikler på sikt symptomer på posttraumatisk stressforstyrrelse (PTSD), angst og/ eller depresjon».¹¹ I voldsdefinisjonen som benyttes av Verdens helseorganisasjon, vil vold resultere i, eller ha «høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade eller mangelfull utvikling». Psykopatologi knyttes altså fortsatt tett til det å utsettes for vold. Psykopatologi benyttes også som forklaring dersom en kvinne som har vært utsatt for vold fra partneren ikke opptrer slik man kunne forvente av henne. Slike eksempler finnes blant annet i norsk politi: Kvinner som eksempelvis nekter å la seg avhøre, har opplevd å bli beskrevet som psykisk ødelagt av mannens vold (se Grøvdal, 2014, s. 345 f.). Veilederen for politiets arbeid med vold i nære relasjoner bygger også på Lenore Walkers teorier, der psykiske endringer på grunn av volden er sentralt (Politidirektoratet, 2008).

Et av Lambs sentrale argumenter er at det psykopatologiske perspektivet er altfor snevert. Selv om vold som utøves i parforhold, både kan være alvorlig og grov, og kan gi ulike former for helseproblemer, ønsker hun å få fram at mange av dem som utsettes for slik vold, klarer seg godt eller kommer seg (Lamb, 1999, s. 111).

I likhet med Ericsson mener Lamb at det vi kan betegne som det dominerende synet på kvinner som utsettes for vold, er endimensjonalt og utilstrekkelig. Kvinnene er mer enn sårbare, passive og hjelpeløse. Hennes alternativ til de dominerende forståelsene «er å anerkjenne handlekraft så vel som passivitet, styrke så vel som sårbarhet, motstand så vel som at kvinnen melder seg ut mentalt» (Lamb, s. 109, vår oversettelse).¹²

11 <https://www.psykologforeningen.no/publikum/videoer/videoer-om-livsutfordringer/aa-vaere-offer-for-vold-i-naere-relasjoner>

12 Oversettelsen er gjort etter e-postkommunikasjon med Sharon Lamb selv i perioden 23.–25. august, 2019.

3 Metode

Denne rapporten bygger på kvalitative intervjuer med åtte kvinner. Den begrensede kunnskapen om hvordan kvinner som ikke har søkt hjelp med vold i parforhold, forholder seg, gjorde denne framgangsmåten best egnet for vår undersøkelse. En særlig fordel med intervjuer er at intervjudeltakerne får mulighet til utdype sine egne erfaringer og sider ved sin livssituasjon.

3.1 Rekruttering

Aktuelle deltakere i studien var kvinner over 18 år, som behersket norsk som talespråk, og som hadde erfaringer med fysisk vold eller trusler om dette fra mannlig partner, samboer eller kjæreste. Et sentralt kriterium var at kvinnene ikke skulle ha søkt hjelp for volden i en offentlig eller ideell instans mens de var i forholdet. Hva som er, eller regnes som, hjelpetilbud, kan for øvrig variere, men et utgangspunkt for vår undersøkelse var at det skulle være snakk om hjelp fra andre enn venner og familie.¹³ Slik situasjonen har utviklet seg i Norge, er også mange av de frivillige hjelpetilbudene blitt profesjonalisert. Dette gjelder blant annet kritesentrene, der mange av de ansatte i dag har profesjonsutdannelse.

Som forskere har vi ofte fått hjelp til å rekruttere deltakere til kvalitative studier gjennom instanser de har vært i kontakt med. I denne studien var dette av åpenbare grunner ikke mulig. Etter å ha vurdert annonsering i dagspresse eller i ukeblader/tidsskrifter og på internettsider, endte vi med å legge ut en kortfattet annonse på NKVTS' Facebook-side. Annonsen inneholdt en lenke til et informasjonsskriv med flere opplysninger for aktuelle deltakere. I annonseteksten ble det søkt etter både menn og kvinner som hadde opplevd vold i parforhold, og som kunne tenke seg å delta i intervjustudie.¹⁴ Studien ble også omtalt i bladet Pensjonisten.

I alt 24 kvinner tok kontakt og uttrykte ønske om å delta i vår studie. 17 av disse hadde sett annonsen på Facebook, og fire henvendte seg etter å ha sett omtalen i

13 I vår gjennomgang av forskning i kapittel to har vi i hovedsak benevnt hjelpetilbudene slik forskerne i publikasjonene vi har benyttet oss av, har gjort det.

14 Annonseringen ble utført i samarbeid med Monika Rosten, som skulle intervjuer menn om samme tema. Tellingene viste at annonsen nådde 16748 personer.

bladet Pensjonisten. Ytterligere en kvinne hadde oppdagert prosjektet på hjemmesiden til NKVTS, og de siste to ble rekruttert av andre deltakere, det vil si gjennom den såkalte snøballmetoden. Noen av de interesserte definerte seg som klart innenfor kriteriene, mens andre uttrykte usikkerhet. Noen av de usikre ble inkludert etter telefonsamtaler.

Alle som ønsket å delta, ble kontaktet enten på telefon eller på e-post. Etter en vurdering av hvordan de som hadde meldt seg interessert, passet til kriteriene, ble 15 kvinner kontaktet for å avtale tid for intervju. Disse fikk tilsendt skriftlig informasjon hvor prosjektets tema og hensikt var nærmere beskrevet.

Til tross for dette forarbeidet viste det seg at flere av kvinnene strengt tatt ikke fylte kriteriene for å delta i undersøkelsen. I løpet av intervjuperioden kom det fram at nesten halvparten av alle kvinnene vi intervjuet hadde hatt kontakt med hjelpeinstanser i forbindelse med volden mens de levde med partneren. Åtte av de femten kvinnene hadde ikke hatt denne type kontakt så lenge de levde i parforholdet, og rapporten er derfor basert på intervjuene med disse.

3.2 Gjennomføring av intervjuene

Én kvinne ble intervjuet av Grøvdal og Saur i fellesskap, på vår arbeidsplass NKVTS.¹⁵ Kvinnen hadde fortalt såpass mye da hun meldte seg interessert, at vi forsto at hennes historie kunne være interessant for begge undersøkelser, og hun syntes det var i orden at vi snakket med henne sammen. De øvrige kvinnene ble intervjuet av Saur i løpet av 2015 og 2016. I etterkant av intervjuene har det vært kontakt med enkelte av kvinnene for å sjekke at måten de ble tolket på, var i tråd med deres egen oppfatning. Foruten bekreftelser kom kvinnene også med noen tilføyelser som var nyttige for tolkningsarbeidet.

Intervjuene varte fra en til to timer og foregikk i lokaler tilrettelagt og tilpasset kvinnenens ønsker og hva som ellers var praktisk gjennomførbart. Ett intervju ble foretatt på kvinnens arbeidssted. Øvrige intervjuer ble foretatt i lokaler tilhørende offentlige tjenester eller på nærliggende høgskoler og universiteter. I enkelte tilfeller bidro kvinnene selv med kontaktpersoner som kunne skaffe egnede lokaler.

¹⁵ Grøvdals studie er omtalt i forordet.

Det var et ønske at kvinnene skulle være fri til å fortelle om sine erfaringer og refleksjoner med egne ord og i sitt tempo, uten for mye regi fra intervjuer. Intervjuer hadde derfor bare med en temaliste som kunne benyttes for å bringe samtalen inn på forhold som var interessante for problemstillingen. For å gjøre intervjusituasjonen så forutsigbar som mulig fikk kvinnene generell informasjon om hvordan intervjuet kom til å forløpe, at de ville få snakke slik det var naturlig for dem, men at de kunne bli bedt om å utdype eller klargjøre der noe var uklart.

Intervjuers tidligere praksis som sosionom hadde gitt erfaring med ulike roller og oppgaver innenfor hjelpeapparatet, blant annet fra arbeid i sosialtjenesten med vanskeligstilte mennesker og fra samtaler med kvinner som har vært utsatt for voldtekt og vold fra partner. Intervjuer hadde også foretatt en kvalitativ undersøkelse om arbeid med familievold i sosialtjenesten (Saur, 2007), en lærerik erfaring som utvidet eksisterende forståelser.

I intervjuene skulle intervjueren frikoble seg mest mulig fra egne forforståelser, og innta en holdning av «bevisst naivitet» (Kvale & Brinkmann, 2009). Målet var å gi kvinnene som ble intervjuet den fulle oppmerksomhet, og forsøke å se det de fortalte om sine erfaringer fra deres ståsted (se for eksempel Grøvdal, Saur, & Skalerud, 2014; Hydén, 2008; Moi, 2013). Slike ideelle holdninger var imidlertid ikke alltid like lett å etterleve, og det forekommer at intervjuerens forforståelser skinner gjennom i materialet. Et eksempel på det er at enkelte «tråder» i fortellingen ble fulgt opp, mens andre ikke ble tatt tak i. Intervjumaterialet kan altså ikke sies å være et rent uttrykk for de intervjuedes «egen» forståelse, men et resultat av en felles prosess der forskeren på ulike måter, blant annet via spørsmål som stilles, kommentarer og temaer som følges opp, bidrar til den fortellingen som framstår som ferdig, transkribert tekst (se for eksempel Grøvdal, 2012, s. 14–16; Kvale & Brinkmann, 2009).

Intervjuene ble gjennomført uten at kvinnene ble spurt om *hvorfor* de ikke hadde søkt hjelp. Begrunnelsen for dette var ønsket om å få mest mulig kunnskap om det kvinnene hadde opplevd, og om hvordan de hadde handlet, uten at de skulle behøve å forsvare at de ikke hadde søkt hjelp. Dette krevde at intervjueren tenkte på hvordan hun skulle ordlegge seg i samtalene med kvinnene. Det var likevel flere av kvinnene som kom inn på sitt syn på bruk av hjelpeinstanser.

Fortellingene i intervjuene ble i noen tilfeller preget av at tanker og forståelser var i utvikling. Flere av kvinnene hadde aldri før fortalt noen så mye

sammenhengende om volden som partneren hadde utsatt dem for. For enkelte var det også første gang de reflekterte over en del av sine opplevelser. Noen av kvinnene ga uttrykk for at dette var en positiv opplevelse. Ifølge psykologen Steinar Kvale kan gode intervjusamtaler ha likhetstrekk med terapeutiske samtaler, og av og til også ha en viss terapeutisk virkning. På den annen side er formålet med et forskningsintervju å innhente kunnskap, mens formålet med den terapeutiske samtalen er å hjelpe den som går i terapi, med problemer og endringer. Selv om det kan være svært viktig for den som blir intervjuet, at noen lytter til historien, kan det å fortelle om belastende hendelser og erfaringer også sette i gang følelser det kan være vanskelig å takle. Forskeren må derfor tenke nøye gjennom hva som er hennes rolle (Kvale & Brinkmann, 2009).

De åtte kvinnene

I det følgende presenteres noen opplysninger om de åtte kvinnene, uten å knytte disse til hver enkelt kvinne. Hensikten er å gi et overordnet inntrykk av deltakerne, samtidig som anonymitetshensyn ivaretas.

Alle kvinnene hadde avsluttet forholdet til partneren på intervjutidspunktet. Tiden som var gått etter bruddet, varierte fra tre til rundt tretti år. De fleste hadde avviklet forholdet på 2000-tallet.¹⁶ Parforholdet hadde vart fra fire til nitten år. To av kvinnene var under 15 år da de gikk inn i forholdet med den aktuelle partneren. Kvinnes alder da de ble intervjuet, fordelte seg nokså jevnt fra begynnelsen av 30-årene til midten av 50-årene. De fleste kvinnene hadde utdanning etter videregående skole, og arbeidet i helsesektoren, i sosial- og barnefaglige yrker, i serviceyrker og innenfor teknisk-mekaniske fag. Én kvinne hadde etablert seg som selvstendig samtaleterapeut for mennesker med ulike typer livsproblemer. En kvinne var uføretrygdet på intervjutidspunktet. Alle kvinnene var født og oppvokst i Norge. Noen bodde i landkommuner, andre i mindre bykommuner og noen få i større byer. Bosted var fordelt på til sammen fem fylker.

Mens de levde i parforholdet, hadde fem av de åtte kvinnene til sammen 11 egne barn. For noen var det snakk om barn fra et tidligere forhold, men enkelte hadde barn med mannen som utøvde volden. De øvrige tre kvinnene var barnløse. To av mennene var fedre til særkullsbarn som bodde fast sammen med faren i hans nye

16 For fire av kvinnene var det gått fra 2 til 6 år, og for de fire andre var det gått fra 8 til 30 år siden de levde i et forhold hvor de ble utsatt for vold.

relasjon med en av kvinnene i denne studien. I tillegg hadde tre menn regelmessig samvær med sine særkulls barn i hjemmet de delte med kvinnene.

En kvinne hadde vært i kontakt med en hjelpeinstans og en annen hadde vært i kontakt med politiet på bakgrunn av volden, men ingen av dem hadde selv tatt initiativet til dette. I det ene tilfellet var det en slektning som sørget for kontakten, og i det andre tilfellet en venninne.

Volden kvinnene hadde blitt utsatt for

Alle kvinnene hadde opplevd fysisk maktbruk eller trusler om alvorlig fysisk maktbruk, som var kriterier for deltakelse i prosjektet. Trakassering og annen kontrollerende atferd var en del av bildet for svært mange. Flere kvinner hadde vært utsatt for en rekke tilfeller av grov vold som både hadde gjort stor skade – blant annet i form av alvorlige brudd – og som potensielt kunne ha ført til store skader. Selv om det er eksempler på ulike former for vold i intervjumaterialet, kan vi samlet sett si at de fleste kvinnene hadde opplevd det Johnson karakteriserer som patriarkalsk terrorisme eller intimterrorisme (2008, s. 2. Se også kapittel 2). Tre av kvinnene hadde dessuten hatt en oppvekst med sviktende omsorg, to av dem med betydelige innslag av vold og seksuelle overgrep fra familiemedlemmer.

I dette materialet er det ingen fortellinger om fysisk vold mot noen av barna, men flere av kvinnene fortalte om tilfeller der barn kunne ha sett og hørt en del av volden som foregikk.

De fleste kvinnene var preget av de erfaringene de hadde hatt med vold fra ekspartner. Noen hadde hatt alvorlige ettervirkninger i form av selvdestruktiv atferd, tanker om å ta sitt eget liv, angstreaksjoner og mareritt. Noen fortalte at de fortsatt opplevde å få ubehagelige påminnere, og enkelte av dem som hadde nye partnere, hadde sett seg nødt til å forklare hva som lå bak at de til tider reagerte på måter som de skjønnte at kunne være vanskelig for partneren å forstå.

Etiske betraktninger

Deltakelse i forskningsprosjekter er basert på frivillighet og informert samtykke, og etter søknad ble forskningsprosjektet godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Koblingsnøkler i form av kontaktskjema med navn og kontaktadresse ble oppbevart nedlåst, separat fra transkripsjonene. I tråd med pålegg fra NSD ble koblingsnøkkel destruert på avtalt dato.

Alle deltakere fikk et eget informasjonsskriv med opplysninger om studiens tema, om hvordan deres identitet ville bli beskyttet, og om deres rettighet til å trekke seg. Før intervjuet ble kvinnene orientert om at de fritt kunne bestemme hva de ville snakke om, og om at de når som helst kunne trekke seg fra intervjuet, uten at det ville få konsekvenser for dem. Alt materiale som omhandlet dem og deres erfaringer, ville i så fall bli slettet.

Med godkjenning fra intervjupersonene ble det gjort lydopptak av intervjuene. Disse ble deretter transkribert og aidentifisert. Aidentifisering innebar blant annet at navn på intervjupersonene og andre personer de snakket om, ble fjernet eller erstattet med pseudonymer. Bruken av pseudonymer for kvinnene var blant annet nyttig for å kunne holde beretninger atskilt. I noen tilfeller har vi unnlatt å benytte kvinnes pseudonymer når hendelser beskrives, for å redusere muligheten for gjenkjenning. Geografiske stedsnavn er utelatt, og vi har ikke knyttet yrkestilhørighet til den enkelte kvinne. Vi sier sjelden noe om hvilken alder kvinnes barn har, og i en del tilfeller har vi byttet kjønn på barnet for anonymitetens skyld. Ord og uttrykk som hadde et lokalt preg eller som framsto som svært personlige talemåter, ble moderert i samme hensikt. Sitater som er benyttet i rapporten, er derfor skrevet på standardisert bokmål. Enkelte steder er det brukt prikker – også kalt ellipser – i sitatene, som dette ... eller slik, for å illustrere at kvinnene nøler eller leter etter ord. Dobbel sett med prikker indikerer en noe lengre taushet. Bruk av klammer med prikker, som her [...], illustrerer at intervjueren sier noe, og at dette ikke er vesentlig for sammenhengen. Enkelte steder har vi lagt til forklarende ord i klammer, som [sinnet], hvor det ellers kan være tvil om betydningen.

Et intervju er ifølge Steinar Kvale et moralsk foretagende (1997, s. 65). Når man intervjuer mennesker om så personlige og vanskelige forhold som det å bli utsatt for vold fra en partner, er det viktig å møte dem med respekt og forsøke å ivareta deres følelser på best mulig måte. Samtaler om erfaringer med vold og svik kan aktivere følelser og minner. I denne studien hadde kvinnene selv meldt sin interesse til deltakelse i studien. Vi må derfor forutsette at de følte seg klare til å snakke om det de hadde opplevd. Det er imidlertid ikke gitt at det betyr at man er forberedt på alle følelsene som kan oppstå som følge av samtalen med forskeren.

3.3 Analyse av intervjuene

Analyse og fortolkningsarbeid i kvalitative studier er en kontinuerlig prosess som gjerne begynner allerede i planlegging av studien, og fortsetter under selve intervjuet. I dette tilfellet kan vi si at hele prosjektgruppen var med på dette arbeidet gjennom utviklingen og planleggingen av studien.¹⁷

De transkriberte intervjuene ble til slutt gjenstand for en stegvis deduktiv-induktiv kodemetode for å systematisere utsagn og temaer og deretter komme fram til noen gjennomgående analytiske kategorier (Tjora, 2012, s. 174 ff.). Det elektroniske kodeverktøyet HyperResearch ble benyttet på samtlige intervjuer. Utsagn som var relevante for forskningsspørsmålet, ble markert og gitt en betegnelse (kode) som signaliserte innholdet. Utsagn som handlet om det samme, fikk tilsvarende kode. Tekstavsnitt for hver kode ble i tillegg markert for å ivareta sammenhengen uttalelsen kom i. Den systematiske gjennomgangen av intervjuene med dette verktøyet gjorde det mulig å sortere kodene og samle dem i temaer, med mulighet for å gå tilbake til koden eller tekstavsnittet. Etter en grovsortering framsto 17 delkategorier som senere ble samlet til de fem følgende temagruppene: 1) handlemåter, 2) vanskelige livshendelser, 3) nettverk og ressurser, 4) manglede tillit og 5) kvinnens egne forståelser og følelser. Hvert tema hadde da en rekke kategorier, for eksempel inneholdt temaet «handlemåter» følgende kategorier: a) søkte informasjon, b) snakket med noen, c) tenkte/reflekterte over egen situasjon, d) gjorde noe planmessig, e) forebygget (sinne, vold, skader etc.) og f) beskyttet seg selv og barna. Temaet «vanskelige livshendelser» inneholdt blant annet beskrivelser av vold fra partner og andre sentrale livshendelser, som tidligere voldserfaringer.

Ambisjonen var å la kvinnes utsagn tale for seg, det vil si at utsagn som kunne belyse problemstillingen og forskningsspørsmålet, ble kodet. Den videre bearbeidingen av materialet førte til slutt til at de to kategoriene *handlemåter for å hindre vold* og *kvinnes selvforståelser* ble gjort til hovedtemaer i den videre analysen. Utsagn under øvrige temaer og underkategorier ble brukt som tillegg eller som et bakteppe for å belyse forskningsspørsmålet. Kvinnene levde ikke bare i en sammenheng som inkluderte partnerne og kvinnes barn. De hadde også en rekke andre roller i nær familie og i lokalmiljøet. De var døtre, søstre, naboer, foreldre til barn i skolen, kollega på arbeidsplasser, og var som andre

¹⁷ Se nærmere beskrivelse av prosjektgruppen i forordet.

menesker en del av samfunnet som sådan, uavhengig av hvor aktivt de deltok. I forbindelse med analysen ble oppmerksomheten også rettet mot hva kvinnenes handlemåter kunne være et uttrykk for, og om det kunne være forhold i deres nære omgivelser eller trekk ved samfunnet som kunne ha betydning for deres måter å forholde seg på. I analysen var det viktig å få innsikt i hva kvinnene forsøkte å få til, hvordan de forsto seg selv, og hva som ble viktig for dem. Videre ble kontekstuelle perspektiver tilført for å se kvinnenes handlemåter i sammenheng med deres omgivelser og det de hadde fortalt om sine tidligere erfaringer. Ulike tilnærminger ble forsøkt for om mulig å oppdage betydninger og sammenhenger som ikke var direkte uttalt i intervjuene.

Intervjuene framsto aldri som kronologiske fortellinger om livet med vold. Det ble derfor nødvendig å sette sammen utsagn fra ulike deler av intervjuet for å få øye på betydninger og sammenhenger som ikke umiddelbart trådte fram. Eksempler på det kunne være følelsesuttrykk, andre vanskelige erfaringer som kvinnene hadde, eller motsigelser i det den enkelte kvinnen snakket om. For å kunne få fram noe mer om motstridende utsagn i kvalitativt tolkningsarbeid anbefaler Eva Magnusson at vi ser etter temaer som representerer utfordringer og dilemmaer, at vi videre ser etter ytterpunkter og motsigelser, eller alternativt begrensende eller muligjørende diskurser i materialet (Magnusson, 2000). Ved å tydeliggjøre motsigelser i utsagnene var det mulig å oppdage nye mulige sammenhenger.

Sentralt for å forstå kvinnenes handlemåter var å stille spørsmålet «Hva forsøkte de å få til?» Når svaret på det ikke gikk klart fram på andre måter gjennom teksten, var det mulig å se nærmere på handlemåtene – som ofte var et uttrykk for hvordan kvinnene hadde forstått og opplevd livet sitt og hendelsene de snakket ut fra.

Tilbakeskuende fortellinger om vold

For alle kvinnene var deres liv med partnere som brukte vold, et tilbakelagt stadium. Tiden som var gått etter at forholdet var avsluttet og fram til intervjuene, varierte fra tre til omkring 30 år. Kvinnenes fortellinger er dermed en blanding av «återblickande intervjuer» (Brännvall, 2016, s. 101) – det vil si samtaler om hendelser som lå tilbake i tid, men som i noen tilfeller ble gjenfortalt i detalj – og forståelser av opplevelsene, som hadde utviklet seg i løpet av tiden som var gått. Både terapeutiske samtaler og samtaler om volden de hadde opplevd, som kvinnene hadde hatt med venner og behandlere etter at relasjonen var avsluttet, kan ha bidratt til nye forståelser og erkjennelser.

Ifølge Hydén er kvinners utsatthet for vold et sosialt fenomen som ikke bare avspeiler forholdet mellom kvinnen og mannen, men også forholdet mellom kvinnen og det omliggende samfunnet (Hydén, 1995). Hendelser er alltid kontekstuelle, på mange forskjellige måter. For å belyse kvinnenenes fortolkning av sine opplevelser mens de levde i parforhold med vold, så vi også deres beskrivelser i sammenheng med forståelser av vold i parforhold som eksisterer i samfunnet. Som en del av det kontekstuelle har vi også inkludert oppfatningene av hva det har betydd for enkelte av kvinnene at de hadde opplevd vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt i barndommen.

En økende oppmerksomhet mot vold i nære relasjoner i samfunnet og hyppigere omtale av voldssaker i nyhetsmedier, kombinert med muligheter for deling av lignende livserfaringer i sosiale media, kan dessuten ha gitt kvinnene tilgang til begreper som passet til det de hadde opplevd. To av kvinnene sa for eksempel at de hadde kjent seg igjen i beskrivelser i boka *Bjørnen sover* (Storberget, Bråten, Rømming, Skjørten & Aas-Hansen, 2007). Kvinnenenes fortellinger i intervjuene reflekterte dermed på flere måter deres bearbejdede erfaringer formidlet gjennom et filter av tiden som hadde gått.

Begreper i analysen

Mange ord for handling

Det var en utfordring å finne begreper som var godt egnet til å beskrive handlemåter i kvinnenenes fortellinger. I tidlige prosjektbeskrivelser ble disse omtalt som håndtering og ukjente strategier. Selv om *strategier* kan være betegnende for noen av kvinnenenes handlinger, passet ikke ordet strategi for å beskrive handlinger som var umiddelbare eller som ikke var planlagte. Det var dessuten ønskelig å inkludere et bredere spekter av menneskelig prøving og feiling hvor det var plass til å se på handlemåter som ikke alltid pekte mot et bestemt mål eller en løsning, men tvert om kunne innebære en viss resignasjon eller tilpasning til livet med vold.

Koding og tematisk kategorisering av utsagn i intervjuene hadde synliggjort at et begrep som håndtering heller ikke var ideelt, siden dette også kan brukes i betydningen å styre eller mestre. Resultatet ble at vi har brukt både ordet handlemåter og ordet strategier i formuleringen av forskningsspørsmålet (se kapittel 1). I rapporten benyttes dessuten formuleringene å forholde seg til,

håndtere, gjøre og agere, dels for å variere språket og dels for å tilpasse språket til det temaet vi til enhver tid skriver om.

Vi bruker begrepet å forholde seg til både som uttrykk for hvordan kvinnene handlet konkret overfor partner, barn i familien og omgivelsene og i forbindelse med tanker kvinnene hadde i konkrete situasjoner, og om overveielser de foretok i forkant av voldshendelser og i ettertid. Å la være å foreta seg noe er også en måte å forholde seg på. At de fleste kvinnene som ble intervjuet, kjente til hjelpemuligheter som fantes i samfunnet, men ikke benyttet seg av dem, er et eksempel på å unnlate å gjøre noe.

Kontekst

Kontekst betyr sammenheng eller forbindelse. Som eksempler på kontekst i kvinnes fortellinger om å leve med vold har vi valgt å inkludere tidligere erfaringer, nettverk og ressurser, samt oppfatninger i samfunnet. Noen av kvinnene i studien hadde opplevd omsorgssvikt, vold og overgrep i oppveksten. Dette mente de kunne være en forklaring på at de senere kom til å leve i flere år med en voldelig partner. Opplevelser i barndommen dannet på denne måten en kontekst for senere opplevelser. Tilgjengelige ressurser og støtte, eller mangler på dette, kan på samme måte være omstendigheter som har betydning for kvinnes opplevelse av seg selv og sine muligheter. Hvordan hver enkelt setter sammen sine erfaringer med egne forståelser og verdier, og sin måte å være kvinne på, er dermed påvirket både av individuelle fortolkninger og av kontekstuelle forhold (Magnusson, 2000).

Motmakt

I tråd med Michel Foucaults utsagn om at der det er makt, er det motstand (Foucault 1980, s. 142), skriver Bjerke at motmakt er noe som utvikles, forkastes og utprøves kontinuerlig, den er «avhengig av motpartens makt- og voldsstrategier. Motmakt kan derfor ikke studeres isolert, men må tolkes i lys av den samlede livssituasjon og opplevde voldsovergrep» (Bjerke 2006, s. 15). Makt og motmakt betinger hverandre altså gjensidig: Når makt utøves, vil den som makten utøves mot, benytte ulike motstandsstrategier for å unndra seg makten eller søke å redusere den. Den som utøver makten, kan i sin tur svare på dette med nye former for maktutøvelse, hvilket kan føre til nye motstandsstrategier, osv. Ifølge Mathiesen er motmakt ofte vanskelig å oppdage utenfra, fordi man bare ser den mektige og dennes strategier, og ikke motmaktstrategiene som foregår i det skjulte (Mathiesen 1982 i Bjerke 2006, s. 20). I denne rapporten

benyttes motmakt om handlemåter og strategier som kvinnene tok i bruk, og som hadde til hensikt – direkte eller indirekte – å gjøre dem i stand til å redusere forekomsten og virkningene av volden. Motmakten er i denne forståelsen ikke knyttet til et bestemt resultat, men til kvinnens aktivitet, til hva hun forsøker å få til, uavhengig av om hun lykkes med det eller ikke.

Verdighet

Begrepet verdighet er omfattende og vanskelig å definere. I denne rapporten brukes ordet blant annet i betydningen selvspekt. Selvspeket kan imidlertid være avhengig av ytre forhold. For å føle selvspekt trenger mennesker også å bli behandlet med verdighet, det vil si med omtanke og respekt. Et aspekt ved å være verdig eller ha verdighet er at man blir sett som god nok. Verdighet kan også omfatte det at man ikke krenker andres verdighet, at man behandler andre slik man selv ønsker å bli behandlet. Det vil blant annet si at man opptrer som et rettferdig, omtensomt menneske, som ikke krenker andre. Å miste verdighet kan for eksempel være at man føler seg skamfull, opplever å «miste ansikt» eller på andre måter føler seg uverdig, uverdig behandlet eller opplever ikke å bli vist respekt (jfr. Det Norske Akademis ordbok).

Diskurs

Begrepet *diskurs* brukes her i tekstlig betydning, som et meningssystem som er sosialt konstruert, hvor noen meninger har fått fortrinn på en slik måte at de framstår nærmest som «sannheter». Siv Fahlgren skriver at diskurser er «överenskomna samtalsordningar styrda av maktrelationer» (Fahlgren, 1999, s. 12, note 1). Meningssystemer kan stå i komplekse forbindelser til, og bli påvirket av, andre meningssystemer. De meningsberettigete kan være instanser eller personer som har makt, og maktsystemene har innflytelse på hvem som anses som meningsberettiget (Foucault, 1999, s. 9 ff.). I vår sammenheng representerer diskurser uskrevne regler og oppfatninger som eksisterer i samfunnet, om hva kvinner som utsettes for vold fra partner bør foreta seg, og hvordan de best kan hjelpes. Denne type diskurser har innvirkning både i samfunnet generelt og i hjelpearbeid rettet mot kvinner som utsettes for vold fra partneren. Når slike diskurser for eksempel inkluderer utsagn om at kvinner som utsettes for vold, er ute av stand til å hjelpe seg selv, kan de framstå som sannheter.

4 Tre fortellinger om vold fra partner

Her har vi valgt å gi et bilde av livet med vold gjennom å presentere noe av det som kom fram i intervjuene med tre av kvinnene: Julia, Benedikte og Mary.¹⁸ Hensikten med dette er å få fram noen sentrale aspekter ved livssituasjonen, at den enkelte kvinnes livssituasjon var sammensatt, samt forskjeller og likheter i kvinnenes historier. Ved dette grepet ønsker vi også å synliggjøre noe av det kvinnene så som muligheter og begrensninger i livet, forhold som hadde betydning for hvordan de handlet. Vi håper at dette korte innblikket kan gi en mer utfyllende forståelse enn når biter av kvinnenes beretninger følger tematiske inndelinger i kapittel fem.

Julia

På intervjutidspunktet var det gått åtte år siden Julia skilte seg fra mannen. Begge hadde vært i et forhold tidligere og de hadde to barn hver da de flyttet sammen. I tillegg fikk de en sønn sammen. Når alle barna var hos Julia og mannen, var de altså et hushold med to voksne og fem barn. Mannen hadde aldri utsatt Julia for fysisk vold, men hun fortalte at hun til tider syntes at han oppførte seg underlig, reagerte på uforståelige måter og var negativ. Dette førte blant annet til at hennes gode følelser for ham gradvis forsvant, og etter syv års samliv fortalte hun ham at hun hadde besluttet seg til å gå fra ham. En dag Julia og mannen var på vei hjem i bil etter å ha hentet to av barna i barnehagen, kom han med en uttalelse hun oppfattet som en direkte drapstrussel: *«Hva slags garanti har du for at jeg ikke kommer til å kjøre inn i den traileren som kommer rundt svingen nå, og drepe oss og ungene?»* I intervjuet fortalte Julia at hun ble redd, men hun husket ikke om hun klarte å si noe. Noen dager senere refererte mannen til en nyhetssak om en kvinne som kort tid i forveien var blitt drept av sin eksmann, og gjentok det truende spørsmålet fra bilturen. To trusler om drap kort tid etter hverandre overbeviste henne om at dette var noe hun måtte ta alvorlig. Hun var som sagt vant til at mannen kunne reagere på det hun karakteriserte som uvanlige måter, men hun hadde aldri sett på noe av det han hadde gjort tidligere, som vold. Hun begynte å ta forholdsregler, blant annet insisterte hun på å være sjåfør når de

18 Innholdet i de relativt korte sammendragene er avklart med kvinnene det gjelder.

skulle ut og kjøre. Da mannen spurte om hun gjorde dette på grunn av det han hadde sagt, bekreftet Julia det, og sa at hun ikke ville noe skulle skje med barna. I denne perioden foretok mannen seg også en del andre ting som hun oppfattet som bisarre, og som både hun og andre reagerte sterkt på. Blant annet sendte han oppdiktede beskyldninger om at hun hadde begått etiske overtramp på sitt arbeidssted, til arbeidsgiveren hennes. Han spredte også de usanne ryktene ved å sende e-poster til hennes venner og kollegaer. Selv om det ikke var hold i historiene mannen produserte, og arbeidsgiveren hadde tillit til Julia, bidro det til at hun etter hvert følte seg så utilpass at hun valgte å bytte jobb. Arbeidsgiveren hennes vurderte å anmelde forholdet, men lot det være etter at Julia ba ham om ikke å gjøre det. Hun ville ikke at ektefellen skulle miste jobben sin, noe han ville gjort om det ble politisak. Mannen ba også arbeidsgiveren om unnskyldning for det han hadde gjort. Julia selv fikk derimot ingen unnskyldning for truslene han hadde kommet med.

Det katastrofale som lå i truslene, ble heldigvis ikke til realitet. Ifølge Julia hadde hun også innerst inne vanskelig for å tro at mannen ville gjøre alvor av det han truet med, men livet føltes likevel svært utrygt i lang tid. Med flere barn å ta ansvar for kunne hun ikke ta noen sjanser. Hun mente også at truslene virket ødeleggende for hele familien i lang tid etter skilsmissen. Hun ville gjerne få samarbeidet om barna til å fungere, men hun var sint på ham, og samarbeidet ble sterkt preget av det han hadde gjort.

Benedikte

Da hun ble intervjuet, var Benedikte 28 år og i sitt siste år på en utdanning innen IT. Det var gått ni år siden hun hadde avsluttet det fire år lange samboerforholdet. Benedikte hadde vært en utagerende tenåring, men var samtidig ei jente med gode evner, som var flink på skolen. Med unntak av farens kontroll med skolegangen opplevde hun lite oppfølging fra foreldrene. Allerede i tolv-trettenårsalderen kunne hun være ute hele natta, eller sitte på rommet sitt og røyke hasj, uten at noen oppdaget det. Benedikte beskrev sin egen far som en uforutsigbar mann med lite kontroll over eget sinne. Han kunne stoppe diskusjoner han ikke likte, ved å rasere kjøkkenet, men grep ikke til fysisk vold mot noen i familien. I slike situasjoner satt moren gjerne i et hjørne og gråt. Hun syntes å være ute av stand til å ta vare på barna og seg selv.

Da Benedikte var femten år, ville hun flytte sammen med sin syv år eldre kjæreste hjemme hos hans foreldre, noe hennes foreldrene sa ja til. Utenom skoletiden var

hun stort sett sammen med kjæresten og vennene hans. Dette var et miljø hvor festing og bruk av narkotika forekom både på hverdager og i helgene. Kjæresten begynte med kokain, og Benedikte testet også ut forskjellige rusmidler. Det gikk ikke lang tid før diskusjoner og krangler endte med at han slo henne: «Og så mener jeg at funksjonen for ham ... det var å få slutt på diskusjonen ... I etterkant har jeg tenkt at ... han var så sint at han ikke hadde ord lenger». Benedikte hadde imidlertid bestemt seg for at hun ikke ville gjøre som moren, som satt hjelpeløs og gråtende i en krok. Derfor tok hun igjen når kjæresten slo. Hun tok også initiativ til sex i stedet for å føle seg utnyttet og tvunget. Hun var i det hele tatt lite komfortabel med en passiv rolle: «Jeg ville heller være den som slo, enn den som ble slått først», sa hun. Han var likevel sterkere enn henne, og Benedikte fikk oftere blåmerker og skrubbsår etter vold enn kjæresten, men ikke av en karakter som tilsa legebehandling. De gangene de hadde søkt legehjelp, var det med bakgrunn i kjærestens selvdestruktive atferd. Han skadet seg for eksempel alvorlig etter å ha slått knyttneven gjennom et vindu. Men en morgen våknet Benedikte med kraftige smerter i hodet. Hun husket ikke noe fra kvelden før, men var sikker på at kjæresten hadde noe med det å gjøre. Det ble klart for henne at hun måtte til lege « ... for hodet tuller man ikke med». Uten å vekke kjæresten tilkalte hun sin far, som kjørte henne til det lokale sykehuset. Bekymring for at politiet ville bli koblet inn hvis hun fortalte om hvem hun trodde hadde forårsaket skaden, gjorde at hun fant på en historie. Å tiltrekke seg politiets oppmerksomhet kunne i verste fall føre til represalier, både fra kjæresten og fra gjengen de begge var en del av. Ved siden av at hun engstet seg for hodeskaden, skammet hun seg over det som var hendt. Hun opplevde det som et nederlag å ha blitt skadet.

Etter at hun møtte kjæresten, hadde Benedikte mistet kontakten med sine tidligere venner som levde et vanlig ungdomsliv. Hun levde på et vis i to verdener som hun ikke kunne forene; i den ene med kjæresten i et miljø med utagerende festing, vold og bruk av rusmidler og i den andre i et skolemiljø der hun presterte godt. Hun hadde fullført både ungdomsskole og videregående skole med gode karakterer mens hun var i forholdet, men hadde ingen hun kunne betro seg til om det utfordrende livet med kjæresten. På videregående ble hun etter hvert kjent med jenter som ble fulgt opp med omsorg og kontroll fra foreldrene. Hun registrerte at de ofte ble hentet med bil når de hadde vært ute på fest eller på byen, og at foreldrene deres sjekket at alt var bra med dem når de kom hjem om natten. Kontrasten til hennes egen virkelighet var stor, ikke minst fordi hennes egne foreldre brydde seg så lite om hva hun gjorde. Etter å ha vært sammen med kjæresten i to år begynte Benedikte å ta opp til vurdering hva slags liv hun ønsket

seg. Hun var veldig avhengig av ham, både fordi han forsørget henne og fordi han til tider også beskyttet henne. Det tok henne mange forsøk og to år til før hun klarte å frigjøre seg og avslutte forholdet.

Mary

Da Mary ble intervjuet, hadde det gått 10 år siden hun avsluttet samboerforholdet med mannen som utsatte henne for grov mishandling. Hun ble kjent med ham noen år etter at hun ble skilt fra sin første mann, som hun hadde en datter med. Den nye samboeren hadde flere barn fra sitt tidligere ekteskap, og ikke mange ukene etter at Mary innledet forholdet til ham, sto det to små barn på dørstokken hennes. Det eldste barnet framførte en nokså grov beskjed fra sin mor, som altså var samboerens ekskone, om at Mary måtte ta hånd om dem. Mary forsto ikke hvordan barnas biologiske mor kunne få seg til å sende dem fra seg, men hun fikk seg ikke til å protestere, og lot barna bli. Selv hadde hun som barn følt seg elsket og ønsket, og det å redde både barna og mannen i denne vanskelige situasjonen appellerte til den siden av henne som ifølge henne selv fikk henne til å tro at hun kunne klare alt.

Samboeren utviklet etter hvert et alvorlig alkoholproblem, og hun opplevde stadig oftere å bli trakassert og plaget. Nedsettende bemerkninger, knuffing og lugging utviklet seg i løpet av noen få år til grove tilfeller av fysisk vold og voldtekter. Etter hvert som samboeren skjønnte hvor mye familien hennes betydde for henne, fulgte trusler om at han ville drepe noen av dem, eksempelvis når han syntes hun var for lenge borte fra hjemmet. Hun måtte heller ikke prøve å stikke av, eller komme for sent hjem. For å øke truslenes troverdighet viste han en gang fram bilder tatt med mobiltelefonen, som dokumenterte at han hadde kommet seg inn i leiligheten til Marys mor og fotografert henne mens hun lå og sov. Den alvorlige volden han utøvde, bidro til at Mary ikke var i tvil om at han var i stand til å gjennomføre truslene, og hun orket ikke tanken på å miste dem hun var glad i, og attpåtil å måtte føle skyld for noe han hadde gjort. Hun var svært bekymret for barna, for mannen tok ikke hensyn til at de var til stede når han mishandlet henne, enten det var dag eller natt.

Volden førte til at hun flere ganger havnet på legevakt og sykehus, men hun fortalte aldri hvem som var ansvarlig. En gang sparket samboeren henne gjentatte ganger i ryggen så hun fikk mange brudd. Den gangen tilkalte naboene politiet, som kom og hentet mannen. Mary tryglet politiet om ikke å ta ut tiltale mot ham, og sa at han egentlig var snill og at det var første gangen han hadde gjort noe

sånt. Hun fryktet at det ville gå ut over datteren eller andre familiemedlemmer dersom det skulle bli en politisak. Politiet ble også involvert noe senere, etter at en av venninnene som hun var på overnattingstur med, hadde oppdaget skadene hun hadde på ryggen da hun var i dusjen. Venninnen hadde lovet Mary at ingen andre skulle få vite om det og at hun ikke ville kontakte politiet, men løftet ble brutt. Venninnen ville trolig hennes beste da hun i samråd med de andre venninnene kontaktet politiet. Det eneste som skjedde, var at politiet kjørte Mary til et krisesenter der hun, fullstendig utmattet, sov i to døgn. Da samboeren sendte en melding der han truet med å drepe datteren hennes, forlot hun krisesenteret og dro umiddelbart hjem. Selv om Mary forsto at venninnene hadde ønsket å hjelpe henne, følte hun seg sviktet. Det var tungt for henne å ta innover seg at de tilkalte politiet når hun var blitt lovet at de ikke skulle gjøre noe.

5 Kvinnenes beskyttelsesarbeid

Denne rapporten handler altså om kvinner som ikke søkte hjelp i offentlige eller frivillige hjelpetiltak så lenge de levde med menn¹⁹ som utøvde vold mot dem. Fortolkningene og analysen av intervjumaterialet presenteres i to hovedkapitler med tilhørende underkapitler. Disse kapitlene tilsvarer to overordnede temaer knyttet til hvordan kvinnene *forholdt seg til* sine erfaringer, som tegnet seg gjennom analysen. Det ene temaet omhandler måter kvinnene handlet på i den hensikt å forhindre eller begrense voldshandlingene, samt å redusere konsekvensene både for seg selv og for eventuelle barn. Det andre temaet dreier seg om hvordan kvinnene handlet for å beskytte eget selvbilde og egen verdighet. Kvinnenes selvoppfatning kan på mange måter ses som et viktig grunnlag for å forstå de valgene de tok. Denne måten å presentere på er hovedsakelig valgt for å gjøre rapporten mer leservennlig. I kvinnenes liv var det langt mer sammenheng mellom forholdene som beskrives i de to hovedkapitlene, enn det vår inndeling tilsier.

Samtalene med kvinnene ga innblikk i vold i parforhold som et svært sammensatt fenomen. Det som utenfra sett, og i teorien, kan virke enkelt og selvsagt, opplevdes ikke slik i praksis. En av kvinnene, som tidligere hadde sagt til noen venninner at et slag fra partneren ville ha vært nok til at hun hadde forlatt ham, fortalte at hun måtte erkjenne at hun ikke hadde greid å leve opp til sine egne idealer. Hun hadde i utgangspunktet samme holdning til dette som kvinnene i den amerikanske studien som vi refererte til i kapittel 2 (Greenblat, 1985, i Skjørten 1994, s. 144 f.).

Kvinnenes fortellinger vitnet om komplekse bindinger til mennene – følelser og hensyn som ikke uten videre ble borte når de ble utsatt for vold og trusler. For enkelte handlet dette om at de syntes synd på mannen, og ønsket å vise omsorg for ham og hans livssituasjon (se også Ericsson, 1993, s. 83; Ferraro, 2006, s. 23). En av kvinnene ga uttrykk for at hun oppfattet at mannen hadde psykiske problemer, men at hun ønsket å vise ham at han var like mye verdt som andre

19 Mennene vil i det følgende bli omtalt som ektefeller, samboere og i noen tilfeller som «kjæresten». Det siste brukes i tilfeller der kvinnene var veldig unge, og paret ikke delte et eget hjem, men i perioder bodde hjemme hos den enes foreldre.

mennesker. Dette førte til at hun levde med mannens bisarre, selvdestruktive og voldelige atferd i flere år. For andre var forestillingen om at mannen skulle straffes og fengsles en utholdelig tanke. De mente det ville være mer til skade enn til gagn, og ønsket ikke at barna skulle oppleve å ha far i fengsel. En slik forestilling syntes for noen å være en trussel mot hele familiens verdighet. Noen så også mannens vold som en følge av hans egen oppvekst i en familie preget av rusmisbruk og vold – hvor han ikke hadde fått lære hvordan være en god far eller ektefelle.

Livet med mennene var heller ikke bare dårlig. På tross av vold som krenket og overskred deres grenser, følte noen av kvinnene seg sterkt tiltrukket av mennene, og ønsket å få forholdet til å fungere. Enkelte opplevde en tilhørighet som de ikke fant andre steder, og noen menn kunne også vise omsorg for kvinnen de utøvde vold mot. En kvinne fortalte at kjæresten hadde beskyttet henne mot å bli involvert i den kriminelle aktiviteten han drev med. Han var stolt av at hun gikk på skole og fikk gode resultater, og ville ikke at hun skulle havne i vanskeligheter. Dette er *noen* av de positive sidene kvinnene fortalte om, som bidro til at de levde i flere år med menn som utsatte dem for vold.

I det følgende presenterer vi handlemåter som de intervjuede kvinnene tok i bruk, og hva de sa om hensikten med det de gjorde. Vi begynner med hvordan de handlet for å forsøke å hindre og begrense volden og dens konsekvenser.

5.1 Å hindre og begrense volden og dens konsekvenser

Selv om det ikke alltid var mulig å forhindre partnerens voldsutøvelse og trusler, forsøkte kvinnene så godt det lot seg gjøre å påvirke – og få en viss kontroll over – det som hendte. Enkelte trekk ved måter å handle på kunne gjenkjennes i flere kvinners fortellinger. Oppfinnsomheten og tiltakene var likevel først og fremst preget – og påvirket – av det livet de levde, av kunnskap om menneskes reaksjonsmåter og av kvinnenes egne behov. Det var for eksempel forskjell på å leve med en mann som hadde tendens til å reagere med fysisk vold, men som kunne blidgjøres og avledes ved at kvinnen tok initiativ til sex, og det å leve med en mann som ble oppfattet som psykisk ustabil og som truet med å drepe hele familien, men som aldri ellers hadde brukt fysisk vold mot kvinnen.

Erfaringene som kvinnene fikk, gjorde dem etter hvert bedre i stand til å forstå når det kunne bli bråk. Mange lærte seg måter å handle på som i beste fall kunne

hindre raseriutbrudd eller begrense konsekvensene. Som Kathrin sa det: «Jeg ble veldig flink pike og kunne alle reglene (...). Konsekvensene var alvorlige hvis jeg bomma.» Å bli flink pike krevde svært mye av henne. Hun opplevde å være mer eller mindre i konstant beredskap, noe som etter hvert gjorde henne veldig sliten. Det var i det hele tatt flere av kvinnene som synes å ha balansert på en knivsegg når det gjaldt å finne ut av hva som kunne bidra til fred – og å holde psykisk ustabile menn mest mulig i balanse. Et sentralt perspektiv å ha med seg her er at kvinnenes livssituasjon ikke på noen måte kan sies å ha vært ideell. Det de foretok seg – eller lot være å gjøre – må derfor ses i lys av de begrensningene som mennenes atferd la på deres livsutfoldelse.

Avverge og avlede

Intervjumaterialet inneholder flere eksempler på hvordan kvinnene forsøkte å forhindre voldsepisoder. Noen handlemåter innebar ganske umiddelbare reaksjoner i situasjoner som kvinnene kjente på seg ville føre til bråk, mens andre kan sies å være nøye planlagte strategier over tid. For enkelte av kvinnene ble det å forebygge vold en del av hverdagen.

Rosmari levde med en partner som etter hennes oppfatning hadde store psykiske problemer. Hun beskrev ham dessuten som ekstremt sjalu. Dette tiltok når han fra tid til annen ruset seg på en blanding av stoffer som fikk ham til å framstå som paranoid. Da kunne hun ikke engang hilse på bekjente hun møtte når de var ute sammen, uten at han «gikk av skaftet». Hun måtte også være nøye med å komme hjem til bestemte tidspunkter. Slik hun forsto det, var sjalusien også grunn til at han tidvis nektet henne å gå på jobb. Dette hadde hun kanskje ikke tatt alvorlig om det ikke var for at han truet med å ta livet sitt dersom hun ikke gjorde som han sa. Hun orket ikke tanken på at hun på et vis kunne bli ansvarlig hvis han tok livet av seg, og endte flere ganger med å føye ham.

Kathrin opplevde at mannen konsekvent forlangte at hun redegjorde for hvordan hun brukte tiden sin, og for hvilke planer hun hadde framover. Dersom han mente at noe ikke stemte, holdt han lange «avhør» der hun måtte forklare seg om hva hun hadde gjort, hvor hun hadde vært, hvem hun hadde vært sammen med, og hva de hadde snakket om. For å unngå represalier i form av vold eller andre dramatiske handlinger fant hun, og flere av de andre kvinnene, det ofte best å gjøre som mennene sa. Slike regimer ga mennene mye kontroll over kvinnenes hverdagsliv, og krevde stor grad av tilpasning fra kvinnenes side (se også Bjerke, 201, s. 52 ff.).

Tilpasning til situasjoner for å avverge vold og iverksettelse av trusler var i det hele tatt et gjennomgående tema i intervjuene. Vi har allerede sett at en mann truet med å ta livet av seg dersom kvinnen ikke lystret ham. Et par kvinner opplevde også at mennene truet med at de kunne ta med seg partneren eller familien i døden under en biltur. En måte å avverge dette på var at kvinnen så langt det var mulig sørget for å være den som satt ved rattet på framtidige turer. Det hendte at kvinnene rømte hjemmet etter telefonsamtaler med mennene, som ble tolket som forvarslar om vold. For Elin var en slik hendelse opptakten til å forlate mannen for godt. Kathrin på sin side erfarte at hun måtte tåle mye sjikane og trakassering for å unngå at volden ble verre. Hun ønsket ofte å forlate situasjoner der hun ble skjelt ut, men hvis hun prøvde, virket det mot sin hensikt: «... så til slutt lærte jeg meg egentlig bare til å bli sittende stille, og da er det ganske mye dritt man må ta.» Hun fortalte også at friheten hennes – som mannen i stor grad forsøkte å begrense – etter hvert ble opplevd som noe større fordi hun lærte seg det hun kalte for «hans mønstre». Da kunne hun lykkes med å gjøre andre ting enn det hun hadde fortalt ham at hun skulle, uten at han oppdaget det. I det hele tatt syntes det som om kvinnene nokså kontinuerlig forsøkte å legge planer og så etter løsninger for å få mer forutsigbarhet i livet.

Noen av kvinnene ga eksempler på hvordan de hadde lagt planer for å unnsnippe volden for en periode – eller for å avslutte forholdet helt og holdent. At de ble værende i relasjonen, var heller ikke ensbetydende med at de aksepterte volden. I motsetning til det som hevdes av mange forskere, at kvinnene har hatt behov for andres hjelp til å fortolke sin egen situasjon og erkjenne hva de er utsatt for (se for eksempel Brännvall, 2016, s. 311 f.; Jonassen & Eidheim, 2001, s. 14 ff.), syntes kvinnene vi intervjuet, å ha betraktet volden som mennenes ansvar. Og selv om kvinnene ikke forlot mennene fysisk, gir intervjuene en rekke eksempler på at voldsepisodene bidro til mentalt å trekke dem lenger og lenger bort fra mennene, slik Hydén skriver om (1999, s. 449). Ifølge Hydén er det dermed ikke riktig å si at kvinnen *blir* hos mannen som slår. Selv om hun fysisk sett er til stede i samlivet med mannen, befinner hun seg i en prosess der hun før eller siden kommer til det punktet der hun også fysisk forlater ham (ibid.). Og som Ingunn Eriksen skriver: De fleste kvinner som utsettes for vold, forlater til slutt mannen (2014, s. 357 f.), noe kvinnene vi har intervjuet, er eksempler på.

På et tidspunkt da Mary var svært sliten som følge av den grove volden og de omfattende truslene fra mannen, la hun en plan for å skaffe seg et pusterom. Det var viktig at mannen ikke skjønnte at det var det hun ville: Han måtte ikke få

mistanke om at hun hadde andre motiver enn å ivareta ham. Planen gikk derfor ut på å få til noe hun håpet han ville oppleve som positivt. Etter en tid hadde hun lagt til side nok penger til at hun kunne betale en reise for ham og barna hans, slik at de kunne besøke noen nære slektninger. Da han var dratt, tok hun med seg sin egen datter til en måneds opphold hos en slektning i utlandet, der hun forsøkte å finne ro og hente seg inn igjen.

Sex som middel til å avverge vold?

Seksualitetens plass i livet med vold var et tema som mange av kvinnene var opptatt av. Seks av de åtte kvinnene snakket om sex som noe de følte seg tvunget til. Noen av dem var blitt utsatt for seksuell vold, mens andre hadde erfart at det gikk an å bruke sex som et middel til å roe ned situasjoner som ellers kunne ha resultert i vold. Også her måtte kvinnene basere seg på erfaringer om hva som kunne fungere. I mange tilfeller var imidlertid kvinnenes erfaringer dyrekjøpte, som da Diana en kveld avviste mannens seksuelle tilnærmelser:

Trodde det var greit å si nei til sex, men det var det ikke ... fra jeg ligger med ryggen mot ham, til at jeg var nesten i ihjel slått ... Jeg var veldig sliten og nektet sex. Altså klarte ikke sex den kvelden, sant. Trodde det var greit å si nei til ham. Men det var det ikke.

Denne og andre hendelser gjorde det klart for Diana at hennes egne behov og lyster måtte vike for mannens, dersom hun skulle unngå bråk. Kathrin opplevde trusler om voldtekt som aldri ble noe av, men det var ikke dermed sagt at sex ble frivillig og lystbetont for henne. Sex ble snarere et middel til å avverge vold:

Uhm ... ved en anledning så rev han av meg klærne, og sa han skulle voldta meg. Men han voldtok meg aldri. Altså ikke dermed sagt at ikke volden førte til sex jeg ikke ville ha, men det er jo en overlevelsesstrategi, ikke sant, at du utfører seksuelle tjenester for å holde ... [...] for å holde mannen i vater, og kanskje utsette en reaksjon.

Benedikte fortalte om hvordan hun tydde til å ta initiativ til sex, for å unngå at kjæresten forgrep seg på henne mens hun sov. Hun syntes at det var bedre å være den seksuelt pågående, enn å måtte føle seg som en «bruksgjenstand». Flere av kvinnene så ut til å ha levd i forhold der mennene anså det som sin rett å få dekket sine seksuelle behov, uansett hva kvinnen måtte ønske. Når menn mener at de har rett til sex, medfører det at de ikke anerkjenner kvinners rett til å

kontrollere sin egen seksualitet (se for eksempel Bjørnholt & Helseth, 2019a, s. 37 f.). Vi ser da også at hvis noen av kvinnene en sjelden gang nektet mannen sex, kunne det få negative konsekvenser for dem. I slike tilfeller kan ikke kvinnene sies å ha hatt tilgang til den makten som kan ligge i å bestemme over egen kropp (se også Bjerke, 2006, s. 65 ff.). Det kan derfor se ut som at motivasjonen for en del av kvinnene til å ha sex, i betydelig grad handlet om å forebygge vold i stedet for å være handlinger som kvinnene selv ønsket seg eller hadde glede av.

At kvinnene handlet som de gjorde, innebar ikke at de mente at det som skjedde var akseptabelt. Kathrins beskrivelse av sex som seksuelle tjenester leder tankene hen på prostitusjon, der et annet utbytte enn den seksuelle handlingen mellom to mennesker, nemlig penger, står på spill. Enkelte betraktet det de ble utsatt for, som vold eller voldtekt, også mens de levde i forholdet. Selv om kvinnes makt ofte var svært liten eller ikke-eksisterende, ser det ut til at det å holde ut og spille med – og selv å ta initiativ – var gjennomtenkte mestringsstrategier med det siktemål å få mest mulig ro og fred. Følgelig kan kvinnes handlemåter ses som uttrykk for en aktiv og bevisst måte å forholde seg til samlivet med vold på.

Ikke alltid mulig å avverge

Forsøkene på å avverge voldshandlinger eller skaffe seg pauser fra volden krevde både evne til å improvisere, og planlegging på lengre sikt. I intervjuene ga imidlertid kvinnene også mange eksempler på at forsøk på å roe ned eller gjøre mennene fornøyde, ikke alltid var vellykkete:

Det var bra på festen, men når vi går hjem så begynner han å bli sint og sjalu og «hvorfor gjorde du det ... og hvorfor gjorde du det». Og jeg husker at jeg går og blidgjør ham hele tiden. Og når vi kommer hjem, så smeller det så til de grader at ...

Iblant havnet kvinnene i ganske uvanlige situasjoner, der deres egen vurdering i ettertid tilsa at det ville ha vært bedre ikke å si eller gjøre noe. Elins mann hadde gitt uttrykk for at han så en person som lignet en munk sitte oppunder taket i soverommet flere kvelder på rad. Hun oppfattet dette som en psykoselignende tilstand, og var redd for hva som ville skje om hun forsøkte å korrigere mannens oppfatning. Hun fortalte at hun lot som om hun så det samme som ham, og spilte

med for ikke å provosere. Dette utløste en grov voldshandling som gjorde henne svært redd, og påførte henne store skader.

Noen av kvinnene gjorde forsøk på å snakke med mennene om volden, om truslene eller om at mennene burde søke profesjonell hjelp. Ifølge Bjerke kan slike verbale tilnærminger til voldsproblemet ses på som en form for motmaktstrategi (2006, s. 37). Motmaktstrategier kan sikkert defineres på ulike måter, men motmakt utlegges blant annet som her, hos Thomas Mathiesen: «Motmakten representerer det å «komme ut» av avmakten og over til dannelse av midler og muligheter til å endre sin egen situasjon og motsette seg viljeutøvelsen over en selv» (1982, s. 75). Flere av kvinnene i vår studie erfarte at det å snakke med mennene bare hadde midlertidig virkning og at det i det lange løp ikke bidro til å få volden til å opphøre. Som vi allerede har vært inne på, viste kvinnene ved sine handlemåter at de motsatte seg mennenes handlinger og oppfattet dem som uakseptable. Når forsøkene deres på å avverge volden ikke fungerte ble de likevel værende i relasjonen inntil de fant en måte å avslutte den på.

Diana beskrev hvordan hun forsøkte å få mannen til å endre atferd gjennom å appellere til hans fornuft så vel som til hans følelser. I samtalesituasjonen etter den første alvorlige hendelsen var mannen full av anger, og virket oppriktig lei seg. Etter dette gikk det fint – lenge. Da det senere kom nye voldshendelser, måtte Diana innse at mannens innrømmelser ikke var tilstrekkelige til å få satt en stopper for volden. På den annen side er det tenkelig at nye voldshendelser kunne ha kommet tidligere dersom de ikke hadde hatt samtalen. Hun var senere kritisk til at de begge to hadde lagt det hun kalte «lokk på» hendelsen etter samtalen. Sett fra hennes perspektiv burde de blant annet ha snakket om hvordan slike voldssituasjoner kunne unngås i framtiden. Selv om hun brukte ord som at «de begge to» burde ha gjort dette, kunne hun oppfattes som at hun tok mye av ansvaret for at det ikke var blitt gjort. En grunn til at hun lot det ligge, kan tenkes å være det faktum at hun ble i relasjonen. Ifølge Hydén er det ikke uvanlig at begge parter nøytraliserer volden og toner ned alvorret i den så lenge forholdet består. Da blir det kanskje ikke like relevant å ta opp diskusjoner om hva man skal gjøre og hvordan man skal forholde seg til at mannen slår (Hydén, 1995, s. 182 ff.).

Det foregående viser at kvinnene må ha brukt mye krefter på å forsøke å unngå vold. På mange måter kan det også se ut som kvinnene utholdt *for* mye, og det er ikke tvil om at det kostet – i Marys tilfelle helt konkret – å få fredelige øyeblikk

eller lengre pusterom. Det kan være nærliggende å tenke at kvinnene hadde «overgitt» seg til volden. Dette ikke minst fordi det er bortimot umulig for utenforstående å oppdage hva kvinnene forsøker å gjøre for å unngå volden, med mindre man snakker med dem om hvordan de handler og tenker. Med henvisning til Foucault påpeker Hydén at det ikke finnes noen form for makt uten motstand, og at motstanden er mangfoldig (Foucault 1980, s. 142, i Hydén 2005, s. 169). Hydén går så langt som til å spørre om ikke kvinnes motstand mot volden kan sies å være «så allestädes närvarande att det är svårt att identifiera både för omgivningen och för kvinnan själv?» (Hydén, 2001, s. 93). Når kvinner som utsettes for vold, snakker om hva de gjorde, brukes ifølge Hydén imidlertid sjelden ordet motstand. Dermed blir det viktig å lytte til *hvordan* kvinnene beskriver hva de gjorde og hvordan de tenkte.

I henhold til Hydén kan svært mye av det som kvinner i mishandlingsforhold foretar seg, ses som ulike former for motmakt eller motstand. Dersom vi skal følge Foucaults tenkning, er det kanskje grunn til å nyansere. Vi kan gjøre dette gjennom å gå tilbake til Benediktes og Dianas fortellinger om sex som middel til å unngå vold. Benedikte valgte å tilby sex, og unngikk på denne måten at mannen forsøkte å ha sex med henne mens hun sov, noe vi kan se på som motmakt. Diana opplevde derimot ikke å ha annet valg enn å la mannen ha sex med henne når det passet ham. Ifølge Foucault må det som skjedde i hennes situasjon, snarere beskrives som dominans eller tvang, enn som makt. Foucault formulerer det slik: «Det finnes ikke makt uten potensiell nekting eller opprør» (Foucault, 1994, bind IV, s. 160, i Schaanning, 2000, s. 354). Vi kan altså på et vis si at mannen hadde disiplinert Diana. Hennes alternativ ble dermed mentalt å fjerne seg fra situasjonen. I ytterste konsekvens kan også en passiv og likeglad ikke-til-stedeholdning fungere som en form for motmakt, eksempelvis ved at det får mannen til å føle seg som mindre mann. Dette var imidlertid ikke noe Diana satte ord på. Dianas handlemåte innebar likevel ikke at hun godtok mannens atferd – selv om det kunne se slik ut fordi hun «føyde seg». Benedikte skaffet seg derimot et slags handlingsrom gjennom å benytte sex som strategi.

Å be om hjelp fra andre – redning eller risiko?

I det foregående har vi gitt et innblikk i noen av de mange måtene kvinnene agerte på for blant annet å holde på freden i hjemmet, eller for å avverge voldshandlinger fra mennenes side. For de fleste kvinnene innebar det å leve med en mann som utøvde vold, at de måtte finne løsninger selv. Intervjumaterialet inneholder også eksempler på at noen ba om hjelp. Ruth hadde banket på døra til

naboene en gang partneren gikk fysisk løs på henne. Hun ble sluppet inn, og naboene ga ikke etter for partnerens gjentatte oppfordringer om å lukke opp for ham. Ruth opplevde i stedet å bli møtt med omsorg og beskyttelse, og fikk overnatte hos dem til neste dag.

En av de andre kvinnene – Julia – var i ferd med å skille seg fra mannen, da han under en biltur framsatte trusler om å drepe hele familien. På samme tid foretok han seg også en rekke ting som hun oppfattet som forsøk på å skape problemer for henne, både på jobben og i omgangskretsen deres. Hans mentale tilstand gjorde at hun ble svært engstelig for at han kunne komme til å gjøre alvor av truslene. I forbindelse med at hun skulle flytte ut av deres felles bolig, så hun seg en gang nødt til å be naboen om å holde vakt og varsle dersom mannen kom hjem. For å gjøre denne forespørselen forståelig for naboen ga Julia en kortversjon av mannens trusler. Hun fikk den hjelpen hun hadde behov for i øyeblikket. Senere kom det fram at naboen hadde fortalt mannen hva Julia hadde sagt om truslene. Han reagerte med sinne og hevdet at det hun hadde sagt til naboen, ikke stemte. Nå forlangte han at hun trakk uttalelsen tilbake, men Julia holdt fast ved at det var slik hun hadde oppfattet det, og ville ikke føye ham i dette. Mannens reaksjon gjorde likevel at hun unnlot å fortelle andre om truslene hans. Målet hennes var å ha færrest mulig konflikter med mannen, slik at hun ikke risikerte at han gjorde alvor av det han hadde truet med.

Diana måtte be om hjelp etter at hun kom i klemme mellom ektemannen og hans datter fra første ekteskap. Jenta ville ikke rydde på rommet, og klaget til pappaen på at hun ba henne om det. Diana skjønte at mannen tok datterens parti, og kjente ganske raskt på stemningen som oppsto, at «her blir det bråk»:

Jeg merker at nå går han i svart, og hører at han avtaler at han skal kjøre sine barn hjem selv om det var sent lørdags kveld, [og jeg] visste at helvete var løs når han kom tilbake ... Altså, det ble så truende for meg. Så jeg skyndte meg å ringe moren hans og ba henne komme fordi jeg var redd ... Hun kom med en gang og var sammen med meg og jentene til ting hadde roet seg. Og han tok ungene [sine] og dro sin vei.

At mannen ville kjøre barna hjem til deres egen mor der og da, var et dårlig tegn. Diana kom nemlig til å tenke på at han aldri pleide å slå mens hans egne barn var til stede. Det hastet derfor med å finne en løsning som kunne beskytte henne –

og barna hennes – mot det hun fryktet ville komme. Redningen ble å be svigermoren komme på besøk.

Det hører med til historien at Diana både hadde fortalt svigermoren at hun var redd, og at hun etter denne hendelsen forsøkte å snakke med svigermoren om problemene. Det kom det imidlertid ikke noe ut av – svigermoren gikk bare sin vei. Eksemplet tyder likevel på at det eksisterte en slags uttalt forståelse mellom Diana og svigermoren, at svigermoren skjønnte hva som foregikk. Selv om svigermoren ikke ville snakke med henne om volden, rykket hun ut da hun ble kontaktet, og var hos henne til situasjonen hadde roet seg. Ved sine handlinger uttrykte svigermoren en støtte til Diana, som hun kanskje ikke maktet, eller hadde lyst til, å sette ord på.

Til tross for at hun nødig ville at andre skulle se eller vite hvordan hun hadde det, oppsøkte Diana senere svigerfaren, og viste seg for ham med et tydelig blått øye. «Har han slått deg?» Spørsmålet hans var rett på sak, ikke noe utenomsnakk. I intervjuet fortalte hun at hun hadde hatt lyst til å si ja, og spørre om han ikke kunne se det. Hun kunne ikke huske om hun faktisk gjorde det, eller om hun i det hele tatt hadde sagt noe. Svigerfarens direkte spørsmål tydet på at han hadde oppfattet situasjonen slik hun ønsket. Svigerfaren sa i alle fall ikke mer, han bare så på henne før han snudde seg og gikk. Dette opplevde hun som en stor skuffelse. Hun så på handlingen sin som en slags provokasjon, og hadde innerst inne håpet at den ville resultere i en eller annen form for hjelp eller noe annet positivt. Det er grunn til å tro at svigerfaren oppfattet hennes taushet som en bekræftelse. Problemet var slik sett blitt avslørt, men for Diana fortonte det seg som at svigerfaren verken greide, eller ønsket å følge opp på noen måte. Selv om hun var skuffet, var det kanskje ikke så overraskende for henne, for sett fra hennes perspektiv var svigerforeldrene svært opptatt av å holde fasaden, og skjulte derfor alt som ikke var bra i familien.

Et tilbakevendende trekk ved kvinnes fortellinger om å be andre om hjelp var at de sjelden involverte sin egen familie, og i særdeleshet ikke sine egne foreldre. De færreste av dem hadde derfor fortalt foreldre og andre fra egen familie om volden. Begrunnelsene for det var ulike: Noen av kvinnene ønsket for eksempel ikke å gjøre foreldrene fortvilet og urolig. Dessuten fryktet de at foreldrene kunne komme til å foreta seg noe som kunne gjøre situasjonen for dem selv og barna mer utrygg enn den var fra før. Det kunne blant annet dreie seg om å bringe inn myndigheter eller politi, eller at foreldrene selv forsøkte å snakke med

svigersønnen/kjæresten, og dermed avslørte at kvinnen hadde fortalt om volden eller truslene. Elin opplevde imidlertid at foreldrenes innblanding førte til en forbigående positiv endring i mannens atferd. Da ektemannen truet og antastet svogeren hennes i en sosial sammenkomst i Elins hjem, tok faren hennes affære og forlangte at mannen skulle oppsøke hjelp. Som resultat av dette ble han i en periode med i det hun beskrev som et forskningsprosjekt i hjemkommunen, men det førte heller ikke til noen endelig slutt på volden.

Jo dårligere forhold foreldrene hadde til kvinnenes partner, desto større kunne risikoen ved å involvere dem bli oppfattet å være. Julias mor hadde aldri likt mannen hennes, og Julia mente at moren var troende til å kunne konfrontere ham med truslene om vold, kanskje også i påhør av barna. Selv om dette muligens kunne hatt en forebyggende effekt, gitt det vi vet om betydningen av at andre kjenner til volden, og betydningen av ulike former for sosial støtte (se for eksempel Hanmer, Griffiths & Jerwood, 1999; Strøm, Aakvaag, Thoresen & Hjemdal, 2019, s. 12, 71), var det ikke noe Julia tenkte på. Det hun bekymret seg for, var at mannen, som virket ute av psykisk balanse og uforutsigbar, kunne komme til å realisere trusselen han hadde framsatt. Hennes beslutning om ikke å involvere moren viser at hun – i likhet med mange av de andre kvinnene i denne studien – ønsket kontroll over eget liv. Hvis noen blandet seg inn, fryktet kvinnene at det kunne bidra til å ødelegge det de selv forsøkte å gjøre for å beskytte seg.

Andre unnlot å innvie foreldre eller søsken i sin vanskelige livssituasjon fordi de var skamfulle over å bli utsatt for vold, eller – som Mary – flau over ikke å være i stand til å ordne opp i problemene på egen hånd. Hun hadde lært hjemmefra at hun kunne klare alt alene, og fortalte at oppdragelsen slo så sterkt inn, at det ble umulig for henne å gi familien innsyn i den vanskelige livssituasjonen. Unntaket var en gang hun ba søsteren sin om hjelp til å bli kjørt et sted sammen med datteren, for å komme bort fra partneren en stund:

Jeg kjente jo ikke så mange, og så hadde jeg ikke lyst til å fortelle så mange at jeg skulle dette her ... Så jeg ringte og spurte om hun kunne kjøre oss. Og da hadde jo jeg sagt hvorfor. Jeg hadde sagt at «nå klarer jeg ikke mer, nå må jeg bort. Kan du være så snill?» «Nei, for da rekker jeg ikke treninga». Og det har ødelagt veldig mye for meg. Jeg prøver å ikke klandre henne, men jeg gjør det, jeg kjenner at jeg gjør det, men jeg vil ikke det.

Å klare alt alene fikk i denne situasjonen en ny betydning. Søsteren stilte ikke opp for henne i det Mary opplevde som en krisesituasjon. Mary oppfattet ikke bare avslaget på bønnen om hjelp som en avvisning, men også som at søsteren overhodet ikke forsto hvordan hun hadde det, og dette gikk sterkt inn på henne. Rosmari opplevde derimot at foreldrene både brydde seg og var bekymret for at hun ikke hadde det bra, selv om hun hardnakket benektet det hver gang de spurte om mannen gjorde henne noe. Som Julia og flere andre ønsket hun å beholde kontrollen.

I det foregående har vi sett en rekke eksempler på et sentralt dilemma som kvinner som utsettes for vold, ofte står i: Skal de klare alt alene – eller ta sjansen på at det går bra å be om hjelp? Våre intervjuer viser at det å skulle ordne opp selv tæret på kreftene, og dessuten at kvinnene innså at de ikke alltid kunne klare å avverge volden alene. Å ta imot hjelp kan på den ene siden både utfordre kvinnes verdighet og gjøre livet mer utrygt ved at de dermed gir fra seg en stor del av kontrollen over situasjonen. Riktignok kan vi si at dersom Julia hadde kunnet be om hjelp uten å forklare noe, ville det spart henne for mannens sinne. Sosiale konvensjoner tilsier at det kan være vanskelig å be noen om en tjeneste uten å komme med en begrunnelse. Dette kan synes særlig påkrevd når man, som Julia, ber en nabo om å holde utkikk etter ens egen partner og varsle hvis han dukker opp. På den annen side kan det å be noen om å stille opp også utgjøre en viktig trygghetsskapende faktor, slik vi så det hos kvinnen som ba om hjelp fra svigermoren, og hos Ruth, som søkte ly hos naboene.

Tidligere forskning har vist det samme som flere av kvinnene i denne studien var opptatt av, nemlig at det kan kjennes risikabelt å involvere andre dersom man er usikker på hva disse vil foreta seg. Kristin Engnes' beskrivelse av voldsutsatte kvinners omgivelser eller nettverk som «redning eller risiko,» er treffende her (2008, s. 74). Velmente råd fra andre om hva man bør gjøre, kan også være vanskelig å forholde seg til, særlig hvis man ikke ønsker å bryte ut av forholdet (se for eksempel Grøvdal, 2012, s. 146 ff., 164). Når Kathrin ikke involverte andre før hun hadde tatt beslutningen om at mannen måtte ut av hennes liv, var det fordi hun mente at: «Å oppsøke hjelp ville vært farlig for alle deler av mitt liv. Rent bokstavelig, men også økonomisk. Jeg var overbevist om at han kunne drepe meg, eller skade folk rundt meg.» Etter at hun bestemte seg for å avslutte relasjonen – uansett hva det måtte innebære for henne personlig – ble hun etter eget utsagn en hard person. Hun truet mannen med politianmeldelse, og fortalte om volden til flere mennesker, blant andre til sin daværende arbeidsgiver. Da

kunne hun også si til samboeren at nå var det flere som visste hva hun var blitt utsatt for. Dette ser vi også i tidligere forskning. Ifølge Haaland og kolleger vil det ofte være slik at når man har bestemt seg for å bryte med partneren, blir det å si fra til andre «ikke bare ufarlig, men rent ut hensiktsmessig som ledd i å søke støtte i en vanskelig beslutningsprosess» (2005, s. 144). Ved å bryte tausheten sa Kathrin også på et vis farvel til skammen, som gjorde at mannen fikk makt over henne. Hun tok i bruk en målrettet strategi ved blant annet å gjøre seg hard, for å kunne gjennomføre bruddet. Som hun sa om seg selv: «Jeg var ikke en dame som ... er å like i det hele tatt som menneske, men den dama redda jo mitt liv.»

Mens Kathrin iverksatte en rekke tiltak for å forberede bruddet, valgte Julia i stedet å ligge lavt. Som vi allerede har vært inne på, tok hun truslene om at ektefellen ville ta livet av hele familien svært alvorlig, dette til tross for at han ikke tidligere hadde utøvd fysisk vold mot henne. Hun var inne på tanken om å involvere en offentlig instans – politiet – ved å anmelde mannen, men bestemte seg for å la være: Hun så for seg at en anmeldelse og eventuelle følger av den ville gjøre ham enda mer opprørt, noe som kunne skape ytterligere problemer:

... da hadde jo han blitt tatt inn til avhør og da hadde han blitt enda mer forbanna på meg. For bare det at jeg hadde sagt det til naboen var nok til at han ble veldig sint. Så da hadde det kommet til å bli enda mer av det. Sannsynligheten ord mot ord, det er jo Så da ville antageligvis ... saken bli henlagt. Og hvis ikke så hadde jo han mistet jobben sin. Som igjen da hadde medført at han hadde mistet huset, som ville påført ungene våre større [ulemper], ikke sant. Og han hadde ikke ... klart å samarbeide videre etter det da.

Slik Julia betraktet situasjonen kunne en politianmeldelse skape en kjede av uheldige konsekvenser. En henlagt anmeldelse ville neppe gjøre trusselen han hadde framsatt mindre aktuell, og livet kunne risikere å bli mer utrygt (se også Jarnkvist & Brännström, 2016, s. 15). Hun mente også at en slik handling kunne få negative ringvirkninger for deres felles barn. Ved å avstå fra å anmelde ivaretok hun således det hun vurderte som partnerens behov for stabilitet i det sosiale livet, det hun mente var barnas behov, og samtidig sitt eget behov for å få mest mulig ro og fred.

Mange av kvinnene beskrev sin motstand mot å kontakte offentlige hjelpeinstanser. Et sentralt aspekt var behovet for å beholde kontrollen over det

de anså som mulige konsekvenser om volden skulle bli kjent for andre. Dersom de skulle fortalt om volden til politiet eller til fagfolk i helse- og sosialetaten, fryktet de at livet ville bli enda mer problematisk enn det allerede var. Kvinnene så for seg ulike scenarier, som at partneren kunne hevne seg med mer og farligere vold, eller at det kunne komme så langt som til straffesak og eventuelt fengsel. Sett fra kvinnenes perspektiv ville begge deler gå ut over både dem selv og barna. Rettssak eller fengsel kunne føre til at mannens tilknytning til arbeidsliv og en økonomi å leve av ble ødelagt, noe som i neste omgang kunne medføre en bitterhet som kunne gå ut over kvinnen. Det ville høyst sannsynlig påføre alle i familien skam, og for barna kunne det bli problematisk å ha en far i fengsel. Et slikt resultat kunne også gjøre livet vanskeligere for andre familiemedlemmer. Noen av kvinnene la også til grunn at om en partner som utøvde vold ble hentet av politiet, så ville han etter alt å dømme raskt bli sluppet ut igjen. Å anmelde ville altså ikke ha særlig mye for seg.

Kvinnene var dessuten ikke alene om vurderinger av hva de trygt kunne gjøre eller ikke gjøre. En kvinne som hadde vært utsatt for svært grov vold og gjentatte trusler, ble rådet av sin advokat til ikke å møte som vitne i retten da partneren ble anmeldt og tiltalt for en alvorlig voldshandling som ikke hadde noe med deres forhold å gjøre. Advokaten anså at dersom kvinnen vitnet mot mannen, ville han aldri noen gang la henne være i fred.

Til tross for motstanden mot å søke hjelp ble flere av kvinnene nødt til å oppsøke helsevesenet på grunn av skader som mennene hadde påført dem. Slike situasjoner kunne oppleves som nervepirrende, og noen av kvinnene fortalte at de var blitt gode skuespillere i sine bestrebelser på å produsere plausible forklaringer på det som var skjedd. Ødelagte tenner ble eksempelvis forklart med at kvinnen hadde i sittet i forsetet på en bil med en colaflaske i munnen idet bilføreren bråbremsset. Hodeskader ble begrunnet med sykkelbremses som hadde sviktet. Fall og andre oppfinnsomme fortellinger ble benyttet for å skjule at den egentlige årsaken var mannens voldsutøvelse. Enkelte kvinner berettet om leger som antydte at skadene de kom med, ikke var forenlige med beskrivelsene kvinnene ga av «uhellene». Det var imidlertid ingen av kvinnene som opplevde at helsepersonalet foretok seg noe annet enn å behandle skadene. Hva legene tenkte, vet vi ikke, men sett fra kvinnenes perspektiv lyktes i alle fall de med å beskytte seg mot det de fryktet, nemlig at noen blandet seg og insisterte på å undersøke den egentlige grunnen til skaden, med de følger det kunne få. Kvinnenes strategier i disse tilfellene kan både forstås som forsøk på å beskytte

partneren mot risikoen for å bli politianmeldt, og som forsøk på å beskytte seg selv mot mer vold. Dersom det hadde kommet for en dag at de hadde fortalt helsepersonalet om den virkelige grunnen til skaden, kunne mennene ha kommet til å hevne seg.

Ved at legene ikke stilte nærmere spørsmål ved skadene og forklaringene, gikk kvinnene imidlertid kanskje også glipp av en mulighet til å få hjelp og støtte de kunne ha hatt behov for. Det er langt fra sikkert at kvinnene ville ha sagt noe der og da, men om helsearbeiderne hadde vist vilje til å være åpne om temaet, kunne det vært en spore til at flere etter hvert ville ha sett det som mulig å betro seg til noen. En kvinne var inne på at dersom hennes fastlege gjennom mange år hadde kalt henne inn på kontoret til en samtale, i stedet for å skrive ut smertestillende medisiner over telefon, ville det ikke vært utenkelig at hun til slutt hadde fortalt ham om hvordan det sto til i hennes liv. Uheldigvis for kvinnen sluttet denne legen i sin praksis før hun fikk tatt mot til seg og fortalt om volden.

Kvinnenes anstrengelser for å beskytte og skjerme barna

Fem av de åtte kvinnene som vi skriver om i denne rapporten, hadde omsorg for barn i den tiden de levde med en partner som brukte vold. Selv om det ikke finnes fortellinger om direkte vold mot barna i dette materialet, er det sannsynlig at barna på ulike måter opplevde volden mot mødrene. Det kan for eksempel ha vært i form av lyder i huset, stemmer, mødrenes fysiske eller psykiske tilstand etter volden eller stemningen mellom de voksne. Når den ene av foreldrene utsetter den andre for vold, lever barnet, ifølge Hydén, i et miljø det ikke har valgt, men som det skades av (1995, s. 162 ff.). Mens man tidligere ofte beskrev barn i et hjem med vold som «vitner til vold», er det i dag stor enighet om at barna «lever i volden» (Henriksen, 2017; Øverlien, 2012). Ifølge Carolina Øverlien er vold mot en av foreldrene noe barn i intervjuer forteller at de gjør alt de kan for å slippe å oppleve (2014, s. 161).

Vi har ikke her hatt tilgang til barnas egne erfaringer, men kvinnenes forsøk på å beskytte både egne barn og mennenes barn fra tidligere forhold var et sentralt tema i mange av intervjuene. Kvinnene snakket uoppfordret om hvor viktig det hadde vært for dem å skjerme barna for skremmende situasjoner og lyder, og hva de gjorde for å få det til (se også Grøvdal, 2012, s. 155, Grøvdal, 2019, kap. 4.3). Enkelte beskrev hvordan det fortsatt plaget dem at de ikke var sikre på hva barna hadde fått med seg. En kvinne fortalte at det var et stort dilemma for henne hvorvidt hun – etter at hun var ute av forholdet – skulle snakke med barnet sitt

om hendelser, eller ikke. Dersom barnet var uvitende om hva som var skjedd, kunne det være uklokt å ta det opp, men om det motsatte var tilfellet, forekom det henne nødvendig å gjøre det.

Få barna ut av huset

Både når det oppsto uventede situasjoner og når kvinnene forsto at en voldshandling kunne være nær forestående, så de etter løsninger som kunne skjerme barna (Hydén, 1995). Hvis kvinnene ikke trodde at volden kunne avverges, måtte de ofte tenke fort. Det beste var om de kunne komme på måter å få barna ut av huset på, men det var ikke alltid lett å få til. Det kunne imidlertid foregå slik som Mary fortalte om:

Når du har fått så mye juling som meg, så er det det psykiske [ved å vente på det] så mye verre at jeg framprovoserte faktisk å få juling, for å slippe å gå som en tiger i bur ... Så for å få ro sendte jeg ungene på butikken, for det var ikke så langt unna, for å [at hun skulle] få juling. Så da var han ferdig, da hadde han fått ut ... [sinnet]

Mary visste av erfaring at hun ikke kunne unnslippe mannens vold, men hun kunne til en viss grad påvirke tidspunktet for utbruddet. Ved å sende barna i butikken kunne hun utløse aggresjonen hun kjente hadde bygget seg opp i ham over lang tid, og «ta imot mishandlingen» i forvissning om at barna slapp å høre eller se noe. Samtidig hadde hun erfart at det etter et utbrudd kunne bli en lengre pause til neste gang partneren var i tilsvarende modus.

Barnet som en av de andre kvinnene hadde fra et tidligere forhold, hadde hatt fast bosted hos faren i en annen del av landet, og var bare hos henne noen helger og ferier i året. Da barnet nærmet seg alderen da det selv kunne velge bosted og ønsket å flytte til moren, ble hun glad, men samtidig kom hun i en umulig situasjon:

... altså, barnet kunne ikke bo hos meg! ... Nei, kunne ikke det! Ikke sjanse for at jeg ville dra et barn inn i det på heltid, fordi at da ville jeg aldri hatt den tilretteleggingstiden i forkant [av besøkene] hvor jeg liksom forberedte på en langhelg, brukte all min energi. Altså, et helt liv ville jeg jo aldri klart uten at barnet også hadde blitt utsatt for vold ...

Bestrebelsene på å forberede besøkene for å sikre at barnet fikk færrest mulig negative erfaringer fra livet hos henne, var omfattende, og hun visste at hun ikke kunne greie å legge til rette slik hver dag. En helg barnet var på besøk, hadde hun sågar følt seg nødt til å be sin egen far om ta hånd om det fordi situasjonen hjemme var så vanskelig, og hun ikke fikk til den nødvendige skjermingen. Ellers tok hun ofte med seg barnet ut på steder der det var mange mennesker, i håp om at dette ville nøytralisere situasjonen eller roe ned samboeren, noe det ikke alltid gjorde. At barnet ville flytte til henne på heltid, ble en sterk motivasjon til å avslutte forholdet til mannen. Samtalene hun hadde hatt med barnet i ettertid, tydet ikke på at barnet var preget av negative minner fra besøkene hos henne, men i intervjuet trakk kvinnen fram flere eksempler på situasjoner som hun selv syntes hadde vært svært vanskelige.

Jeg gjorde alt jeg kunne for å være lydløs

Denne kvinnen var heller ikke alene om å erfare at det ikke alltid var mulig – eller frykte at de ikke ville greie – å skjerme barna mot volden. Mye av volden fant ofte sted om kvelden og natten, når barna presumptivt lå og sov. Det gjaldt ikke minst den seksuelle volden, som svært mange av kvinnene betraktet som voldtekt. Et tema som flere av kvinnene brakte på banen, var bekymringen for at barna skulle våkne av skrik og bråk. Diana sa det slik:

Husker det var sent, eller ikke sent på natta, men det var hvert fall såpass sent at ungene lå og sov. Og jeg husker at hjernen min bare gikk i en sånn lammelse på en måte. Og det eneste som jeg tenkte på var at det her må ikke ... altså, ungene må ikke våkne av det. Så jeg var lydløs.

For henne – som for noen av de andre kvinnene – ble det et mål å holde ut ganske smertefulle handlinger, og samtidig være helt stille. Noen av kvinnene fortalte at de på et vis forsøkte å koble seg fra sin egen kropp for ikke å kjenne den fysiske smerteopplevelsen. Enkelte ganger opplevde noen seg selv mer eller mindre som tilskuere til det som skjedde i rommet – som om volden og de seksuelle overgrepene ikke angikk dem selv.

I noen tilfeller greide ikke kvinnene å skåne barna verken for hørsels- eller synsinntrykk. En kveld Dianas mann hadde sparket til henne på en måte som gjorde at hun – ifølge hennes egen beskrivelse – nærmest fløy gjennom luften og landet i en sofa, fikk hun øye på sin lille datter, som satt og så på henne fra et av de øverste trinnene i trappen opp til annen etasje.

Å leve med en mann som utøvde vold samtidig som man hadde barn som måtte ivaretas, var i seg selv en stor utfordring (se også Bjørnholt & Helseth, 2019, s. 63 ff.). Elin regnet det nesten som sikkert at barna hennes hadde lidd under det at hun ble utsatt for vold. Hun var ofte sliten, men ønsket samtidig å være så opplagt som mulig for – slik vi tolker det – å kunne være mor for barna på best mulig måte.

For utenforstående blir det ofte sett som helt uforståelig at kvinner som har barn med en mann som utøver vold, ikke straks forlater forholdet. Mens Grøvdal skrev doktoravhandling om kvinner som hadde vært utsatt for vold fra partner og deres møter med strafferettsapparatet, hadde hun blant annet en rekke samtaler med politifolk som mente at kvinner med barn opptrådte uforsvarlig når de ikke snarest brøt ut av slike forhold og sørget for å anmelde (Grøvdal, 2012, s. 56. Se også Mellberg, 2002, s. 35, 114). Mye tyder på at det å ha barn kan gjøre det særlig vanskelig å forlate en mann som utøver vold, og i det hele tatt å «offentliggjøre» volden (se for eksempel Bø Vatnar & Bjørkly, 2009, s. 10 ff.).²⁰ Kvinner i situasjoner som likner Elins, lever med en belastning som kan gjøre bekymringen for barna svært påtrengende, og mange av dem mener nok at de burde bryte med mannen. På den annen side risikerer de da å komme i en situasjon der de ikke lenger har oversikt over hva som hender med barna. Det var også tilfellet for enkelte av de andre kvinnene i vår studie. Selv om kvinner i slike situasjoner ikke alltid lykkes med å beskytte barna fra vonde opplevelser, og noen ganger heller ikke fra vold, har de i alle fall en form for kontroll med hva mannen foretar seg, som de ikke ville hatt om barna hadde vært alene med fedrene deler av tiden. Dette gjelder ikke minst så lenge barna er veldig små og ikke kan formidle det de opplever med ord. Som vi har sett, var også alvorlige trusler fra enkelte menns side et aspekt som kunne gjøre at kvinnene opplevde det som høyst nødvendig å ha mest mulig kontroll med hva de foretok seg – ikke minst overfor barna.

Noen oppsummerende betraktninger

Et gjennomgående trekk ved kvinnenes fortellinger om hva de gjorde for å beskytte seg mot vold, og for å unngå ubehagelige konsekvenser, var behovet for å ha en form for kontroll. Vi har sett hvordan kvinnene tok i bruk tilgjengelige virkemidler for å forsøke å motvirke volden eller redusere virkningene av den.

²⁰ Dette er en artikkel som er inkludert i Solveig Karin Bø Vatnars doktoravhandling, og sidetallene som er anvendt, er de samme som i tidsskriftet, der artikkelen har sidetallene 1–17.

Dette så vi blant annet i forsøkene på å utløse vold på en kontrollert måte, i planleggingen av tiltak som kunne gi kvinnene fri fra volden eller roe ned situasjonen over tid, i initiativene til å ha sex med mannen for å unngå å føle seg brukt, og i unnlatelsen av å gjøre ting som kvinnene fryktet ville trigge mennene negativt og føre til mer utrygghet og bråk.

Ønsket om å ha kontroll over sin livssituasjon er neppe spesielt for kvinner som utsettes for mishandling av partneren. Dette handler blant annet om mestring og mestringsfølelse, og om å sørge for at livet blir mest mulig forutsigbart. Muligheten for mestring og forutsigbarhet blir redusert når kvinner utsettes for vold fra partneren. Og enten mannen som utøver volden, har intensjon om det eller ikke, vil kvinnen oppleve tap av kontroll. Dette gjelder kanskje særlig i forhold der volden kan beskrives som – eller har trekk av – det Johnson tidligere kalte patriarkalsk terrorisme, og som han i senere arbeider har beskrevet som intimterrorisme (2008, s. 5 ff., se også kapittel 2). I slike tilfeller er volden ikke bare enkelthendelser med fysisk vold. Det utøves også kontroll og trakassering, og nedvurdering er hyppig forekommende. Dette betyr at mannens atferd preger hele forholdet. Ifølge Johnson *kan* intimterrorisme dessuten forekomme uten at det utøves fysisk vold. Den som terroriserer, bedriver da mer eller mindre subtil kontroll gjennom å trakassere, skremme og true. Kvinnene vi intervjuet, opplevde med enkelte unntak at mennene utøvde *både* fysisk vold og kontroll. I flere tilfeller var volden grov og potensielt farlig, og disse kvinnene hadde i høy grad fått erfare hva mennene var i stand til å gjøre. Flere av mennene hadde dessuten en historie med voldsbruk overfor andre, og enkelte var kjent for å bruke vold – også utenfor husets fire vegger. Den fysiske volden kunne brukes til å sette hardt mot hardt dersom kvinnen ikke forholdt seg til mannens ønsker, og gjorde som han ville. Ifølge kvinnene hadde menn som i begrenset grad gikk fysisk løs på dem, gjerne en så skjør psyke at kvinnene ikke våget annet enn å ta det alvorlig når mennene truet med drap på kvinnene selv, barna eller andre familiemedlemmer. Forskningen viser også at kvinnene kunne ha grunn til å ta truslene alvorlig. Selv om de fleste drap på en kvinnelig partner blir begått av menn som tidligere har utøvd vold mot henne, hender det også at kvinnen blir tatt livet av uten at det forekommer handlinger som kan betraktes som forvarsler (Bø Vatnar, 2015, s. 23). Ikke alle menn som dreper, eller forsøker å drepe, partneren, har en forhistorie med vold. Forskning viser derimot at psykiske problemer er en sentral faktor når menn tar livet av partneren (se for eksempel Fjelldalen, 2011, s. 20). For mannen, og for personer i omgivelsene som hadde kjennskap til mannens vold, kunne det kanskje se ut som om kvinnene på et vis godtok

situasjonen og tilpasset seg. Men at det kan ha sett slik ut fra utsiden, er ikke det samme som at kvinnene godtok volden. Mennesker i omgivelsene rundt kvinnen har sjelden eller aldri tilgang til kvinnenes tanker og prosesser, forstått som hvordan de reflekterer over sin situasjon og hva de forsøker å gjøre. Bortsett fra når kvinnen forlater mannen, er de fleste av hennes handlinger usynlige for andre.

Kvinnene i vårt prosjekt synes å ha hatt begrensede muligheter til å endre betingelsene i forholdet. Samtidig så vi flere eksempler på noe som kan beskrives som motmakt. I slike tilfeller var kvinnene, i kortere eller lengre tidsrom, i stand til å påvirke mennenes mulighet til å utøve vold. Det innebar blant annet handlemåter som ga dem pauser fra livet med mannen og hans voldsbruk. Kvinnene greide også å mobilisere andre – eller de søkte tilflukt hos noen – som kunne fungere som en slags støtdemper i situasjoner der voldsutøvelse ble opplevd som nær forestående eller var en overhengende fare. Kvinnen som – da hun bestemte seg for å forlate forholdet – ikke bare orienterte sin arbeidsgiver og andre i omgivelsene om volden, men også sa til mannen at hun hadde gjort det, er et tydelig eksempel på en som utøvde motmakt. Som vi har sett, sørget også et par av kvinnene for å være sjåfører på bilturer for å forhindre at mannen forsøkte å kjøre ihjel hele familien. På den annen side befant de fleste kvinnene seg en eller annen gang i svært vanskelige og utsatte situasjoner, og for enkelte ble det å forholde seg passivt i en del tilfeller en foretrukken måte å håndtere volden på.

Til tross for at flere av kvinnene måtte utholde en del vold så lenge de ble i forholdet, motsatte de fleste seg å bli betraktet som ofre. Refleksjoner i intervjuene viser da også hvordan mange av dem hadde forsøkt å handle innenfor rammer som var nokså begrensende, for å oppnå en viss grad av forutsigbarhet og kontroll i livet med vold.

Behovet for kontroll var også en viktig grunn til at kvinnene som oftest vurderte nøye hvem de ville innlemme i forsøkene på å få hjelp og støtte. Når en av kvinnene ønsket svigermoren som buffer mot mannens sinne, kan det muligens skyldes at sønnens voldsbruk var kjent både for henne og svigerfaren. Kvinnen betraktet dessuten svigerforeldrene som mennesker som var svært opptatt av å holde på fasaden og hun kan ha følt seg sikker på at de ikke ville fortelle om sønnens voldsbruk til noen utenfor familien. Dette kan også ha vært noe av grunnen til at samme kvinne viste fram blåmerker etter volden til svigerfaren. Mer

negativt var selvsagt at svigerforeldrene ikke bidro til å lette byrden for henne, og til å gjøre livet bedre på sikt.

Med utgangspunkt i ønsker om å beholde kontroll kunne det å fortelle egen familie om volden derimot oppleves langt mer risikofyllt: Egne foreldre ble blant annet beskrevet som mennesker som – kanskje uforvarende, og i beste mening – kunne kommet til å røpe kjennskap til volden overfor mannen. En av kvinnene opplevde som nevnt at venninnene trosset hennes ønske om å holde volden skjult, og tilkalte politiet, noe det etter kvinnens utsagn ikke kom noe positivt ut av. En annen kvinne hadde dessuten opplevd at venner og bekjente var vitne til volden, uten at de klarte å foreta seg noe i situasjonen, og heller ikke tok dette opp med kvinnen etterpå. En slik mangel på reaksjoner – som kan etterlate et inntrykk av at ingen bryr seg – er neppe egnet til å skape den tilliten som er nødvendig for at en skal våge å betro seg (se også Grøvdal, 2012, s. 164 f.). Fravær av reaksjoner kan dessuten komme til å oppleves som at man selv blir gjort ansvarlig for å befinne seg i en slik situasjon. Ikke sjelden har kvinner fått høre utsagn som det Hydén refererer til, at «den som tagit faen i båten får själv ro honom i land» (2001, s. 112).

At det å innlemme egen familie og egne venner i voldsproblemene kan vurderes som risikabelt, mens det å synliggjøre volden for svigerforeldre eller andre i mannens familie kan kjennes noe tryggere, synes for øvrig logisk. I utgangspunktet regner vel de fleste av oss med at egen familie vil reagere svært negativt på slik kunnskap, og ønske å beskytte sitt barn eller et søsken mot voldelig atferd. Det samme kan også gjelde for gode venner. Når det gjelder svigerforeldre er det derimot tenkelig at disse vil ønske å beskytte sin sønn mot slike anklager, at de ikke orker å ta inn over seg at deres eget barn behandler andre slik, og dermed – bevisst eller ubevisst – legger lokk på det hele.

Kvinnernes refleksjoner om det å involvere offentlige instanser bærer også preg av bekymring for tap av kontroll. Selv om det å kontakte politiet ikke kan karakteriseres som hjelp i samme forstand som når man henvender seg til helsevesenet, til krisesentre eller til velferdstjenester, vurderte flere av kvinnene om de skulle anmelde volden, men endte med å la det være fordi de trodde ikke det ville bidra til fred og trygghet. I forskningen ser vi at det å beholde kontroll og føle at man har en viss styring med eget liv, ofte er av vesentlig betydning for kvinner som er blitt utsatt for vold fra partneren. Dette skyldes ikke minst det tapet av kontroll som voldsutøvelsen ofte medfører (se for eksempel Ferraro,

2006; Grøvdal, 2012, s. 160, 174, 295, 356; Grøvdal, 2019; Hoyle, 1998, s. 182 ff., 214 ff.).

Også kontakt med helsevesenet ble vurdert som risikabelt, og som vi har sett, prøvde flere kvinner å styre situasjonen hos leger som behandlet skader, ved å la være å fortelle om hva – eller hvem – som hadde forårsaket skadene. På den annen side har også helsepersonell mulighet til å melde bekymring uten at kvinnene nødvendigvis blir informert. Forskningsresultater gir også grunnlag for å si at en ved å involvere sosialtjenesten eller barneverntjenesten i kommunen kan risikere å oppleve tap av kontroll i eget liv (se for eksempel Grøvdal, 2019, kap. 4.3). Noen av kvinnene hadde heller ikke tro på at hjelpeapparatet kunne bidra med noe for dem.

Hemmeligholdelse av volden overfor egen familie, venner – og eventuelt overfor fagfolk i helsevesenet – kan også bety at kvinnene gikk glipp av viktig og verdifull støtte som potensielt kunne ha fungert som en beskyttelse mot gjentatt vold. Det er grunn til å tro at det å skjule voldsutøvelsen kan gi den bedre kår enn dersom volden er kjent for omverdenen. Studier har vist at sosial støtte kan være en buffer mot gjentatte overgrep og vold (se for eksempel Strøm, Aakvaag, Thoresen & Hjemdal, 2019, s. 12, 71). Dette fordrer imidlertid at andre mennesker faktisk opptrer støttende. I denne undersøkelsen har vi blant annet sett eksempler på at venner og bekjente framsto som handlingslammede vitner til volden, og at disse heller ikke viste kvinnene støtte på andre måter, eksempelvis gjennom å spørre dem om hvordan de faktisk hadde det. Forskning viser også at familien ikke alltid bidrar med god støtte. Dette kommer blant annet fram i en undersøkelse om erfaringer som kvinner utsatt for voldtekt hadde med sine nærmeste og nettverket for øvrig (Østby, 2012, s. 42–46. Se også Grøvdal, 2019, kap. 4.3). Hvorvidt det å fortelle noen om volden fungerer positivt, ser ut til å være avhengig av flere forhold, av hvordan de som får kjennskap til volden, agerer, og om – og i så fall hvordan – den som utøver volden, lar seg påvirke av å vite at andre kjenner til handlingene (se også Hanmer, Griffiths & Jerwood, 1999, s. 26 f).

5.2 Kvinnenes selvbilder og deres behov for verdighet

Som vi allerede har vært inne på, syntes både kvinnenes konkrete situasjon så vel som deres syn på seg selv som kvinner og mennesker, å være av betydning for hvordan de forsøkte å håndtere livet med vold. Hensikten med dette kapitlet er å identifisere og analysere handlemåter som syntes å ha sammenheng med

hvordan kvinnene tenkte om seg selv, «hvem» de ville være og hvordan de ønsket at andre skulle se dem.

Når flere av kvinnene unngikk å involvere andre, dreide dette seg blant annet om frykt for å miste den kontrollen de forsøkte å skaffe seg i hverdagen. Samtidig var det å holde andre uvitende om volden også et forsøk på å ivareta egen verdighet. Mange av dem var skamfulle over situasjonen de var havnet i. Å avsløre at de ble slått og trakassert, ville oppleves som å miste verdighet. Flere av kvinnene i vårt prosjekt framsto som aktive og selvstendige. De fortalte også om hvordan de viste motstand mot den volden de ble utsatt for. Samtidig var de sårbare og skammet seg over å bli utsatt for vold fra partneren.

En del av kvinnenens beskrivelser av seg selv sto i motsetning til det bildet av *den mishandlede kvinnen* som rådløs, svak og hjelpeløs, slik flere forskere hevder at de ofte framstilles i offentligheten (se for eksempel Brännvall, 2016, s. 184 ff.; Ericsson, 1993, s. 82 ff.; Loseke, 1992, s. 15 ff.). Som omsorgsfulle og aktive mennesker identifiserte ikke kvinnene i vårt prosjekt seg med dette bildet. På tross av volden de ble utsatt for, la de vekt på at andre skulle oppfatte dem som «alminnelige» kvinner. Dette medførte blant annet at det ble viktig å holde volden skjult.

Skjule volden for å ivareta eget omdømme

Som vi har sett i kapitlet om hvordan kvinnene handlet for å unngå vold, oppfattet kvinnene den volden de ble utsatt for, som uakseptable handlinger. De fleste ble likevel værende i forholdet til mennene i lang tid. Enkelte grunner til dette har vi allerede nevnt innledningsvis i kapittel 5, og i kapittel 5.1. Andre grunner, som skam og følelser av egen skyld, er kjent fra tidligere forskning (se for eksempel Grøvdal, 2012, kapittel 5.1. Se også kapittel 2.4 over). Det kunne også være at mannen, på noen måter, framsto som en idealpartner for kvinnen, eller at forholdet til ham utgjorde en slags havn i et liv der kvinnen ellers hadde få andre tilknytningspunkter. Det kunne både være håp om at mannen ville endre atferd, og redsel for hva han ville finne på om hun brøt med ham. Det kunne være omsorg og forståelse for mannen, som selv hadde store problemer i livet, at kvinnen og mannen hadde felles barn, og i noen tilfeller at kvinnen – eller paret – også hadde ansvar for hans barn fra tidligere forhold.

Ved å bli værende i forholdet utsatte de også sitt eget selvbilde for angrep. Angrepene kom fra partneren i form av trusler, trakasseringer, ydmykelser og

fysisk vold. Men enkelte av kvinnene strevde også med sine egne forståelser: De hadde selv tanker om «hvem» de ville være, nemlig sterke og oppegående, «vanlige» kvinner, og det å bli i forholdet brøt – som vi har vært inne på – med deres idealer. Dette gjorde møter med omgivelsene ekstra vanskelige (se også Engnes, 2008, s. 59, 74 f.). En av kvinnene hadde sagt til kjæresten da han slo henne første gang etter at de hadde vært sammen i omtrent et halvt år, at: «Det gjør du aldri igjen, for da er dette slutt, da vil jeg ikke se deg mer». Men da hun ikke forlot partneren neste gang han slo, ble hun sårbar og måtte legge vekt på andre begrunnelser for likevel å fortsette i forholdet.

Noen beskrev følelser av skam som en av grunnene til at de skjulte volden for mennesker som betydde noe for dem. Som vi har sett, ble noen av kvinnene i enkelte tilfeller spurt direkte, eksempelvis av egne foreldre, om det var noe galt i forholdet, noe kvinnene benektet. Å ikke fortelle føltes på et vis som å lyve, noe som var lite forenlig med kvinnenens moralske kompass. Men ved å opptre slik, forsøkte de å opprettholde sin verdighet overfor familien og andre. Slik kunne de også unngå skammen det ville medføre hvis andre fikk kjennskap at den som utøvde volden, var en de hadde valgt som partner, og som de også fortsatte å leve med (se for eksempel Bråten, 2007, s. 44 f.).

Kvinnene vi intervjuet, forholdt seg ellers noe ulikt til det å skulle skjule seg, og ikke minst til hvem de skjulte seg for. Flere av dem holdt seg innendørs eller hjemme fra jobb så lenge de hadde synlige merker etter vold, eller kledde seg slik at merkene ikke syntes. Slik vi tolket en av kvinnene, kunne hun akseptere at merkene syntes, men hun protesterte ikke mot historiene som samboeren fortalte i vennelag, om at merkene skyldtes at hun selv hadde vært på byen og slåss. Mary var ikke redd for at venninner skulle se merkene hun hadde på kroppen, men ville verken at medisinsk personell eller politiet skulle få se hvordan hun så ut. Diana ønsket for enhver pris å skjule hva som foregikk innenfor husets fire vegger, men hun strevde nesten like mye med erkjennelsen av at mannen hun hadde giftet seg med, utsatte henne for vold, og at hun måtte gi avkall på drømmen om å være en del av en vellykket familie:

Jeg tenker at ... det er så mange perfekte liv rundt meg. Så jeg skulle vise at vi også hadde det perfekt. For det er også en sånn viktig ting. Det var ... det var ikke bare helvete. Det var himmel og helvete. Og den himmelen var så intens. At den ... den holdt jeg veldig på. Og levde veldig på.

I likhet med mange andre kvinner som opplever å bli mishandlet av partneren, så hun ikke på sitt eget samliv som bare negativt. De gode stundene betydde mye for henne, og hun ville gjerne få forholdet til å fungere. Diana ønsket dessuten at hennes liv med mannen skulle framstå like vellykket som livet til familiene i nabolaget så ut til å være. I dette perspektivet ble alle møter med omverdenen som kunne avsløre hvor lite perfekt samlivet tross alt var, en utfordring for henne. Ofte holdt hun seg hjemme for å unngå å bli avslørt, men en dag hun våget seg ut på et kjøpesenter, traff hun en kollega som stanset og vekslet noen ord med henne. Under samtalen merket hun hvordan kollegaen så mot halsen hennes:

Og så ser jeg at kollegaen kikker sånn på meg. Og ... altså det bare, altså nå har hun sett det, tenker jeg. For da var det blå ... blåveiser, altså blåmerker her. Nå har jeg ikke skjult det godt nok, nå må jeg bli flinkere. Rart, hvor syk man var.

Dianas måte å forholde seg på, kan belyses med Goffmans teorier om *inntrykkskontroll*, som dreier seg om hvordan vi mennesker forsøker å styre hvordan vi framstår overfor omgivelsene (Goffman 1992). Dette handler blant annet om å passe inn, og presentere seg selv på måter som – i henhold til Goffman – er i tråd med den rollen man til enhver tid er i, og som følgelig også følger noen normer og verdier i samfunnet man er en del av. Mye av det samme kan sies om både Dianas og flere av de andre kvinneres reaksjonsmåter. Det handlet om å gjøre det de kunne for å framstå med verdighet, som i Dianas tilfelle dreide seg om å vise et bilde av den perfekte familien som hun selv hadde tatt opp i seg som et ideal. Hun ønsket med andre ord ikke å utsette seg for at den volden som foregikk i hjemmet, skulle være noe som klebet ved henne som person i omgivelsenes oppfatning av henne. Trolig var dette også medvirkende til at Diana ikke fant en måte å avslutte forholdet på før hun fikk vite at mannen hadde vært utro.

Beskytte barn og fedre mot skamfølelse og verdighetstap

En annen side av å ivareta eget omdømme handlet om å ha omsorg for sin egen familie og legge til rette for at både voksne og barn hadde det de trengte. Kvinnene som hadde barn, var opptatt av omsorgsoppgavene og relasjonene i familien, i tråd med oppfatninger de hadde av hva som tilhørte deres rolle som kvinner og mødre. Det kunne se ut som om kvinneres verdighet også innebar å ivareta morsrollen på en best mulig måte. Dette gjorde de blant annet ved å legge til rette for et trygt og godt forhold mellom barna og deres fedre, også i framtiden.

Under samlivet var det vanskelig å skjerme barna, og selv om volden ikke rammet barna direkte, bidro den utvilsomt til å gjøre livet deres utrygt og uforutsigbart (se også Grøvdal, 2019, kapittel 4.3).

På tross av at kvinnene fordømte mennenes handlinger, var det flere som påpekte at partneren fortsatt var barnas far, som de ønsket skulle ha kontakt med barna, også etter et eventuelt samlivsbrudd. Noen snakket om viktigheten av at rammene rundt barnas samvær med fedrene skulle være best mulig. Slike tanker hadde betydning for valgene kvinnene tok. Hensynet til barna var en av de viktigste grunnene til at Julia ikke ville anmelde mannen. Hun, og andre av mødrene med henne, ville beskytte barnas sosiale verdighet ved å unngå at barna skulle føle seg skamfulle over å ha en far som satt i fengsel. Som i Yngvil Grøvdals undersøkelse kunne ønsket om å beskytte barna også føre til at mødrene vi intervjuet, måtte foreta kontinuerlige avveininger mellom omkostningene ved å bli i relasjonen, og usikre framtidsutsikter ved å forlate partneren som utøvde vold (ibid.). Det var imidlertid ingen av kvinnene i vår studie som uttrykte bekymring for sin økonomiske situasjon, noe som nok ville vært annerledes for kvinner uten tilknytning til arbeidslivet.

Denne beskyttelsen av barnas verdighet innebar på sett og vis også en beskyttelse av mennene, og av deres verdighet. Mange av kvinnene omtalte mennene de levde med, som menn som hadde problemer, noe kvinnene mente kunne ha sammenheng med voldsutøvelsen. Det kunne være psykiske vansker, ofte kombinert med bruk av rusmidler, eller at mennene hadde vokst opp i familier med omfattende rusproblematikk og vold. For noen av mennenes del ga dette seg utslag i det kvinnene oppfattet som avvikende atferd, og noen hadde fått diagnoser i helsevesenet. Mens mennene kunne sies å ha vært det som Margunn Bjørnholt og Hannah Helseth kaller «ekstraordinære» (2019, s 58 ff.), blant annet i kraft av å ha rusproblemer, framsto kvinnene som mer «ordinære», blant annet forstått som at de var ganske vanlige kvinner, som stort sett var i arbeid og generelt sett hadde mer orden i livet, volden til tross.

Bjørnholt og Helseth mener at det de beskriver som en relasjons- og kjønnsdynamikk «gjør at den voldsutsatte kvinnen ofte føler omsorg og et ansvar for voldsutøveren» (Bjørnholt & Helseth, 2019, s. 9). En slik følelse av ansvar så vi blant annet hos Julia. Som påpekt i kapittel 5.1, var hun opptatt av at mannen skulle kunne samarbeide med henne om barna også etter bruddet, og at han skulle kunne bevare sin sosiale status i form av arbeid, inntekt og et sted å bo.

Tapet av verdighet som kunne følge av at han mistet sitt levebrød, ville, slik hun så det, ikke minst gå ut over barna. Gjennom å ta hensyn til det hun betraktet som barnas interesse for å ha kontakt med faren, framhevet hun også at hun alt i alt betraktet eksmannen som en god far for dem.

Frykten for negative konsekvenser for barna fikk også noen av de andre mødrene til å avstå fra å foreta seg noe som kunne gjøre fedrenes situasjon vanskelig. Kvinnenes handlemåter kan dessuten forstås som strategier for både å beskytte seg selv mot vold fra mannen, og mot følelser av skyld for at barna hadde måttet leve i et hjem der det ble utøvd vold, og at de slik sett ikke hadde gjort nok for å beskytte barna og deres verdighet. Til tross for alle forsøk på å skåne barna fra det som foregikk i hjemmet, syntes mange det var vanskelig å unnsnippe tanken om at de kunne ha gjort enda mer. Også her kan det ha dreid seg om frykten for andres «blikk», om ansvaret de kunne komme til å bli tillagt for hvordan barna hadde det, og for hvordan det ville gå med dem i framtiden. Flere av kvinnene syntes å bære med seg en forståelse av at en kvinne med barn som ikke har gjort alt for å komme ut av et forhold med vold, risikerer å bli betraktet som uansvarlig (se for eksempel Eriksen, 2014, s. 353; se også Grøvdal, 2019, kap. 4.3). Og i forbindelse med at Elin søster forlangte at Elin skulle dra til legen etter en trusselsituasjon, gjorde legen det klart at barnevernet ville bli varslet dersom hun ikke straks forlot mannen.

«Å søke profesjonell hjelp var ikke noe for meg»

Det sterke ønsket om å beskytte eget selvbilde innebar for flere av kvinnene også at de reservert seg mot å gjøre voldsproblemet kjent for profesjonelle aktører. Noen hadde tenkt på dette som en mulighet, som de forkastet. Kriसेsentrene var et eksempel på tiltak som flere av kvinnene hadde vurdert, men som de mente ikke var noe for dem. Blant begrunnelsene for dette var at enkelte ikke kjente seg igjen i «krise»-ordet, at det var andre som trengte slike hjelpetiltak mer enn dem, eller at et opphold på krisesenter ikke var gjennomførbart med hensyn til å ivareta jobb, eller ha en viss kontroll med hva mannen foretok seg. Felles for de fleste var at synet de hadde på seg selv som kvinner, ofte ble tungen på vektskålen. For Elin var det for eksempel viktig å se på seg selv som sterk. Følgelig ba hun ikke noen om hjelp, til tross for gjentatte voldsepisoder over mange år:

... fordi ... jeg greier meg jo. Jeg skal ikke ta plassen der for de som på en måte virkelig trenger det. For jeg er jo sterk, jeg greier meg jo. Så jeg har

liksom ikke sett for meg Selv om jeg hadde vært en het kandidat. Misforstå meg rett, men det er klart at det er jo sånne som meg som kunne trengt å dra dit.

Elins uttalelse framsto som en motsigelse, men kan forstås om vi prøver å se den fra hennes ståsted. Hun ville at andre skulle se den glade og sterke Elin, hun som kunne fikse det meste, og som var opptatt av å ta vare på sine nærmeste. Hun mente at hun ville sviktet mange, deriblant mannen, barna og øvrig familie dersom hun hadde gitt etter for egne behov og bedt om hjelp ved å oppsøke et krisesenter. Dette var særlig viktig å unngå for Elin, som hadde opplevd sviktende omsorg i egen oppvekstfamilie. Det gjorde henne spesielt opptatt av å ta vare på den familien hun hadde fått som voksen. Selv om det var mye i voksenlivet hennes som heller ikke var bra, tenkte hun at det alltid var noen som hadde det verre, og som hadde større behov for plassen på krisesenteret enn henne. Slik holdt hun seg fast i synet på seg selv som den som hegnet om familien, og lot egne behov komme sist.

Diana, som også utelukket det å henvende seg til krisesenteret, brukte en begrunnelse som lignet Elins.

Altså den dag i dag, når vi sitter her og prater nå, så ... siden jeg ikke oppsøkte verken doktor eller politi eller hjelpeapparat i det hele tatt [... ..]at jeg opplevde det ekstremt til tider, altså vold. Men jeg vet ikke om det var ekstremt, fordi at jeg ikke ... altså, fortsatt så rettferdiggjør jeg det som skjedde på en måte. Eller bagatelliserer det, er vel rette ordet. Fordi at jeg hadde verken ... altså jeg oppsøkte ikke ... Jeg vet ikke. Jeg var jo i livsfare, men jeg oppsøkte ikke ... jeg vet ikke om du skjønner hva jeg prøver å si.

Til tross for at hun flere ganger opplevde å være i livsfare, hadde Diana unnlatt å be om hjelp. Bagatelliseringen hun snakket om, peker mot den oppfatningen som enkelte av kvinnene ga uttrykk for, om at ordet krise i krisesenter var en for dramatisk beskrivelse av egen situasjon. Det er kanskje tenkelig at kvinnene ikke ønsket å ta innover seg at de faktisk noen ganger befant seg i krisesituasjoner – «i livsfare», som Diana sa. I hennes tilfelle skyldtes kanskje vegringen mot å akseptere at hun var i krise, at hun ville holde fast på tanken om at hun var *annerledes* enn kvinnene som virkelig trengte hjelpen som krisesentrene tilbyr (se også Lamb, 1999, s. 121). Dette kom også til syne i måten hun distanserte seg på, fra andre kvinner som levde med en voldelig partner.

... det var så ubehagelig det bildet jeg hadde av damer som var i voldsforhold [...] det var så negativt! [...] Jeg så på dem som svake damer [...] Det var ikke noen sterk dame som var sammen med en som slo ...

For å beskytte sitt eget selvbilde som sterk, distanserte Diana seg fra andre voldsutsatte kvinner ved å beskrive dem som svake. «De andre» – damene i voldsforhold – var dermed kvinner som hadde behov for støtten de kunne få på krisesentrene, mens hun selv ikke passet inn. Hun brakte selv på bane det motsetningsfylte i måten hun hadde forholdt seg på, og det at hun hadde sett på andre kvinner som ble utsatt for vold, som svake, var en holdning hun hadde skammet seg over i ettertid. Sett i lys av at hun også hadde bagatellisert den alvorlige volden, lot det til at hun på et vis samlet på begrunnelser for ikke å henvende seg til noen hjelpeinstans. Det at hun hadde egen bolig, og dermed ikke kunne kastes ut, så hun eksempelvis som et argument for ikke å benytte krisesenteret. Betydningen av å holde på verdigheten overfor omverdenen og dermed bevare sitt selvbilde som sterk og selvhjulpen, syntes å være en sterk drivkraft for hennes måte å handle på.

Synet på kvinner som ble utsatt for vold fra partner, som noen som var svakere, og kanskje til og med svakere stilt, ble også tematisert av andre kvinner som deltok i undersøkelsen vår. Det å ha egen leilighet og egen inntekt, som var tilfellet for en del av dem, ble sett på som former for ressurser som kvinner som søkte seg til krisesentrene, ikke hadde (se også Loseke, 2005, s. 39). Om sin egen situasjon tenkte Kathrin slik:

Hva kunne krisesenteret gjøre for meg? Hjelp meg i forhold til NAV? Jeg hadde min egen leilighet. Den leiligheten kom til å bli rasert hvis jeg ble borte fra den. Naboene mine skulle kom til å brenne. Eh ... ville jeg ha deres liv på samvittigheten? Hjelp meg i forhold til advokat? Dette ville jo være en tidkrevende prosess, altså mens jeg hadde butikken, det ville jo ikke gå. Eh ... skulle jeg ha politibeskyttelse? Neppe.

Det var altså flere omstendigheter, utenom det NAV eventuelt kunne ha bidratt med, som fikk Kathrin til å forkaste krisesenteret som en aktuell hjelper. Mannen hadde truet med å ødelegge og brenne leiligheten hennes om hun dro sin vei, noe som kunne ha gått hardt ut over naboene hennes også. Dessuten drev han ekstrem kontroll av hva hun til enhver tid gjorde, og hvem hun snakket med. Slik Kathrin tenkte om krisesenteret, ville de ikke ha arbeidsmetoder som imøtekom

hennes behov. Hvis hun skulle kunne nyttiggjøre seg hjelpen, måtte den være fleksibel og ta hensyn til hennes spesielle situasjon, og dette var noe hun stilte seg tvilende til at krisesenteret kunne bidra med. Det faktum at hun som selvstendig næringsdrivende var totalt avhengig av den inntekten hun selv kunne bringe inn, gjorde at hun oppfattet det som svært vanskelig å finne relevant hjelp: «Jeg kan ikke se at det finnes et hjelpeapparat som hadde vært i stand til å hjelpe meg».

Diana kom i stor grad til samme konklusjon. Selv om hun etter mange refleksjoner rundt sin egen motstand på slutten av intervjuet erkjente at hun kunne ha trengt «noe», var hun usikker på om noen virkelig kunne ha hjulpet henne slik situasjonen var. Hun hadde ikke vært villig til å definere sitt eget tilfelle som en krise. Hun savnet imidlertid tilgang til informasjon, brosjyrer eller plakater som kunne ha hjulpet henne med å nøste videre selv. Hun hadde gjerne sett at det fantes alternativer som ikke impliserte det mest alvorlige og kriserelaterte som hun forbandt med krisesenteret.

«Når jeg ikke sa nei, så var det ikke voldtekt»

Forskning viser at ulike former for seksuell vold og voldtekt forekommer hyppig i parforhold (se for eksempel Bjørnholt & Helseth, 2019, s. 37 f.). Seksuell vold var heller ikke ukjent for kvinnene i vårt materiale. Som vi har sett, fortalte seks av de åtte kvinnene vi intervjuet, om tilfeller der sex ikke var noe de ønsket, men som de – kanskje av ulike grunner – gikk med på likevel. Enkelte av kvinnene ble forsøkt presset til seksuelle handlinger de ikke kunne gå med på, og det var som regel uaktuelt å protestere på å ha sex med partneren. Den uverdige behandlingen ble opplevd som uakseptabel av kvinnene, og flere fortalte at de opplevde sex som de ikke hadde ønsket seg, som voldtekt. For ikke å tape selvrespekt og verdighet måtte kvinnene forhandle med seg selv om betydningen av det som skjedde. Rosmari fortalte dette om hvordan hun forholdt seg når kjæresten presset gjennom å ha sex med henne, selv om hun sa tydelig fra at hun ikke hadde lyst:

Jeg tenkte om det at det var voldtekt. Og det klarte jeg ikke leve med selv. Så til slutt så sluttet jeg å si nei, for da var det ikke voldtekt. Tenkte jeg ... Så da har jeg gått med på det. Så da har han ikke voldtatt meg. Det var en ... måte å kunne se seg selv i speilet på.

Benedikte beskrev en liknende strategi:

... Jeg gjorde jo veldig mye rundt alt, særlig med sexen ... at ... for at det ikke skulle være det jeg liksom skjønnte at det var, da. Jeg ville liksom ikke tro på at han hadde tvunget meg til det. Det ville jeg holde meg for god til!

At de ikke ble respektert når de sa fra om at de ikke ville ha sex, var i strid med oppfatningene kvinnene hadde av seg selv, og av hvordan de forventet at sex skulle være. Selv om mennenes atferd levnet kvinnene svært begrenset mulighet til å velge, følt det trolig skamfullt å være i et forhold der påtvungen sex var en del av hverdagen. Dette kommer tydelig fram både i Rosmaris bemerkning om ikke å orke å se seg selv i speilet som en som var voldtatt, og i Benediktes utsagn om at hun ville holde seg for god til å bli voldtatt.

På et vis gjorde kvinnene det Ericsson kaller «å velge det uunngåelige». Ifølge Ericsson er dette en reaksjon på undertrykking som hjelper kvinnene til å bevare stoltheten og følelsen av å være et subjekt som handler, ikke et objekt andre gjør noe med (1993, s. 80). Benediktes motstand ble også imøtegått av kjæresten som sa at «vi er jo kjærester, og dette er det man gjør når man er kjærester». Kvinner som Brännvall intervjuet, fortalte om det samme: Mennene deres deltok aktivt i defineringen av den påtvungne sexen som «frivillige og gjensidige handlinger» (Brännvall, 2016).

Måten Benedikte beskrev sine erfaringer på, lignet det Dorte Marie Søndergaard har skrevet om i et bokkapittel om offerposisjonens dilemma.²¹ Tenåringen Diane havnet i en nesten umulig valgsituasjon etter hun var blitt voldtatt av to av guttene i gjengen som hun er en del av. Når hun senere forteller søsteren om det som skjedde, mener søsteren at Diane bør anmelde voldtekten til politiet. Dianes dilemma blir på den ene siden om hun skal anmelde voldtekten, og derigjennom bli anerkjent som offer for en forbrytelse, eller – på den andre siden – om hun skal akseptere sin underordnede posisjon i gjengen som en seksuelt tilgjengelig jente. Gjør hun det siste, må hun samtidig akseptere at hun ikke er god nok til å være en av jentene i gjengen som får være kjærester med guttene. I det siste tilfellet vil hun altså beholde sin tilhørighet, mens hun ved å anmelde risikerer å måtte bryte båndet til gjengen, og miste det sosiale fellesskapet. Hennes drøm

21 I gjengivelsen av denne historien har vi for det meste valgt å bruke Søndergaards historiske presens.

om å oppnå en verdig kjæresteposisjon vil dermed for alltid være død (Søndergaard, 2008, s. 180–184).

I motsetning til Diane i Søndergaards fortelling vurderte Benedikte aldri en anmeldelse, men å bli tvunget til sex var under hennes verdighet. Der og da syntes hun likevel ikke at hun hadde så mange andre muligheter enn å bli i forholdet:

For det var jo ikke sånn at [han sa] «hvis ikke du har sex med meg, så dreper jeg moren din». Men det var sånn implisitt, og jeg var så avhengig av ham. Og jeg ... jeg følte ikke at jeg hadde noen andre i verden enn ham. Og jeg hadde jo da, i løpet av det første året, mistet alle vennene mine. Alle de som fungerte normalt, ikke sant. Og ... mamma og pappa var litt sånn ... de ga meg penger til månedskort, litt sånn innimellom. Men bortsett fra det så jobbet jeg jo en dag i uka på (arbeidsplass) og ... og [jeg] innser nå i ettertid at jeg tror jeg ikke gjorde noe fordi jeg hadde ikke noe annet sted å gå, da.

Benedikte valgte å bli i forholdet. For å leve med det gikk hun med på å redefinere tvungen sex til en normal del av det å være kjæresten. I motsetning til Rosmari tenkte hun likevel aldri på den seksuelle tvungen som voldtekt. Det som hadde skjedd, stemte ikke med de forestillingene hun den gang hadde om hva voldtekt var, det vil si en såkalt overfallsvoldtekt, men hun opplevde like fullt tvungen som krenkende. Noe av det som var avgjørende for Benedikte, var det Søndergaard skriver om tilhørighet: Ved å bryte relasjonen ville hun tape sårt tiltrengt omsorg, og et miljø hun følte tilhørighet til. Hun trengte noen som så henne og brydde seg om henne, og på den tiden hadde hun ikke noe annet sted der hun kunne få dette behovet dekket. Da hun ble intervjuet, la hun også vekt på at hun hadde vært veldig avhengig av kjæresten. I Benediktes tilfelle var det dessuten slik at *om* hun hadde sett på hendelsen som en voldtekt, ville det uansett ikke være aktuelt å ha noe som helst kontakt med politiet. Det var bannlyst i det miljøet hun vanket i.

At kvinner beskriver seksuell vold i en nær relasjon som noe annet enn voldtekt, er ikke uvanlig. Mens voldtekt i juridisk forstand er ensbetydende med å bli tvunget til handlingene, vil sosiale og psykologiske forhold i høy grad kunne spille en rolle for hvordan slike handlinger blir forstått. Ifølge Kari Stefansen og Ingrid Smette knytter det seg langt større omkostninger til det å se på seg selv som et offer for voldtekt når handlingen begås av en partner eller en venn/bekjent, enn om handlingen begås av en fremmed (Stefansen & Smette, 2006,

s. 43, 45). For å redusere utfordringene slik atferd representerte, ikke minst for kvinnenes selvbylde, omdefinerte kvinnene partnernes måte å tvinge dem på, for å gjøre det mulig å se hendelsen som noe annet enn vold eller voldtekt (se også Brännvall, 2016, s. 136–150). Dette var nødvendig for at de skulle kunne «fortsette å se seg selv i speilet», eller, som Benedikte sa om at hun gikk med på kjærestens definisjon av at den seksuelle tvangen hørte med i kjæresteforholdet: «Jeg gjorde som mamma og pappa, vrent litt på fakta og så ble det mye enklere for meg å leve med.»

Sårbar og sterk

I det følgende skal vi se på hvordan noen av kvinnene forsto seg selv i lys av opplevelser de hadde hatt tidligere i livet. Elin og Rosmari hadde til felles at de som barn var blitt utsatt for seksuelle overgrep gjennom flere år. Men omstendighetene rundt disse erfaringene var ulike. Begge trakk imidlertid linjer tilbake til disse opplevelsene i barndommen, som de mente hadde hatt betydning for at de som voksne holdt ut i flere år med en partner som brukte vold.

En ikke helt komplett fasade

Elin levde sammen med mannen som utsatte henne for vold, i 20 år, og fikk to barn med ham. Volden han utøvde, var omfattende, og inkluderte både trakassering og fysisk vold. Hun var også blitt slått mens venner så på, uten at noen av dem hadde grepet inn. Det var vondt for henne på flere måter. For det første kunne hun ønsket at noen hadde støttet henne, og i det minste sagt fra om at dette var uakseptabelt. For det andre følte det ydmykende og nedverdiggende at andre hadde sett hva hun ble utsatt for, samtidig som hun fortsatte å leve med mannen. Slike erfaringer fikk henne til å kjenne seg ekstra sårbar. I ettertid hadde hun riktignok hørt fra enkelte av vennene at de ikke våget å gjøre noe fordi de var redde, og flere hadde bedt henne om unnskyldning for dette.

At hun ikke forlot mannen, skyldtes blant annet at hun til tross for volden var veldig forelsket i ham, og følte en sterk tilhørighet. Hun fortalte også at hun på et vis så på ham som uoppnåelig. På den andre siden erkjente hun at hun ble utsatt for et slags spill, der hun skulle tråkkes ned slik at mannen kunne føle seg bedre. Hun beskrev det som at han plukket henne fra hverandre, og fikk makt over henne. Dette gikk hardt ut over selvfølelsen, som allerede i utgangspunktet var lav: «Jeg mistet mer og mer meg selv ... Følte at jeg ikke gjorde noe som var bra nok eller Gikk på nåler, samtidig som jeg måtte forgude ham». Elins utsagn er et eksempel på de motstridende følelsene som ifølge Ericsson (1993, s. 83)

kan eksistere side om side i et forhold, og det framgikk heller ikke klart om det var hun som faktisk forgudet ham, eller om hun opplevde at mannen krevde å bli dyrket. Hun fortalte at hun syv måneder etter at de flyttet sammen, hadde gått ned ti kilo, og da vekten fortsatte å gå nedover måtte hun legges inn på sykehus. Dette gjorde henne bevisst at noe var virkelig galt i samlivet hennes. Hun hadde allerede som barn hatt en spiseforstyrrelse. Å la være å spise beskrev hun som at hun straffet seg selv, og som voksen hadde hun dessuten lært at ikke å spise var noe hun gjorde for å skaffe seg en form for kontroll i tilværelsen.

Moren hadde ifølge Elin hatt store problemer, og var ingen god omsorgsperson for henne og søsknene. Av og til gikk moren til fysiske håndgripeligheter, og hun kunne si ting som var vondt å høre for en liten jente. Faren var lite til stede på grunn av en jobb som innebar mye reising. I tillegg til krenkelser og mangelfull omsorg fra moren ble Elin gjennom mange år utsatt for seksuelle overgrep fra bestefaren. Hun fortalte at dette var noe hun fortrenget i flere tiår. Moren hennes hadde alltid insistert på viktigheten av å gi et presentabelt inntrykk utad, og Elin hadde lært allerede i barneårene å skjule vanskelige opplevelser. Spiseforstyrrelsen var likevel et signal om at noe ikke var som det skulle. Det tok likevel mye tid før moren og andre utenfor familien innså at Elin var syk. At hun gikk ned i vekt, ble lenge forklart med at hun var aktiv i sport, både fra morens og skolens side.

Det faktum at hun tross alt levde i så mange år med grov vold og trakassering fra partnerens side hadde, etter hennes egen oppfatning, også sammenheng med forholdene i barndomshjemmet.

... det høres jo helt forferdelig ut, men når man fikk forståelse for hva som hadde skjedd i barndommen i tillegg. Så er det sånn at, det var så mange brikker som kom på plass på hvorfor jeg har valgt så mange kronglete veier. Hvorfor ting har vært så vanskelig, og hvorfor ... eh ... Det der spiseforstyrrelsesgreiene, plutselig. Jeg kan jo bare fortelle meg selv nå «du fortjener ikke mat». Det kan jeg fortsatt gjøre Det er måten jeg straffer meg selv på ... [...] det har jeg lært at er vel for å få kontroll på noe.

Som voksen videreførte Elin mønsteret med å holde fasaden overfor omgivelsene. Hun ba aldri om hjelp når mannen hadde slått henne, eller kastet henne ut i bare undertøyet i minusgrader.

Jeg ringte ikke på hos naboene fordi det er flaut ... mister litt ansikt. For alle så virka jeg jo ... selv om jeg gikk ned så mange kilo, så har jeg alltid vært glad ... selv om mange jo har skjønt noe.

Fasaden hennes var likevel ikke komplett. Som vi allerede har påpekt, levde Elin i mange år med vissheten om at andre kjente til volden, uten at noen snakket med henne om det. Hvis noen spurte henne om hvordan hun hadde det, måtte hun på mange måter gjøre gode miner til slett spill. Hun fortalte at hun hadde følt at hun spilte skuespill og løy til venninnene sine. Da en venninne, som først hadde oppmuntret henne til å prate uten å lykkes, senere kom tilbake og spurte henne direkte om mannen hadde slått henne, beskrev Elin det som en banebrytende opplevelse. Hendelsen førte til at hun la ned fasaden og tillot seg å være ærlig. Dette ble et vendepunkt som bidro til å sette i gang prosessen med å flytte fra mannen.

For Elin hadde det vært viktig at andre skulle oppfatte henne som sterk og tilfreds med livet. «Det der forbanna skuespillet», som hun kalte det, ble dessuten nærmest en automatisk reaksjonsmåte for henne. Den fungerte som en beskyttelse som hjalp henne med å holde seg «oppreist», men på den annen side ble den også en slags fiende. Samtidig mente Elin at hun på mange måter var sterk. Hun kunne og ville verne om sine egne, og la stor vekt på å være en annerledes mor enn den moren hun selv hadde opplevd. Som vi så i kapitlet om å søke profesjonell hjelp, mente hun at dersom hun hadde satt seg selv først eller valgt å ta vare på seg selv, eksempelvis gjennom å søke hjelp på et krisesenter, ville hun ha sviaket både barna og andre i familien.

«Disponert for å holde ut i et slikt forhold»

Det faktum at hun som voksen ble i et forhold hvor hun ble utsatt for vold fra partneren i flere år, relaterte også Rosmari til opplevelser hun hadde hatt som barn. Det betyr ikke nødvendigvis at hun opplevde seg som uten makt. Overfor partneren ga hun uttrykk for motstand mot volden, men hun var også bekymret over hans selvdestruktive atferd og forsøkte å motivere ham til å søke profesjonell hjelp, noe hun ikke lyktes med. Siden hun ikke fikk ham til å endre atferd, kan det kanskje sies at hun, så lenge forholdet varte, inntok en posisjon med delvis tilpasning, men aldri fullstendig overgivelse. I sine sosiale relasjoner utenfor parforholdet var hun også tilbakeholden med å fortelle hvordan hun hadde det.

I tillegg til seksuelle overgrep fra faren hadde Rosmari opplevd grov og livstruende vold rettet mot blant andre lillesøsteren og moren. Hun fortalte at hun som barn hadde grepet inn i en situasjon da faren truet med å drepe lillesøsteren. Før hun fylte seks år, fortalte hun moren om hva faren hadde gjort med henne, noe som førte til at moren tok beslutningen om å skille seg fra mannen. Dette førte til at det ble slutt på volden i familien. Rosmari gjorde også forsøk på å anmelde overgrepene da hun ble myndig, blant annet motivert av at hun hørte at faren hadde fått en ny familie hvor han hadde ansvar for små barn. Gjennom denne handlingen viste hun både at hun hadde handlekraft og at hun tok stilling til den risikoen hun mente faren representerte for barna.

I intervjuet reflekterte Rosmari over at hun som voksen hadde valgt ikke å fortelle noen om volden hun ble utsatt for fra partneren. Hun mente det hadde sammenheng med at hun bar på skammen over at hun som barn gjennom mange år hadde blitt utsatt for incest. Denne skammen hadde gjort at hun følte seg svak og lite verdig. Når denne følelsen dukket opp, hadde hun valgt å sitte stille og vente til ubehaget gikk over:

... en sånn grunnleggende følelse av skam og at man er ikke like mye verdt som andre. Det var ting som satt veldig dypt i meg fra før av. Som gjorde meg mer disponert for å holde ut i et sånt forhold. Og det var ting som jeg ikke hadde jobbet med. Jeg hadde ikke tatt tak i det. Jeg hadde bare puttet det lengst bak i arkivet. Så det gjorde meg nok mer sårbar.

I ettertid så hun at hun hadde vært en sårbar person med lav selvfølelse, som var «disponert for å holde ut» i et forhold med vold, hvor hun opplevde mange situasjoner som uverdige. Å kunne se seg selv slik er ikke i seg selv en svakhet, snarere tvert imot. Det kan ha vært en innsikt som fikk henne til å handle til eget beste. Da Rosmari i intervjuet snakket om hvordan hun så på sammenhengene i sitt eget liv, var det gått flere år siden hun levde i parforholdet hvor hun ble utsatt for vold. Hun hadde fått en ny mann og var blitt mor. Da hun fødte sitt første barn, forsto hun at hun trengte hjelp, fordi hun kjente at følelsene ikke var på plass i henne, slik de skulle være, og søkte profesjonell hjelp til å bearbeide de vanskelige erfaringene hun hadde hatt i livet.

Rosmari viste seg altså både som sårbar og sterk, skamfull og handlekraftig, omsorgsfull og konfronterende, unnvikende og besluttsom. At hun hadde

handlekraft, også som voksen, viste hun blant annet da hun avsluttet forholdet til partneren, i forbindelse med at hun flyttet fra hjemstedet.

Skulle klare alt selv – alene

I motsetning til Rosmari og Elin fortalte Mary om en oppvekst med mye kjærlighet og omsorg. Mary mente at hun var født med alle forutsetninger for å være vellykket. Hun og søsknene hadde blitt opplært til å hjelpe folk som ikke har det bra, og dessuten til å tro at de kunne klare alt mulig – alene. Oppdragelsen gjorde at hun følte seg sterk og parat til å hjelpe andre.

Da Mary møtte mannen som hun kom til å leve med i flere år, og uten forvarsel fikk ansvar for hans to yngste barn, ble hun så overveldet av at to små barn bokstavelig talt sto på hennes dørstokk, at hun ikke maktet å gjøre annet enn å ta imot dem. Mannens fraskilte kone hadde sendt barna til Mary, med en brysk og ufin melding, om at de nå skulle være hos Mary. Barnas mor flyttet deretter til en annen kant av landet, og Mary måtte ta vare på barna. Mary hadde ikke noe å stå imot med. Selv om hun på dette tidspunktet hadde sin egen datter på fem år som også trengte hennes oppfølging, klarte hun ikke å si nei til å ta vare på to ekstra barn.

Dette ble begynnelsen på et vanskelig samliv. På den ene siden ble Mary fanget av en opplevd etisk forpliktelse til å redde både mannen og barna. Hennes tro på at hun kunne klare alt på egenhånd, og barnelærdommen som tilsa at hun måtte ta vare på mennesker som hadde det vanskelig, satte Mary i en ytterst sårbar situasjon. Mannen utviklet etter hvert et alvorlig alkoholproblem, og det hun i begynnelsen av forholdet hadde sett på som bagatellmessige handlinger og trakassering, utviklet seg etter hvert til grov vold fra mannens side.

I tillegg hadde Mary med seg en annen erfaring som hun i ettertid også mente at hadde påvirket hennes avgjørelser og livsløp. Som 20-åring fødte hun sitt første barn under kritiske omstendigheter. Både hun og barnet var svært syke, og barnet døde etter bare et døgn, noe som ble en tung bølge, både for Mary og barnets far. Et år senere fikk paret et nytt barn, som vokste opp. Mary fortalte hvordan hun det første året panisk overvåket barnet, og at hun til tider vekket det for å forsikre seg om at det levde:

Bare for å få en lyd, ikke sant. Så jeg ... allerede da tror jo jeg at mye av grunnen [ble lagt] til at jeg har gått den veien jeg har gått. Jeg tror jo jeg skal klare alt selv.

Verken Mary eller barnets far ble tilbudt samtalehjelp fra sykehuset eller andre deler av helsetjenesten da de mistet barnet. I intervjuet, som foregikk mange år senere, ga Mary uttrykk for at hun mente det var en sammenheng mellom oppdragelsen hun hadde fått, og det at hun heller ikke ba noen om hjelp. Innstillingen hun hadde med seg fra oppveksten, var rettet mot å ha omsorg for andre, men ga henne ingen rettesnor når hun selv hadde behov for hjelp. Ettersom ingen tilbød henne hjelp, måtte hun klare seg alene.

Marys situasjon kan forstås i lys av juristen Martha Finemans teorier om individets sårbarhet og rollene til samfunnets institusjoner, som ved sine rutiner og forordninger enten kan bidra til å styrke sine innbyggere eller påføre dem belastninger. Manglende profesjonell oppfølging fra helsevesenet kan ha bidratt til at Mary ble gående med et ubearbeidet traume som gjorde henne ytterligere sårbar ved senere hendelser (Fineman, 2010a s. 269 ff. Se også Bjørnholt, 2018). Et tilbud om oppfølging etter at det første barnet døde, og en videre oppfølging etter at det andre barnet var født, kunne ha hjulpet henne til å bearbeide sorg og skyldfølelse og ha bidratt til å frita henne for den overdrevne bekymringen for det andre barnet, som også ble brukt mot henne av mannen som utsatte henne for vold. Samtidig kunne Mary kanskje fått hjelp til å justere forventningene hun hadde til seg selv – som så ut til å bli hennes akilleshæl – om å skulle klare alt alene.

Det er først etterpå – når man vet hva som skjedde videre, at man kan se seg tilbake og forsøke å forstå sin egen historie. Når Mary i intervjuet reflekterte over hva hun hadde gjort – og ikke gjort – ga hun blant annet uttrykk for at hun følte skyld for ikke å ha bedt om hjelp:

Jeg kunne nok gjort noe annet. Kunne gått til barnevernet med ungene. Jeg kunne gjort mange ting. Og det er derfor jeg sliter mye. Jeg har jo fått diagnosen nå i ettertid, PTSD, men mye er jo også det at jeg sliter veldig mye med å føle skyld. Jeg forstår ikke at folk sier at det ikke er min skyld, for det er min skyld. Det er min skyld at han kom inn i mitt liv, det er min skyld at jeg tok imot de der ungene uten å be om hjelp. Det er min skyld at jeg ikke [kunne] stoppe det før det gikk så langt som det gjorde.

Marys selvanklager kan ses i lys av spørsmålene som stilles om hvorfor kvinner ikke flytter fra menn som utsetter dem for vold (Hydén, 1995; 1999). Samtidig er det noe annet å vurdere i ettertid hva som kunne vært kloke valg den gangen, når man vet hvordan samlivet utviklet seg. Ved å erkjenne egen skyld tok Mary i intervjuet et «grep» som innebærer at hun stiller seg sammen med eventuelle kritiske røster. Det blir på en måte «Mary mot Mary», en kvinne som ble stilt overfor umulige dilemmaer, som førte til at hun tok noen valg som hun i ettertid synes det er vanskelig å forsvare. Ifølge Ericsson kan det å ta på seg skylden også betraktes som et forsøk på å ta kontrollen over det man føler avmakt overfor (Ericsson, 1993, s. 78 f.).

Med sine trusler om å skade eller drepe datteren og andre familiemedlemmer hadde mannen et sterkt pressmiddel mot Mary. Frykt for at han kunne realisere truslene, gjorde at hun ikke tok sjansen på å forlate ham, eller melde ham til politiet. Slik hun så det, risikerte hun å bli den som satt tilbake med ansvaret for hans ugjerninger om han virkeliggjorde truslene, noe som fortonte seg enda verre enn den situasjonen hun levde i. Frykt kan dermed sies å ha vært en sentral begrunnelse for at hun ble værende i forholdet inntil hun fant en trygg utgang (Hydén, 1999).

Oppsummering – selvbilder og risiko for tap av verdighet

I kapittel 5.2 har vi vist at kvinnes behov for å beskytte egne selvbilder og ivareta sin verdighet spilte en sentral rolle for hvordan de agerte overfor partneren og omverdenen mens de levde i forholdet med vold. For å verne om selvbildene og verdigheten gjorde flere av kvinnene mye for å skjule volden, mens enkelte andre måtte leve med at venner hadde sett og forstått at de ble utsatt for vold, uten at det ble snakket om det. Dette utfordret både selvbilder og verdighetsfølelse.

Det var ikke bare kvinnes selvbilder og egen verdighet som sto på spill. For noen av dem var også det å ivareta barnas verdighet en sentral del av deres forståelse av ansvar de hadde som mødre. Barna skulle blant annet skånes for å bli utsatt for skamfølelsen som kunne oppstå dersom fedrene hadde havnet i fengsel, noe som talte mot å anmelde. Måten kvinnene tenkte på, kunne også tale mot å involvere ulike hjelpeinstanser, da dette ville være ensbetydende med å offentliggjøre volden. For enkelte innebar også det å være en god mor å beskytte barnas rett til kontakt med fedrene ved et eventuelt brudd. Flere kvinner ble dermed opptatt av å tilrettelegge for framtidig samvær mellom barn og fedre.

Dette medførte blant annet å sørge for at også mannen fikk beholde en akseptabel sosial posisjon som kunne fungere som en god ramme omkring samværet. I tilfellene der kvinnene tenkte slik, bidro de også implisitt til å beskytte mennenes verdighet.

Kvinnenes behov for, og ønske om, å være mødre på en måte de kunne forsvare overfor seg selv, og som kunne forhindre at de mistet respekt utad, innebar at de tok svært mye ansvar. I tillegg til alle kreftene de hadde brukt på å fungere som et slags skjold mellom barna og volden som fedrene utøvde, så de ut til nærmest å forvente av seg selv at beskytterrollen måtte bestå også etter at forholdet var blitt avsluttet (se også Bjørnholt & Helseth, 2019, s. 72 f.). Dette sier mye om hvor viktig barnas ve og vel var for kvinnene, men også om kvinnenes forståelse av samfunnets forventninger til kvinner som har barn. Til tross for at Norge er et av de mest likestilte land i verden, blir omsorg og oppgaver knyttet til hjemmet fortsatt naturliggjort som tilhørende kvinnerollen. Å avkle seg en slik rolle er ikke gjort i en håndvending.

Hvordan kvinnene agerte, må derfor også ses i lys av kjønnsrolleforventninger i samfunnet og hvordan det å være partner, mor, omsorgsperson og arbeidstaker bidro til et asymmetrisk forhold mellom kvinnene og mennene, som ble forsterket gjennom voldsutøvelsen (se også Bjørnholt & Helseth, 2019, s. 62). Flere av kvinnene hadde kanskje også lært mer om å ta vare på andre, enn om å ta vare på seg selv, noe som kan ha ført til at flere av dem ble svært lenge i forholdet med vold. Kvinnene kjente til oppfatninger i samfunnet om at «det rette» å gjøre for en kvinne som utsettes for vold i parforholdet, er å forlate mannen, men samtidig som de var bekymret for barna, var det en viktig verdi for noen av dem at barn skulle vokse opp med begge foreldre. Samlet utgjorde dette et sett av til dels kryssende forventninger som de levde med, noen selvpålagte, andre opplevd som normer i samfunnet som de måtte forholde seg til.

Å ha opplevd fysisk vold, manglende omsorg og seksuelle overgrep i barndommen ble av noen av kvinnene satt i sammenheng med at de hadde fått et kronglete og vanskelig liv som voksne. At de hadde holdt ut med partnere som utsatte dem for en rekke integritetskrenkelser og angrep mot kropp, seksualitet og allerede skrøpelige selvbilder, ble blant annet knyttet til at de allerede bar på følelser av skam og av å være lite verdt. Å ikke spise ble blant annet forstått som en måte å kontrollere vanskene i livet på, og det å skjule volden var et forsøk på å bevare en helt nødvendig følelse av verdighet.

Disse kvinnenes måter å forstå sammenhenger i egne liv på, finner også resonans i forskning. Mye tyder på at barn som har opplevd mishandling og omsorgssvikt fra nære omsorgspersoner, kan stå dårligere rustet enn andre barn når det gjelder å verne seg mot usunne relasjoner senere i livet. Overgrep og svik fra omsorgspersoner representerer alvorlige tillitsbrudd, noe som kan bidra til å svekke evnen til å etablere trygge, gode relasjoner (Abrahamsen & Mossige, 2007, s. 135;). En måte å forstå dette på kan være at det usunne, i form av overgrep, virker mindre avskrekkende når det er begått av mennesker man har en nær relasjon til, fordi disse som regel også har positive sider. Forskning viser da også vist at det er økt risiko for å bli utsatt for vold som voksen, dersom man har opplevd vold eller seksuelle overgrep i barndommen. Forskere har også vist at risikoen for reviktimisering var større for personer som hadde opplevd flere typer vold i barndommen (se for eksempel Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 118; Strøm, Aakvaag, Thoresen og Hjemdal, 2019, s. 67. ff.). Likevel er det ikke slik at en problemfylt barndom med vold og seksuelle overgrep med nødvendighet fører til tilsvarende vanskeligheter i voksenlivet (Strøm, Hjemdal, Myhre, Wentzel-Larsen, & Thoresen, 2017). Motsatt er det heller ikke gitt at en god barndom beskytter mot problemer senere i livet.

Noen av kvinnene viste *aktiv* motstand mot volden, blant annet gjennom å protestere verbalt og direkte til partneren. Et tema i intervjuene var det å ta igjen fysisk med partneren, og en slik handlemåte ble framholdt som viktig for å slippe å føle seg som et offer. Å ta igjen ble forbundet med styrke og selvstendighet, mens passivt å la seg utsettes for mannens vold ble oppfattet som svakhet.

Vi så også at noen av kvinnene bidro til å gjøre partnerens uverdige handlinger mot dem til noe de kunne leve med. Det innebar blant annet å omdefinere seksuell tvang til «en naturlig del» av samlivet, eller å unnlate å si nei til sex som de visste at de ikke ville slippe unna. Ved å holde munn og la mennene gjøre som de ville, kunne de si til seg selv at de ikke var blitt voldtatt. Slike handlemåter førte både til at de kunne fortsette forholdet og se seg selv i speilet, som en av kvinnene uttrykte det. Dette ligner på det Anne Iversen og Kristin Rymoene fant i en studie av unge kvinners erfaringer med vold fra kjæresten, der kvinnene flyttet grensene for hva de var villige til å akseptere av vold (Iversen & Rymoene, 2016). Selvbildene ble på denne måten mer plastiske – hva de unge kvinnene valgte å gjøre, avhang av hva som var viktig for dem i øyeblikket.

Å bevare synet på seg selv som respektable kvinner – og for noen, forestillingen om en perfekt familie – i en relasjon som de selv hadde valgt å være i, var en utfordring, og mange av kvinnene levde et belastende dobbeltliv. Det var ille å måtte isolere seg – eller kle seg strategisk – når mennenes vold hadde satt synlige merker, for ikke å røpe hvordan det egentlig sto til bak husets fire vegger. Det kunne være tungt å fortsette å smile til verden, vel vitende om at volden var kjent utenfor hjemmet. Det var vanskelig å måtte leve med at det å ringe på hos naboen når man var kastet ut i kulda i bare undertøyet, ville være å tape ansikt. Det var hardt å føle skyld for at mannen var kommet inn i ens liv, og leve med at få eller ingen i omgivelsene forsto at han hadde makt over henne gjennom de alvorlige truslene han framsatte. Selvbildene som kvinnene strevde så hardt for å opprettholde overfor omgivelsene, sto i stadig fare for å slå sprekker i møte med mennenes handlinger. Det var ikke minst vanskelig for mødrene å tenke på alt barna måtte leve med (se også Grøvdal, 2019, kap. 4.3). Vi så blant annet hvordan en av kvinnene tematiserte sin egen skyld og det ansvaret hun følte hun hadde.

Et av de sentrale temaene i intervjuene var som tidligere nevnt hvordan flere kvinner strevde for å hindre familie, venner og andre i å få innblikk i hva som foregikk bak husets fire vegger. Enkelte drev i utpreget grad med det Goffman har beskrevet som inntrykkskontroll eller inntrykksstyring. Gjennom handling og tale forsøker vi å gi andre et bestemt, og sosialt akseptert, inntrykk av oss selv (se for eksempel Goffman, 2008, s. 5). Mot Goffmans perspektiver kan innvendes at mennesker generelt ikke nødvendigvis er like kalkulerende i sin måte å forholde seg til omverdenen på, som Goffmans teorier kan gi inntrykk av. Kvinnenes handlemåter for å holde volden skjult må imidlertid i mange tilfeller ses på som vel overveide strategier. Flere av kvinnene fortalte at de spilte – og opplevde at de måtte spille – roller både i offentligheten og til dels også overfor sine familier og venner. Enkelte kvinner beskrev riktignok disse rollene som mer eller mindre «automatiske reaksjonsmåter» som de hadde med seg fra barndommen, hvor de var blitt innprentet viktigheten av å holde en fasade som kunne skjule hendelser som var forbundet med skam. Noen opplevde at denne innlærte handlemåten kom dem til unnsetning når det var om å gjøre å framstå som en person som fortjente respekt og aktelse.

Forestillinger om kvinner som blir utsatt for partnervold, som vi presenterte ulike perspektiver på i kapittel 2, fant liten gjenklang i de intervjuede kvinnenes historier. Flere syntes å ha behov for å forsvare seg mot inntrykket av at kvinner

som utsettes for partnervold er svake og stakkarslige, ved at de framhevet seg selv som sterke (se også Grøvdal, 2019, kap. 4.3). Enkelte understreket at de ikke passet inn ved å sette et skarpt skille mellom seg selv og «de mishandlete kvinnene», som de mente hadde større behov for hjelpetiltak – eksempelvis fra krisesentre – enn dem selv. Men det var også eksempler på at noen av kvinnene i ettertiden lys kunne se det paradoksale i at de hadde bagatellisert den alvorlig volden de hadde vært utsatt for.

6 Avsluttende drøftinger

6.1 Sentrale handlemåter og oppfatninger

I kapittel fem har vi formidlet våre fortolkninger av sentrale aspekter ved intervjuene med åtte kvinner, som med noen unntak hadde opplevd til dels grov fysisk vold og trakassering fra sine ektefeller, samboere eller kjærester. Som mange andre kvinner som utsettes for vold i samlivet, hadde også disse kvinnene levd sammen med mennene i flere år før de forlot forholdet. Et utgangspunkt for undersøkelsen var å finne ut hvordan kvinnene taklet dette livet over tid, noe som ledet til spørsmålet om hva de gjorde for å håndtere volden de ble utsatt for. Intervjumaterialet inneholder en rekke eksempler på hvordan kvinnene handlet for å beskytte seg selv og eventuelle barn mot volden og dens konsekvenser. I det følgende skal vi reflektere over noe av det som framsto som mest sentralt for kvinnene vi intervjuet.

Strategier og motmaktstrategier mot volden, og behovet for å ha kontroll

Flere forskere har pekt på det Wenche Jonassen og Frøydis Eidheim skriver, nemlig at kvinner som er blitt utsatt for vold fra partneren, har hatt behov for andres hjelp til å fortolke sin situasjon og ta innover seg at de faktisk er blitt utsatt for vold (Jonassen & Eidheim, 2001, s. 14 ff. Se også Bjerke, 2006, s. 36, 97; Brännvall, 2016, s. 126 f., 311 f.; Prosman et. al, 2014). Gjennom kvinnenes handlemåter framgikk det imidlertid med all mulig tydelighet, at mennenes handlinger var vold som de forsøkte å unngå eller begrense der og da, og i tillegg begrense konsekvensene av på lengre sikt.

Det vi kan sammenfatte som kvinnenes *handlemåter* for å unngå vold, omfattet både planlegging og organisering av hverdagslivet, og mer spontane handlinger. Til tross for at kvinnene i mange tilfeller lærte seg mennenes reaksjoner og handlingsmønstre, var de ikke alltid forberedt på hva som kunne komme. I flere tilfeller måtte kvinnene improvisere, ofte med vekslende hell. Noen av dem utviklet dessuten regelrette strategier – også det vi har beskrevet som *motmaktstrategier*. Motmaktstrategier kunne blant annet være handlinger der kvinnene siktet mot – og fikk som resultat – at det ikke ble noe av den voldsutøvelsen som de ellers antok at ville finne sted. Det kunne også handle om å skaffe seg

pusterom i en noe lengre periode. I enkelte tilfeller var motmaktstrategier ledd i en prosess der kvinnen forberedte brudd med mannen.

Hvis vi bruker Foucaults maktforståelse her, er det i tilfellet med strategiene snakk om et maktforhold. Så lenge kvinnene har mulighet til på en eller annen måte å reagere eller respondere på det som forsøkes gjort med dem, befinner de seg i en strategisk makt- eller motmaktsituasjon. Motmaktstrategier kan være mer eller mindre subtile handlinger. Vi så også eksempler på at kvinnene havnet i posisjoner der motmakt ikke lenger var mulig. Dette var tilfellet når kvinnen ble banket opp dersom hun nektet å ha sex. I tilfeller der kvinnen blir utsatt for vold fordi hun nekter sex, vil det ifølge Foucault ikke være snakk om makt, men snarere om at kvinnen er utsatt for dominans eller tvang (Foucault, 1994, bind IV, s. 160, i Schaanning, 2000, s. 354). Slik vi tolker det, viste enkelte av mennene liten eller ingen respekt for kvinnenens seksuelle integritet og rett til å bestemme over egen kropp, men lot egne behov få forrang. Følgelig ble mulighetene til å nekte små eller ikke-eksisterende (se også Bjørnholt & Helseth, 2019a, s. 37 f.). Hvis mennene hadde som mål å disiplinere og dominere kvinnene, kan vi si at de lyktes med det. Men til tross for at kvinnene «ga etter» på dette området, var det likevel ikke ensbetydende med at de ga opp. Noen kvinner valgte bevisst å tilby sex for å slippe å ende opp med vold fordi de avviste mannen, eller for å slippe å våkne om natten av at mannen forgrep seg. Andre redefinerte den seksuelle tvangen til å være en del av kjærestereelasjonen for å kunne leve bedre med seg selv. I det store og hele fordømte kvinnene volden og den seksuelle tvangen, og de hadde heller ikke behov for andres hjelp til å fortolke handlingene som mennene utøvde, som vold.

Handlemåtene og strategiene som tegnet seg gjennom kvinnenens fortellinger, ga innblikk både i hvor viktig det var for dem å beskytte seg selv og sine barn, og i hvordan de tenkte om det de ble utsatt for. Sentralt i de fleste historiene, men ikke alltid direkte uttalt, var behovet for å ha kontroll over eget liv og gjøre hverdagene mest mulig forutsigbare.

Behovet for kontroll førte også til at kvinnene nøye vurderte *om* og *hvem* det kunne være trygt å be om støtte fra for å avverge eller redusere vold, enten det var et umiddelbart behov eller som del av en plan. Vi erfarte at kvinnene i stor grad holdt sin egen familie på avstand når det gjaldt volden, noe som kunne innebære å nekte for å være utsatt for noe ubehagelig eller for at man hadde det vanskelig. Mangel på kontakt med familien ble ofte forklart med frykt for hva blant andre

egne foreldre kunne komme til å foreta seg hvis de fikk vite om volden. Selv om flere av kvinnene erkjente at de kunne hatt behov for støtte i mange tilfeller, ble risikoen for at familiens eventuelle reaksjoner kunne føre til mer vold og flere problemer, gjennomgående vurdert som stor. Med svigerfamilien stilte det seg derimot annerledes for noen, selv om det å involvere partnerens foreldre ikke førte til noen varig reduksjon i mennenes voldsutøvelse.

Noen av kvinnene fikk derimot hjelp av folk de ikke kjente særlig godt, i akutte situasjoner. Det sies ofte at folk ikke bryr seg, men et par kvinner som i desperasjon henvendte seg til naboer, opplevde å få umiddelbar beskyttelse.

Selvbilder og verdighet som måtte beskyttes

Et sentralt tema for flere var også ubehaget knyttet til tanken på å bli betraktet som en mishandlet kvinne. Det ble opplevd som stigmatiserende å få klistret på seg en merkelapp som ble assosiert med begreper som svak og stakkarslig. Dette kunne være en utfordring siden noen av kvinnene faktisk betraktet andre kvinner som ble slått av sin partner, som svake. De befant seg dermed i en situasjon hvor de ble innhentet av sine egne fordommer. At kvinnene fortsatte samlivet med partneren, var heller ikke ensbetydende med at de hadde adoptert synet på volden som noe normalt. At kvinnene skulle ha lært å være hjelpeløse, slik Walker ser det, fant liten gjenklang i deres fortellinger. Vi fikk tvert om mange eksempler på det motsatte. Enkelte fortalte om erfaringer med mødre som hadde framstått som svake, hjelpeløse og passive i møte med ektefellens aggresjonsproblemer eller vold, noe som trigget ønsker om selv å markere motstand. De hadde ikke lyst til å være som mødre som ikke hadde vært i stand til å reagere konstruktivt og handle for å beskytte og ivareta sine barn. Dette gjaldt også om kvinnen på ulike måter følte seg avhengig av mannen. De ønsket å være i pakt med idealet for kvinner i dagens Norge, likestilte og selvstendige. Så lenge de ble i forholdet, innebar dette at de måtte unngå å vise seg fram som en som ble utsatt for vold.

Selv om kvinnene fordømte mennenes handlinger, forekom det også at de rasjonaliserte og bagatelliserte voldshandlingene. Dette kan ses som en strategi som kunne tjene flere formål for kvinnene. Ved å si til seg selv at mennenes handlinger ikke var så alvorlige, kunne de eksempelvis forsvare overfor seg selv at de ikke søkte hjelp eller ikke umiddelbart brøt ut av samlivet (se også Iversen & Nymoen, 2016, s. 17 ff.). At de av ulike grunner ikke forlot mennene, førte også til et behov for å fortelle seg selv at de var annerledes enn kvinner som søkte tilflukt på krisesentrene, noe bagatelliseringen av voldshandlingene også bidro til. På

denne måten forsøkte kvinnene å beskytte egne selvbilder og selvforståelser. Slike forsøk på å redusere betydningen av handlingenes alvorlighet kan imidlertid tenkes å ha medført risiko for kvinnenes sikkerhet, særlig i tilfeller der mennene i realiteten utøvde grov og potensielt svært farlig vold (se for eksempel Penttinen, 2018, s. 256). Det var først i etterkant, da forholdet var avvirket, at de kunne erkjenne grovheten av volden.

Noe annet som kan sies å være en form for redefinering var når noen av kvinnene på sett og vis valgte «det uunngåelige», ved for eksempel å la være å motsette seg sex de ikke hadde lyst på. Mennenes handlinger ble dermed ikke tolket som voldtekt, selv om kvinnene i utgangspunktet mente at det var det de ble utsatt for. Med god hjelp av samboeren definerte også en av kvinnene det hun syntes var seksuell tvang som en normal del av det å være kjærester.

I dagliglivet brukte flere av kvinnene mye krefter på det vi kan kalle inntryksmanipulasjon – på å presentere seg utad på bestemte, sosialt aksepterte måter (Goffman, 1992). Det kunne være om å gjøre å bli oppfattet som utadvendt og fornøyd, som omsorgsfull mor, som kvinne med omsorg for andre, som kvinne i et vellykket parforhold, som sporty og sprek, som selvstendig yrkeskvinne, som den som kunne fikse det meste. Noen fortolket sentrale aspekter ved oppdragelsen de hadde fått, som betydningsfulle for måten de handlet på. Noen hadde med seg en forståelse av hvor viktig det var å holde skjult for omgivelsene at ikke alt sto bra til hjemme. For kvinnene handlet dette nettopp om beskyttelse av egne selvbilder og om å ivareta egen verdighet.

Selv om kvinnene ofte følte seg sårbare, og selv om flere ble utsatt for handlinger som i noen tilfeller ga alvorlige skader, så det ut til at mange av dem først og fremst ønsket å ordne opp i egne problemer. Forklaringene på dette varierte. Blant begrunnelsene var deres avhengighet av partneren og/eller behovet for kontroll og trygghet, blant annet i forbindelse med at kvinnen hadde bestemt seg for å bryte samlivet. Noen av kvinnene henviste også til oppveksten, og til foreldre som hadde innprentet i dem at de kunne klare alt selv. I de tilfellene kvinnene snakket om å søke hjelp, sa enkelte av dem at de hadde avvist tanken fordi de mente at hjelpetiltak, for eksempel krisesentrene, ikke var noe for dem.

Til tross for at mange av kvinnene framhevet det sterke og handlekraftige hos seg selv, knyttet det seg ofte skam til det faktum at de på et vis kunne sies å ha falt for feil mann. Enda verre kunne det være at andre mennesker kunne få inntrykk av at

de ikke gjorde noe med det. Skammen ble ikke alltid formidlet med direkte bruk av ordet skam, men manifesterte seg i måten kvinnene snakket om forholdet til omverdenen på. For noen var det utenkelig å begrunne et brudd med langvarig vold fra mannen, mens utroskap kunne framstå som akseptabelt, sosialt sett. Ifølge Iversen og Rymoen, som studerte unge kvinners erfaringer med vold fra kjærester, var det i deres undersøkelse tilsvarende greit å klage til andre over en «dårlig» kjæreste, men hvis kjæresten hadde utøvd vold, snakket de fleste ikke om det (Iversen & Rymoen, 2016, s. 17). Dette illustrerer hvor sterk følelsen av skam over å leve med vold fra partneren kan være.

Som vi har vist, utfordret erfaringer med vold kvinnes trygghet, deres selvfølelse, deres verdighet og deres grunnlag for å stole på andre mennesker (se også Penttinen, 2018, s. 255). Et hovedinntrykk fra intervjuene er imidlertid at kvinnene ikke ga opp. Om vi skal oppsummere handlingene og de direkte strategiene de benyttet, med *ett* ord som er felles for dem alle, kan det sies å være *beskyttelsesarbeid*. Kvinnene forsøkte å beskytte seg selv og barna som levde med familien, mot volden og dens konsekvenser. Ikke minst forsøkte mange av dem å beskytte sitt eget selvilde overfor omverdenen. Ved det de gjorde for å skjerme seg selv mot negative reaksjoner utenfra, beskyttet flere av kvinnene samtidig også mennene mot andres fordømmelse.

Kvinnene opptrådte ikke i tråd med forståelser som eksisterer i samfunnet av hva som er riktig å gjøre dersom man utsettes for vold fra partneren. I stedet for å søke hjelp til å få bukt med volden kan de sies å ha tatt livet med vold i egne hender. For de fleste så dette ut til å være forbundet med deres behov for å handle i tråd med hvordan de oppfattet situasjonen og seg selv, og behovet for selv å ha kontroll over prosessen.

Passive ofre eller beskyttelsesarbeidere?

Det taler på et vis mot kvinner som utsettes for vold, at det de faktisk gjør for å takle vanskene mens de lever med mennene, ikke er synlig for omgivelsene. For enten volden er kjent eller bare mistenkt: Det vi ser, er at kvinnen ikke forlater mannen, og dette er det motsatte av det som forventes av henne. Som Ingunn Eriksen skriver: «Hvis man opplever vold i et parforhold er det kun én ting å gjøre, nemlig å bryte med mannen tvert» (2014, s. 353). Så irrasjonelt – og uansvarlig – kan det oppfattes at kvinnen ikke går, at det blir vanskelig å forklare på noen annen måte enn at mannens handlinger har ført til gjennomgripende forandringer hos henne (se også kapittel 2).

At vold fra partneren setter spor, er trolig et ubestridelig faktum. Følgelig vil det være kvinner som utsettes for vold i parforhold, som har behov for hjelp og støtte. I kapittel 5.2 så vi for eksempel at når enkelte av kvinnene så tilbake på livet med mennene, konkluderte de med at det utvilsomt kunne vært bra for dem om de hadde sluppet å være alene med alle vanskelighetene.

På den annen side er det altså bare en svært begrenset andel av alle som utsettes for slik vold, som søker hjelp. I denne undersøkelsen har vi ikke vært ute etter å finne svar på hvorfor det er slik. Ut fra det som kom fram i intervjuene med kvinnene, vil vi likevel våge påstanden om at det vi har kalt en offentlig diskurs om kvinner som utsettes for vold i parforhold, kan ha betydning her (om diskurs se kap.2.5). Mye tyder på at kvinner som utsettes for vold, fortsatt frykter å bli oppfattet på måter de ikke kjenner seg igjen i.

Noen av historiene som danner grunnlaget for denne rapporten, beskriver vold som ble begått for en god del år siden. Enkelte lesere vil kanskje derfor innvende at tenkemåtene som Ericsson og Lamb skrev om, henholdsvis tidlig og sent på 1990-tallet – og som flere av kvinnene vi intervjuet tydelig var påvirket av – ikke lenger er gangbare. Norsk politi arbeider imidlertid fortsatt med forståelser av kvinner som er blitt utsatt for vold, som nokså svake og hjelpeløse og dominert av menn som kan passe til beskrivelsen «ulv i fåreklær». Dette er forståelser som i betydelig grad bygger på perspektivene til Lenore Walker (POD, 2008; se også Agevall, 2012; Grøvdal, 2012, s. 177 ff., Lamb, 1999, s. 108).

Forståelsesmåter som dette blir trolig også delvis bekreftet, både i forskningsarbeid og ganske sikkert også i profesjonsgruppers arbeid med kvinner som er blitt utsatt for vold i parforhold. Walkers og Lundgrens teorier blir fortsatt benyttet for å beskrive resultatet av menns vold mot kvinner. Det finnes også en rekke eksempler på at kvinner som har vært utsatt for menns vold, forteller om at de definerte handlingene på en annen måte før samlivsbruddet, enn etterpå (se for eksempel Brännvall, 2016, 123 f.). Men betyr dette at kvinner som utsettes for vold i parforhold generelt trenger «bekreftelse og hjelp fra andre mennesker til å fortolke sin situasjon, komme ut av forholdet og se andre og nye muligheter i livet» (Jonassen & Eidheim, 2001, s. 14. Se også Brännvall, 2016, s. 311 f.)? Eller dreier det seg snarere om hvilke fortellinger og forklaringer kvinnene oppfatter som tilgjengelige om de ikke skal miste siste rest av verdighet? Kan det være at de i samtaler med andre om volden føler seg henvist til å adoptere den oppfatningen at de må ha vært «syke» – et ord en av kvinnene vi intervjuet,

brukte om seg selv – når de handlet som de gjorde? Eller kan det være at det kjennes påkrevd å si, som en kvinne Hydén intervjuet på et krisesenter, sa: «Jeg må ha vært en idiot som lot det fortsette» (Hydén, 2005, s. 179 ff., vår oversettelse). Slike nåtidsbeskrivelser av den kvinnen en gang var, kan være egnet til å vise omgivelsene at hun nå endelig er «kommet til fornuft».

Spørsmålene over er viktige, for slik vi ser det, er kvinnes måter å forholde seg til mannen og volden på, ikke bare et spørsmål om hva som skjer i parforholdet. Det dreier seg også om forholdet mellom kvinnen og ulike nivåer i det omkringliggende samfunnet (se også Hydén, 1995). Som samfunnsborgere påvirkes også kvinner som utsettes for vold, av ideelle fordringer og normer for atferd. Ifølge Iversen og Rymoen forholder unge kvinner i dagens Norge seg i stor grad til en referanseramme som kan sammenfattes av følgende utsagn – som enkelte av kvinnene i deres undersøkelse var blitt møtt med: «Han slår – du går! The end!» (2016, s. 19). Som vi tidligere har påpekt reflekteres slike normer også i vårt materiale. Går kvinnen ikke, står hun i fare for å havne i kategorien «mishandlet kvinne», med alle de assosiasjoner det kan gi (Ericsson, 1993, s. 76. Se også Grøvdal, 2014, s. 345). Og, som vi har vært inne på flere ganger: Hvis kvinnen ikke er blitt gjort til et passivt objekt for mannens voldshandlinger, hvordan kan det da ha seg at hun fortsetter å leve med ham? Med dette som bakteppe: Hvordan er det mulig for en kvinne å bli værende i en relasjon med en partner som utsetter henne for vold, uten at hun samtidig risikerer å miste sin verdighet? Dette er en framtrødende problemstilling i vårt materiale, og noe kvinner vi intervjuet, fortalte at de strevde med.

Og her er vi framme ved et sentralt aspekt ved det vi har beskrevet som (fortsatt) rådende offerforståelser, og som blant andre Eggebø, Ericsson og Lamb har pekt på, nemlig at de fortøner seg som lite dekkende og ofte er temmelig endimensjonale (Eggebø, 2007, s. 103 ff.; Ericsson, 1993, s. 82 f.; Lamb, 1999, s. 115, 118, 126, 132 f.). Den som er blitt utsatt for vold fra partneren, er svært sjelden enten «passiv» eller «en aktør». Som Elina Penttinen sier det: «... å ha handlekraft (agency) står ikke i motsetning til det å være et offer, og handlekraft er heller ikke noe som ofre får etter at konflikten eller forholdet er slutt» (2018, s. 255, vår oversettelse og uthevelse). Lamb har påpekt det samme: Kvinner som utsettes for vold, har – i likhet med andre kvinner – mange, ulike sider (Lamb, 1999, s. 121, 126). Som vi har vist, er dette også tilfellet for kvinnene i vår undersøkelse. At dette kom fram, skyldes trolig at søkelyset ble satt på hva kvinnene vi intervjuet, gjorde – og hvordan de tenkte. Offerrollen, slik den ofte

framstilles, synes lite egnet til å dekke deres erfaringer eller deres syn på seg selv. Kvinnene så nettopp på seg som både sterke og svake, og føyer seg slik inn i rekken av kvinner som ifølge Lamb har nektet å godta å bli påført merkelappen «mishandlet kvinne», med mindre den også inkluderer det å ha evnen til å hente seg inn (resiliency), utvise handlekraft (agency) og styrke (ibid., s. 126).

Det som sett med andres øyne framstår uklokt og kanskje sågar uansvarlig, og dermed kanskje oppfattes som et uttrykk for at kvinnene ikke skjønner sitt eget beste, vil fra de utsatte kvinnenes ståsted kunne være et uttrykk for flertydigheten som fantes i mange av relasjonene. Sagt med Hydén: «Hennes ønske om å komme seg bort fra voldshandlingene kan være like sterkt som hennes nøling med å forlate det som har vært sterkt og positivt i hennes samliv med mannen» (1999, s. 462, vår oversettelse). For flere av kvinnene vi intervjuet, var det ikke bare en eventuell frykt for hva et brudd kunne få mannen til å gjøre, som holdt dem igjen. Det spilte også en rolle at bruddet kunne føre til tap av det som var bra, eller som kanskje kunne *bli* bra. For enkelte kvinner var også tanken på å skille seg fra partneren et radikalt brudd med deres prinsipper og overbevisninger. Selv om enkelte av dem vi intervjuet, uttrykte følelser av skyld for hva deres barn og familier hadde gått gjennom, hadde de gjort sitt ytterste for å beskytte sine barn, seg selv – og i noen tilfeller også mennene som utøvde vold.

Vår undersøkelse er ikke omfattende nok til å si hvorvidt kvinner som ikke søker hjelp for å få slutt på volden, skiller seg sterkt fra kvinner som henvender seg til hjelpeinstanser. Trolig finnes både likheter og ulikheter. I Wenche Jonassens og Frøydis Eidheims intervjuundersøkelse med 30 kvinner som hadde søkt hjelp på krisesentrene, kom det fram at kvinnene hadde utviklet en rekke ulike strategier for å mestre livet med vold. Kvinnene i deres undersøkelse opplevde heller ikke mennenes handlinger som rimelige eller normale (2001, s. 14). Her ser vi likhetstrekk med kvinnene i vår undersøkelse. Noe av det som var ulikt, var at mens det knapt var noen av dem vi intervjuet, som hadde søkt bistand fra egne foreldre, hadde halvparten av de norske kvinnene blant Jonassens og Eidheims intervjudeltakere gjort dette (ibid., s. 15). Som tidligere påpekt fortalte disse kvinnene også at de hadde hatt behov for hjelp til å definere det de hadde vært utsatt for, og til å bryte samlivet. Kvinnene vi intervjuet, betraktet derimot mennenes handlinger som vold og som mennenes ansvar, og kan i hovedsak sies ha brutt med partnerne uten direkte bistand fra andre.

Det er godt mulig at forskjellene mellom kvinnene i disse to undersøkelsene er helt tilfeldige. Som grunner til dette kan blant annet anføres at undersøkelsene er ulike, og at det er få deltakere. Det er imidlertid ikke usannsynlig at noen av forskjellene *kan* være blant forhold som skiller kvinner som har søkt hjelp, fra kvinner som ikke har gjort det. På den annen side: Når mange av kvinnene som Jonassen og Eidheim intervjuet, framstår mer i tråd med det vi har beskrevet som rådende forestillinger om «den mishandlete kvinnen» enn kvinnene i vår undersøkelse gjorde, skyldes det trolig først og fremst, som påpekt over, at vi spurte kvinnene om hva de gjorde, mens Jonassen og Eidheim hovedsakelig spurte etter kvinnes behov for hjelp og støtte, og deres erfaringer med hjelpeapparatet.

Dersom vekten legges på hva kvinner gjør når de lever i et forhold der mannen utøver vold, vil kvinnes handlinger både bli synlige og konkrete. Vi vil trolig også se at selv om en del kvinner i gitte situasjoner gjør som en av våre intervjudeltakere fortalte om sin egen mor, sitter fortvilet og passiv i et hjørne, kan det skyldes at det der og da fortøner seg som det beste og mest rasjonelle å gjøre. Men hvis vi mangler kunnskap om hvordan kvinnene faktisk handler, kan vi komme til å underkjenne kvinnes innsats for å beskytte sine barn, seg selv og andre mennesker som betyr noe for dem. Kvinnene ser handlingene som vold, handler ut fra det de oppfatter som eget beste i situasjonen og er slik vi ser det, beskyttelsesarbeidere.

Åpenhet om volden – og åpenhetens dilemmaer

Dobbeltlivet og i mange tilfeller den selvpålagte ensomheten som kvinnene vi intervjuet, fortalte om, var en belastning for mange. I løpet av arbeidet med studien har vi mange ganger tenkt at kvinnene kunne ha trengt noen de kunne vært åpne overfor og fått støtte fra. Noen av kvinnene reflekterte også over dette i intervjuet. I takt med økt kvinnefrigjøring og likestilling har vold i parforhold vært et viktig tema på den offentlige agendaen i Norge siden 1970-tallet, og et nasjonalt satsningsområde i bortimot 20 år. På bakgrunn av dette kunne vi kanskje også forventet at kvinnene vi intervjuet, ville utvist større åpenhet om volden, ikke minst overfor mennesker de hadde et nært forhold til. En av kvinnene opplevde riktignok volden på 1980-tallet, men de øvrige forholdene ble ikke avsluttet før på 2000-tallet, noen så sent som i 2011 og 2014.

Umiddelbart kunne man kanskje også tenke at åpenhet kunne ha ført til mer trygghet og forutsigbarhet for kvinnene og for barna som levde med volden. Først

må vi imidlertid spørre om den offentlige oppmerksomheten rundt vold i parforhold *har* ført til at det er lettere å være åpen om volden nå, enn før. Kvinnene vi intervjuet har ikke bekreftet et slik utvikling. Det å snakke med noen om partnerens vold ser langt fra ut til å ha blitt en hverdagslig ting (se for eksempel Grøvdal, 2019, kap. 5). Er det kanskje også slik at jo mer fri og likestilt en kvinne blir, desto vanskeligere kan det være for henne å fortelle om at hun lever i et forhold der hun utsettes for vold?

Men hva kunne åpenhet fra kvinnenes side ha ført til? Er det slik at åpenhet utelukkende er bra? Svarene på disse spørsmålene er verken enkle og entydige. Om vi ser det fra ståstedet til kvinnene vi intervjuet, kunne åpenhet føre til tap av den kontrollen over livet som er viktig for de fleste mennesker, og kanskje enda viktigere i en situasjon der mye er uforutsigbart og utrygt. Noen kunne komme til å blande seg inn på måter som gjorde livet mer utrygt for kvinnene selv eller for menneskene som betydde noe for dem. Selvbildet som mange strevde så hardt for å holde på, og ivareta, kunne rakne: Hvem ville de stå igjen som dersom de fortalte om volden de levde med? Hva ville skje med skammen som mange forsøkte å unngå i møtet med andres oppfatninger av hva som var forventet av dem, og som delvis også reflekterte deres egne oppfatninger? Flere fryktet at den ville bli enda sterkere i møtet med offentlighetens lys. På tross av alt som var vanskelig, ble det viktig å holde fast på bildet av seg selv som en sterk kvinne med ressurser, eller rett og slett som en kvinne som hadde det som skulle til for å klare seg. Det er dermed grunnlag for å si at mange opplevde åpenheten som en risiko snarere enn som en mulig redning, i alle fall så lenge de fortsatte samlivet med mennene som utøvde volden.

For utenforstående kan det være vanskelig å forstå at kvinner ikke nokså umiddelbart forlater en partner som utsetter henne for vold. Vi tenker gjerne at kjærlighet og vold ikke hører sammen. Det synes vanskelig å akseptere at kvinnen blir lenge i forholdet fordi hun er bundet opp av motstridende følelser. Om kvinnen har barn med den som utøver volden, framstår det om mulig enda verre, og det at kvinnen blir, kan betraktes som regelrett uforsvarlig og uansvarlig (se også Eriksen, 2014, s. 353 ff.; Grøvdal, 2019, kap. 4.3).

Hvis en kvinne som utsettes for vold, derimot har avsluttet samlivet eller har besluttet seg for å gjøre det, stiller saken seg trolig annerledes. Som beskrevet i kapittel 5.1 bidro åpenhet i forbindelse med forberedelse til brudd både til trygghet og til å redusere skamfølelsen. Ved å være åpen opplevde kvinnen at hun

fjernet tabuet som var forbundet med å snakke om vold, og derigjennom skammen hun følte over livet hun levde. Dermed forsvant også makten som mannen hadde hatt over henne. At åpenheten fikk et slikt resultat skyldtes trolig både tidspunktet kvinnen valgte å være åpen på, at hun hadde besluttet seg for å få partneren ut av livet sitt, og måten hun gikk fram på da hun ba om støtte.

Både denne undersøkelsen og tidligere forskning viser at det ikke er likegyldig hva slags forhold kvinnen som blir utsatt for volden, har til dem hun velger å være åpen overfor. Hun må kjenne seg rimelig trygg på at den hun viser tillit og ber om hjelp fra, ikke foretar seg noe overilt, eller handler bak hennes rygg. Det er viktig å føle seg respektert og forstått; det handler om å kunne bevare følelsen av å være et voksent, ansvarlig og selvstendig menneske (se for eksempel Engnes, 2008; Grøvdal, 2012, s. 50, 177; Penttinen 2018, s. 256). Likevel kan det være slik at de man ber om hjelp fra, eller betror seg til, viser seg ikke å være støttende eller gode hjelpere, slik enkelte av kvinnene i studien erfarte. I et tilfelle, der kvinnen åpent gikk i dusjen med merker etter slag og spark på kroppen, og senere ba en venninne som hadde sett dette om ikke å foreta seg noe, opplevde hun at løftet om dette ikke ble holdt. Tilliten som kvinnen kan sies å ha vist ved sin handlemåte, ble altså brutt. En slik hendelse synliggjør at skepsisen mot å være åpen som mange av kvinnene vi intervjuet beskrev, kan være berettiget (se også Engnes, 2008).

Mens vi holdt på med forarbeidene til dette prosjektet dukket det opp flere spørsmål som vi ønsket å få svar på. Blant disse var hvorvidt kjønn, etnisitet, seksuell orientering eller klasse kunne ha betydning for hvordan kvinner som utsettes for vold, handler. Flere av spørsmålene våre er *ikke* blitt besvart gjennom denne undersøkelsen, da resultatene i kvalitative prosjekter ofte avhenger av hvem vi får mulighet til å intervju. I dette prosjektet har alle deltakerne vært etnisk norske kvinner som levde i heterofile parforhold. Med unntak av kvinnene som var i tenårene da de ble utsatt for volden hadde de aller fleste utdanning ut over videregående nivå, var i jobb og noen eide også egen bolig. Det er nærliggende å beskrive kvinnene som en del av middelklassen. Vi kan derfor ikke si noe om hva kvinner med en annen etnisk bakgrunn, seksuell orientering eller klassesilhørighet kunne ha tilført undersøkelsen. Vi vet heller ikke noe om hvorvidt kvinnene som vi intervjuet er representative for den store andelen av kvinner utsatt for vold i parforhold, som ikke benytter offentlige eller private hjelpetilbud. Vi mener likevel å ha bidratt med viktig kunnskap om noe vi så langt har visst lite om, kunnskap som ikke minst kan bidra til å utvide og nyansere

synet på kvinner som utsettes for vold i parforhold. Undersøkelsen synliggjør at kvinnene handlet, at de fikk til mye på egenhånd, at de tok betydelig ansvar både for barn og for seg selv, og i flere tilfeller også for mennene som utøvde volden.

I forlengelsen av dette kan det kanskje være på sin plass å spørre om hvilken betydning kjønn har hatt for hvordan kvinnene handlet. Dette er et av spørsmålene som har utkrystallisert seg som følge av det som kom fram i intervjuene, og som har sammenheng med spørsmål om det å søke hjelp, og kanskje også sammenheng med hva kvinner som utsettes for vold oppfatter som hjelpsomt på et mer prinsipielt plan. Som hvite, etnisk norske kvinner i heterofile parforhold kan kvinnene vi intervjuet sies å ha vært innvevd i et til dels nokså tradisjonelt og konservativt kjønnsrollemønster. Flere av dem så i alle fall ut til å oppfatte beskyttelsen av egen familie som sitt anliggende (se også Bjørnholt & Helseth, 2019, s. 49 ff., 62). I strevet for å greie dette så det ut til å være viktig for dem ikke å måtte gå på akkord med synet de hadde på seg selv som kvinner og mødre. Som mødre ønsket de å ta ansvar for sine barn. Som kvinner flest ønsket de å bli anerkjent som mennesker med mange kvaliteter. I de tilfellene der kvinnene snakket om sine oppfatninger av hjelpeinstanser som eksempelvis krisesentrene, kom bekymringen for å bli vurdert som litt svak og stakkarlig – eller som en spesiell type kvinner – særlig tydelig fram.

I løpet av prosjektarbeidet har vi flere ganger blitt spurt om det vi var inne på over, nemlig om ikke det vi har kalt en offentlig diskurs om kvinner som utsettes for vold i parforhold må sies å være historie, og om ikke Lambs, Ericssons og andres forskningsbidrag er utdaterte hva angår dette. Men også nyere forskning viser at kvinner som utsettes for vold i parforhold fortsatt opplever å bli satt i bås og å bli omtalt på måter de ikke kjenner seg igjen i, blant annet i møter med hjelpeapparatet (se for eksempel Grøvdal, 2019, kap. 4.3, Kiamanesh & Hauge, 2019, s. 304 ff.). Mye tyder derfor på at forståelsene av kvinner som utsettes for vold i parforhold fortsatt er for unyanserte. Om vi skal dømme ut fra intervjuene i dette prosjektet, trenger kvinnene selv å bli myndiggjort, i den forstand at de selv får tilkjennegi hva de trenger, og at det er deres behov som blir førende. Råd om hva man bør gjøre, råd man ikke har bedt om eller ikke oppfatter som hjelpsomme, er ofte svært vanskelige å forholde seg til og kanskje enda vanskeligere å etterleve (se for eksempel Saur, 2007, s.59). Selv om det ikke er hjelperens intensjon, kan kvinnene komme til å oppleve slike råd som det motsatte av hjelp eller til og med som en form for umyndiggjøring (se for eksempel Engnes, 2008; Grøvdal, 2019, kap. 4.3. Se også Kiamanesh & Hauge,

2019, s. 304 ff.). Ved ikke å følge rådene står kvinnene også i fare for å bli oppfattet som mennesker som ikke skjønner sitt eget beste.

Avslutningsvis vil vi også spørre om det kan ha blitt slik at vi – som samfunn – er snublende nær å pålegge kvinner som utsettes for vold, en plikt til å søke hjelp, i særdeleshet om kvinnene også er mødre. Vi har kanskje de beste intensjoner: Det er svært vanskelig å ta inn over seg at barn tvinges til å leve med utrygghet, uforutsigbarhet og kanskje reell fare. Også for kvinnen som kan sies å ha «valgt» å leve med mannen, kan situasjonen bli alvorlig. Men om det nærmest blir en plikt for kvinnen å søke hjelp, står vi ikke da i fare for å individualisere ansvaret for hva som skal gjøres med volden, og legge det på kvinnen? Vi lever i individualismens tidsalder, og vårt samfunns sterke vektlegging av individet, av styrke og av at vi selv har uante muligheter om vi bare vil, medfører allerede mye ansvar. Den enkelte kan ikke lenger gjemme seg i «kollektivet» – og vi blir på et vis forventet både «å skape oss selv», og å fungere som vår egen lykkes smed. Koblet med ansvaret som mange av kvinnene vi intervjuet opplevde å ha for sine nærmeste, i enkelte tilfeller også for utvidet familie, risikerer vi å gjøre byrden ved å utsettes for vold enda tyngre å bære. Vi må unngå at kvinnene føler seg som hovedansvarlige hvis noe går galt, og at de blir oppfattet som å opptre uansvarlig. Uten det, risikerer vi å øke den individuelle skammen som mange føler over å leve i et forhold der det utøves vold, i stedet for å minske den.

Litteratur

- Abrahamsen, S., & Mossige, S. (2007). Risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep. I S. Mossige & K. Stefansen (red.), *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporderingsstudie blant avgangselever i videregående skole* (NOVA-rapport nr 20). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Agevall, C. (2012). *Våldet och kärleken. Våldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter* (Doktoravhandling). Lund: Lund Studies in Sociology of Law.
- Alaggia, R., Regehr, C., & Jenney, A. (2012). Risky Business. *Research on Social Work Practice*, 22(3), 301–312. doi:10.1177/1049731511425503
- Andersson, B., & Lundberg, M. (2001). Kvinnomisshandel som kunnskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem. I M. Åkerström & I. Sahlin (red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Askeland, I. R., Strand, A., & Sætre, I. (2002). Voldsutsatte kvinners erfaringer – et bidrag til arbeid med menn som utøver vold. I M. Råkil (red.), *Menns vold mot kvinner* (s. 64–80). Oslo: Universitetsforlaget.
- Balvig, F. (2000). Fra voldens nutidshistorie. I R. Saur (red.), *Voldens ofre – vårt ansvar* (s. 22–53). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Bjelland, H. F. (2011). *Den voldsomme balansen. En kvantitativ studie av betydningen av relativ makt for forekomsten av partnervold* (Mastergradsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bjerke, E. (2006). *Kvinner i mishandlingsforhold: Mestrings- og motmaktsstrategier* (Hovedfagsoppgave). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bjørnholt, M. (2018). The social dynamics of revictimization and intimate partner violence: An embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic Journal of Criminology*, 20(1), 90–110.
- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019a). «Jeg ville jo si nei» – seksuell vold i parforhold. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak* (s. 86–104). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019b). *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt* (Rapport 2/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Brännvall, M. (2016). *Frigjørelse med forhinder – Om polisanmälan när kvinnor tar sig ur mäns våld i nära relationer* (Doktoravhandling). Malmö: Malmö högskola.
- Bråten, B. (2007). Ganske enkelt. I K. Storberget, B. Bråten, E. Rømming, K. Skjørten & A. Aas-Hansen (red.), *Bjørnen sover – om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.
- Christie, N. (2004). Hvorfor det er ufruktbart å ta utgangspunkt i at kriminaliteten er en sosial realitet. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, 9(5), 404–407.
- Djikanovi, B., Wong, S. L., Jansen, H. A., Koso, S., Simi, S., Ota, evi, S., & Lagro-Janssen, A. (2012). Help-seeking behaviour of Serbian women who experienced intimate partner violence. *Family Practice*, 29(2), 189–195. doi:10.1093/fampra/cmro61
- Dutton, D. D. (2006). *Rethinking Domestic Violence*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Eggebø, H. (2007). *Offeromgrepet – til last eller gagn? Undersøking av offeromgrepet med utgangspunkt i institusjonell etnografi* (Mastergradsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ekström, S. (2002). *Trovärdighet och ovärdighet*. Södertälje: Gidlunds förlag.
- Engnes, K. (2008). *Å bygge reir i et minefelt. Hvordan opplever og erfarer den gravide seg selv og sitt sosiale nettverk når hun utsettes for vold av partner?* (Mastergradsavhandling). Drammen: Høgskolen i Buskerud.
- Ericsson, K. (1993). Kvinner som handlende offer. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 86(2), 76–85.
- Eriksen, I. (2014). Forlate eller forlate? Et essay om kvinners vei ut av voldelige forhold. I K. Narud (red.), *Vold mot kvinner* (s. 353–363). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Fahlgren, S. (1999). *Det sociala livets drama och dess manus : Diskursanalys, kön och sociala avvikelser* (Doktoravhandling). Umeå: Umeå universitet.
- Ferraro, K. (2006). *Neither angels nor demons. Women, crime and victimization*. Boston: Northeastern University Press.
- Fineman, M. A. (2010). The vulnerable subject and the responsive state. *Emory Law Journal*, 60(2), 251- 276.
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden: Tiltredelsesforelesning holdt ved College de France 2. desember 1970*. Oslo: Spartacus forlag.
- Fugate, M., Landis, L., Riordan, K., Naureckas, S., & Engel, B. (2005). Barriers to Domestic Violence Help Seeking, Implications for Intervention. *Violence Against Women*, 11(3), 290-310.
- Grauwlir, P. (2008). Voices of women: Perspectives on decision-making and the management of partner violence. *Children and youth services review*, 30 (4), 311-322.
- Greenblat, C. S. (1984). A Hit is a Hit is a Hit ... or is it? I Finkelhor (red.), *The Dark Side of Families. Current Family Violence Research*. Beverly Hills, London, New Dehli: Sage.
- Grøvdal, Y. (2012). *En vellykket sak? Kvinner utsatt for mishandling møter strafferettsapparatet* (Doktoravhandling). Oslo: UniPub.
- Grøvdal, Y. (2014). Ofre for vold – og ofre for straffesaksfokus. I K. Narud (red.), *Vold mot kvinner* (s. 331–351). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Grøvdal, Y. (2019). «Ikke verd å gå til politiet med». *Om vold i parforhold som ikke er anmeldt* (Rapport 5/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Grøvdal, Y., Saur, R., & Skalerud, A. R. (2014). *En velvillig og oppmerksom tilhører. Mennesker som har vært utsatt for vold og møter med hjelpeapparatet og politiet* (Rapport 2/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Cambridge (Mass): Harvard University Press.
- Haaland, T., Clausen, S. E., & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge* (NIBR-rapport 3/2005). Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Heise, L. (1998). Violence Against Women; An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women*, 4(3), 262–290.
- Henriksen, C. (2017). *Barn som vitne til vold i hjemmet* (Bacheloroppgave). Høgskulen på Vestlandet.
- Hjemdal, O. K., & Thoresen, S. (2014). Vold og overgrep som voksen. I S. Thoresen & O. K. Hjemdal (red.), *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomstudie av vold i et livsløpsperspektiv* (s. 71–94). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hydén, M. (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
- Hydén, M. (1999). The world of the Fearful: Battered Women's Narratives of leaving Abusive Husbands. *Feminism & Psychology*, 9(4), 449–469.
- Hydén, M. (2001). Mishandlede kvinnors oppbrott: En motståndsprosess. I M. Åkerström & I. Sahlin (red.), *Det motståndsiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Hydén, M. (2008). Narrating Sensitive Topics. I M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (red.), *Doing Narrative Research* (s. 121–136). London: Sage.
- Iversen, A., & Rymoén, K. (2016). Nyanser av vold?: Unge jenters erfaringer i voldelige kjærestereelasjoner. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 16(2), 3–22. Lastet ned fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1891/1706>
- Isdal, P. (2000). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Johnson, M. P. (2008). *A Typology of Domestic Violence. Intimate Terrorism, Violent Resistance and Situational Couple Violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Kiameanesh, P., & Hauge, M.-I. (2019). “We are not weak, we just experience domestic violence” – immigrant women's experience of encounters with service providers as a result of domestic violence. *Child and Family Social Work*, 24 (2), 301–308.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: AdNotam Gyldendal.

- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Lamb, S. (1999). Constructing the Victim. Popular Images and Lasting Labels. I S. Lamb (red.), *New Versions of Victims. Feminists Struggle with the Concept*. New York: New York University Press.
- Larssen, R. (2010). *Ingen vil være offer: En studie av hvordan voldsutsatte kvinner posisjoneres i lys av offerbegrepet* (Mastergradsavhandling). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Liang, B., Goodman, L. A., Tummala-Narra, P., & Weintraub, S. (2005). A theoretical framework for understanding help-seeking processes among survivors of intimate partner violence. *American Journal of Community Psychology*, 36(1–2), 71–84.
- Lundgren, E. (1991). *Våldets normaliseringsprosess - Två parter - Två strategier*. Stockholm: Riksorganisationen för Sveriges kvinnojourer.
- Lyngby, M. (2009). *Barrierer for at søge hjælp efter voldtægt: En fænomenologisk undersøgelse af barrierer for at søge offentlig hjælp blandt voldtægtsramte i Danmark*. Århus: Århus Universitetshospital.
- Magnusson, E. (2000). Studier av konsistens och föränderlighet i könsinnebörder. I H. Haavind (red.), *Kjønn og fortolkende metode, metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Moi, T. (2013). *Språk og oppmerksomhet*. Oslo: Aschehoug.
- NOU 2003:31. (2003). *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Okun, L. (1988). Termination or Resumption of Cohabitation in Women Battering Relationships. I F. Hotaling, D. Kilpatrick & M. Straus (red.), *Coping with Family Violence* (107–119). London: Sage.
- Pape, H. (2003). Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold. *Tidsskrift for den norske lægeforening*, 123(15), 2016–2020.
- Pape, H., & Stefansen, K. (red.) (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep* (Rapport 1/2004). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Penttinen, E. (2018). Gender agency and violence. I C. E. Gentry, L. J. Shepherd & L. Sjöberg (red.), *Routledge Handbook on Gender and Security* (s. 252–261). New York, NY: Routledge.
- Politidirektoratet. (2008). *Politiets arbeid med vold i nære relasjoner. En veiledning fra Politidirektoratet*. Oslo: Politidirektoratet.
- Prosman, G. J., Lo Fo Wong, S. H., & Lagro-Janssen, A. L. M. (2014). Why abused women do not seek professional help: A qualitative study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 28(1), 3–11.
- Ptacek, J. (1999). *Battered women in the courtroom. The power of judicial certainty*. Boston: North Eastern University Press.
- Putnam, H. (1994). Sense, nonsense and the senses: An inquiry into the power of the human mind. *The Journal of Philosophy*, 91(9), 445–517.
- Råkil, M. (2002). *Vold mot kvinner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Saur, R. (2007). *Møte med familievold i sosialtjenesten. Sosialarbeiderens forståelse og handlemåter*. (Mastergradsoppgave). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Skjørten, K. (1994). *Voldsbilder i hverdagen: om menns forståelse av kvinnemishandling*. Oslo: Pax.
- Statistics Canada. (2011). *Family violence in Canada: A statistical profile, Section 3: Intimate partner violence*. Retrieved from <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2013001/article/11805/11805-3-eng.htm>
- Steen, A.-L. (2003). *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunnskapsläget* (Research report No. 113 from the Department of Sociology). Gøteborg: Gøteborgs Universitet.
- Stefansen, K., Pape, H., & Hjemdal, O. K. (2004). Kontakt med politi, fagfolk og hjelpeinstanser. I H. Pape & K. Stefansen (red.), *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep* (s. 111–117). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Stefansen, K., & Smette, I. (2006). «Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep». Kvinners fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(1), 33–56.
- Storberget, K., Bråten, B., Rømming, E., Skjørten, K., & Aas-Hansen, A. (2007). *Bjørnen sover: Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.

- Straus, M. A. (2005). Women's Violence Toward Men Is a Serious Social Problem. I D. R. Loseke, R. J. Gelles & M. Cavanaugh (red.), *Current Controversies on Family Violence*. Thousand Oaks: Sage.
- Strøm, I. F., Hjemdal, O. K., Myhre, M. C., Wentzel-Larsen, T., & Thoresen, S. (2017). The Social Context of Violence: A Study of Repeated Victimization in Adolescents and Young Adults. *Journal of Interpersonal Violence*. doi:10.1177/0886260517696867
- Strøm, I. F., Aakvaag, H. F., Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. Vold i barndom og reviktimisering. I H. F. Aakvaag, & I. F. Strøm (red.), *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen* (s. 54–71). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Rapport 1/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Thoresen, S., Hjemdal, O. K., & Myhre, M. (2014). Diskusjon. I S. Thoresen & O. K. Hjemdal (red.), *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (s. 106–133). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Thoresen, S., Hjemdal, O. K., & Myhre, M. (2014). Veien videre. Kunnskapsbehov. I S. Thoresen & O.K. Hjemdal (red.), *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (s. 134–138). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Vatnar, S. K. B., & Bjørkly, S. (2009). Interactional Aspects of Intimate Partner Violence Result in Different Help-Seeking Behaviors in a Representative Sample of Women. *Journal of Family Violence*, 24(4), 231–241.
- Walby, S., & Towers, J. (2017). Measuring violence to end violence: Mainstreaming gender. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 11–31.
- World Economic Forum. (2018). *The Global Gender Gap Report 2018*. Geneva: World Economic Forum.
- Østby, L. (2012). *Hva hindrer utsatte for seksuelle overgrep i å søke hjelp?: Innspill til utformingen av en nettportal for overgrepsutsatte* (Rapport 06/2012). Oslo: Diakonhjemmet høgskole.
- Øverlien, C. (2012). *Vold i hjemmet: Barns strategier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aakvaag, H. F., & Strøm, I. F. (red.) (2019). *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen*. (Rapport 1/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Denne kvalitative studien handler om hvordan åtte kvinner taklet vold og trusler fra mannlig partner som de levde med i mange år, uten å søke hjelp.

Kvinnene forsøkte så langt det lot seg gjøre å beskytte seg selv og barna mot volden, eller mot virkninger av skremmende opplevelser. For å oppnå dette måtte de blant annet planlegge og tenke strategisk. Kvinnene utviste også oppfinnsomhet i konkrete situasjoner, og tok i bruk det vi har kalt motmakt. Blant eksempler på hvordan de håndterte livet, var å være lydløse når de ble utsatt for smertefull vold for å skåne barna, å ta igjen fysisk for å slippe ydmykelsen ved handlingslammelse, og å tilby sex for å unngå å bli tvunget til sex de ikke ønsket. Kvinnenes motivasjon var å ha en form for kontroll i hverdagen.

Kvinnene gjorde mye for å skjule sporene av volden overfor sine sosiale omgivelser. De var også tilbakeholdende med hvem de involverte i eget liv. Helsepersonell og egen familie fikk ikke vite om volden. Slik ville kvinnene hindre at noen foretok seg noe de ikke selv hadde kontroll over.

Kvinnene beskyttet også sine selvbilder ved ikke å ta inn over seg at de levde under forhold som gikk på tvers av deres egne idealer om kjærlighetsforhold. Dette medførte skam, som gjorde det vanskelig å være åpen om volden. I rapporten stiller vi spørsmål ved om individualisering, endrede kvinneroller og mer økonomisk og sosial frigjøring for kvinner, kan gjøre åpenhet om vold i parforhold enda vanskeligere enn tidligere.

Ved å rette oppmerksomheten mot hvordan kvinnene som ikke søkte hjelp handlet i et voldspreget samliv, mener vi å ha gitt et viktig kunnskapsbidrag til forskningen om vold i parforhold.

Rapporter kan lastes ned fra www.nkvts.no

ISBN 978-82-8122-155-0 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-156-7 (PDF)

ISSN 0809-9103

Rapport nr. 6 2019

NKVTS.NO